

FARRAR FREDERIC WILLIAM

Ο ΒΊΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Frederic Farrar

Ο Βίος του Χριστού

«Public Domain»

Farrar F.

Ο Βίος του Χριστού / F. Farrar — «Public Domain»,

Содержание

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'	72
Κонец ознакомительного фрагмента.	74

F. W. Farrar

Ο Βίος του Χριστού

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η Γέννησις

Οι αγραυλούντες ποιμένες. – Ένα Χάνι ανατολικόν. – Το σπήλαιον της Βηθλεέμ. – Η απογραφή. – Ο Ιωσήφ και η Μαρία. – «Ουχ ην αυτοίς τόπος εν τω καταλύματι». – Η φάτνη και το παλάτιον. – Η γέννησις. – Προσκύνησις των ποιμένων. – Φαντασία και πραγματικότητα. – Αντίθεσις των Ευαγγελίων προς τα Απόκρυφα.

Εἰς απόστασιν ενός μιλίου ἀπὸ τὴν Βηθλεέμ, ὑπάρχει μικρά τις πεδιάς καὶ ἐν αὐτῇ δάσος ελαιῶν, ὅπου κείται ἡ ἀπέρिटτος καὶ παραμελημένη ἐκκλησία ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ο Ἄγγελος εἰς τοὺς Ποιμένας». Ἡ ἐκκλησία αὕτη ὀρθοῦται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ καθαγιασμένου ἐκείνου τόπου, ὅπου, κατὰ τὴν ὡραίαν γλώσσαν τοῦ ευαγγελιστοῦ Λουκά, τὴν μελωδικωτέραν εἰδυλλίῳ διὰ παν χριστιανικὸν οὖς, – «ἦσαν ποιμένες ἀγραυλούντες καὶ φυλάσσοντες φυλακάς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν· καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη αὐτοῖς καὶ δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτούς» – καὶ εἰς τὰ μακάρια ὥτα τῶν ἀπήχησε τὸ χαρωπὸν ἄγγελμα, ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐτέχθη ἐν τῇ πόλει Δαυὶδ εἰς Σωτὴρ, ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος.

Παν ὅ,τι συνδέεται με τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ εἶναι ταπεινόν, καὶ αὐτὸ δε τὸ μέρος ὅπου εἶδε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἀνακαλεῖ ἀναμνήσεις πενίας καὶ μόχθων. Ἐκείνην τὴν νύκτα, ἐφαίνετο ἀληθῶς, ὅτι οἱ οὐρανοὶ ἐμελλον νὰ ραγώσιν, ὅπως ἀποκαλύψωσιν ὅλην τὴν θείαν ἀρμονίαν τῶν, ὅλην τὴν ἀκτινοβόλον χαρὰν τῶν. Ἀλλ' ἀπὸ τοὺς ὀλίγους κατανυκτικὰς στίχους τοῦ Λουκά, διὰ τῶν ὁποίων περιγράφεται ἡ γέννησις, δὲν πληροφοροῦμεθα ἀν τὸ μήνυμα τοῦ ἀγγέλου ἤκουσαν καὶ ἄλλοι ἐκτὸς τῶν ἀγραυλούντων ποιμένων ἐνός πτωχικοῦ χωρίου.

«Καὶ ἐξαίφνης», προσθέτει ὁ μόνος Ευαγγελιστής, ὅστις ἀφηγεῖται τὰ περιστατικά τῆς ἀξιωματικῆς ἐκείνης νυκτὸς καθ' ἣν ἐγεννήθη ὁ Χριστός, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀδιαφορίας ἐνός κόσμου μὴ υποπτεύοντος τὸν λυτρωτὴν τοῦ. «Ἐγένετο σὺν τῷ ἀγγέλῳ πλήθος στρατιάς οὐρανίου, αἰνούντων τὸν Θεόν καὶ λεγόντων, «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία».

Ἡδύνατο νὰ ἐλπίζῃ τις, ὅτι ἡ εὐσέβεια ἡ χριστιανικὴ θὰ ἐξωράιζε σήμερον τὸ μέρος τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος με ὑπέρλαμπρα μνημεῖα, καὶ θὰ ἐπλαισίῳ τὸ ἄξεστον σπήλαιον τῶν ποιμένων με τὰ πάλλευκα μάρμαρα καὶ με τὰ περίκομψα μωσαϊκὰ μεγαλοπρεποῦς τινος ναοῦ. Ἀντὶ τούτου, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἀγγέλου, τοῦ ευαγγελισθέντος εἰς τοὺς ποιμένας τὴν χαρὰν τὴν μεγάλην, εἶναι μία ἀπλή κρύπτη πενιχρά· καὶ ἐνῶ ὁ προσκυνητὴς κατέρχεται τὰς ὀλίγας βαθμίδας τὰς τεθραυσμένας, αἵτινες φέρουν ἀπὸ τὸ δάσος τῶν ελαιῶν κάτω εἰς τὸ σπήλαιον, μετὰ κόπου πολλοῦ κατορθώνει νὰ πείσῃ εαυτὸν ὅτι εὐρίσκεται εἰς ἱερὸν ὥρον. Ἴσως ὁμῶς νὰ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀτημελησίαν καὶ εἰς τὴν ἀπλότητα τῆς διασκευῆς ἡ συναίσθησις, ὅτι ἡ πενιχρότης τοῦ ναῖσκου ἀδελφόνεται ἀρμονικῶς με τὸ ταπεινὸν ἐπάγγελμα τῶν ποιμένων, εἰς τὰ θαμβωμένα ὅμματα τῶν ὁποίων ἐπεφάνη τὸ ἀστράπτον ὄραμα.

«Διέλθωμεν διὰ τὸ Βηθλεέμ, καὶ ἰδῶμεν τὸ ρῆμα τούτου τοῦ γεγονός, ὅ ὁ Κύριος ἐγνώρισεν ἡμῖν», εἶπον οἱ ποιμένες, ὅταν οἱ αἶνοι τῶν ἀγγέλων ἐπαυσαν νὰ ταράσσουν τὴν σιγὴν τῶν ἀστρῶν. Καὶ ἀνῆλθον τὸν ὁμαλὸν λόφον τὸν ἀπέναντι, καὶ διασχίσαντες τοὺς σεληνόφωτους κήπους τῆς Βηθλεέμ, ἐφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς φαιᾶς λοφοσειράς, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶνε κτισμένη ἡ πόλις. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐκείνης εὐρίσκετο τὸ πανδοχεῖον τοῦ χωρίου. Τὴν ἐποχὴν

εκείνην, το χάνι ενός χωρίου της Συρίας ήτο πιθανώς όμοιον, και ως προς την εξωτερικήν άποψιν και ως προς την εσωτερικήν διάταξιν, με τα υπάρχοντα και σήμερα εις την σύγχρονον Παλαιστίνην. Το χάνι είνε χαμηλή οικοδομή λιθόκτιστος, με έν μόνον πάτωμα συνήθως. Περιλαμβάνει δε ως επί το πλείστον μίαν τετράγωνον αυλήν περίφρακτον, εντός της οποίας προσδένονται τα ζώα και φυλάσσονται την νύκτα ασφαλώς, και έν χαμηλόν ισόγειον προς διαμονην των οδοιπόρων. Το λ ε β ά ν, ήτοι το σανιδόστρωτον έδαφος του ισογείου, είνε ανυψωμένον ένα πόδα υπέρ την επιφάνειαν της αυλής. Έν μεγάλον και ευρύχωρον χάνι δύναται να περιλαμβάνη πολλά τοιαύτα ισόγεια, τα οποία πράγματι ουδέν άλλο είνε ειμή χαμηλά δωμάτια άνευ τοίχου προς το μέρος της αυλής. Το χάνι συνεπώς είνε μέρος δημόσιον· παν ό,τι γίνεται εντός αυτού, περιπίπτει εις την αντίληψιν πάντων των ξενιζομένων. Εκτός τούτου στερείται εντελώς επίπλων. Ο οδοιπόρος δύναται να φέρη το στρώμα του αν θέλη, ημπορεί να καθήση σταυροπόδι να φάγη, και να κοιμηθή κατόπιν επ' αυτού. Κατά κανόνα, πρέπει να φέρη μαζί του και την τροφήν του, να περιποιήται μόνος τα ζώα του, να τα ποτίζη μόνος του. Δεν ελπίζει, αλλ' ούτε και απαιτεί να τον υπηρετούν, και αντί ελαχίστης δαπάνης ευρίσκει ασφάλειαν, στέγην και χώρον να κοιμηθή.

Εν Παλαιστίνη συμβαίνει κάποτε ολόκληρον το χάνι, ή τουλάχιστον η αυλή η προωρισμένη διά τα ζώα, να είνε έν από τα απειράριθμα εκείνα σπήλαια, τα οποία αφθονούν εις τας πλευράς των αργιλλωδών λόφων της. Τοιούτο φαίνεται να ήτο και το χάνι της Βηθλεέμ, του μικρού χωρίου του περιλαμβανομένου εν τη περιοχή της φυλής του Ιούδα. Ο Ιουστίνος ο απολογητής, όστις εγνώριζε κάλλιστα την Παλαιστίνην, και όστις έζησεν ένα σχεδόν αιώνα μετά την εποχήν του Χριστού, τοποθετεί την σκηνήν της γεννήσεως εντός σπηλαίου. Και τοιαύτη πράγματι είνε η αρχαία και αναλλοίωτος παράδοσις της τε Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας, είνε δε η μόνη εκ των ολίγων, εις τας οποίας, καίτοι σιωπά περί αυτών η ιστορία των Ευαγγελίων, δυνάμεθα να προσδώσωμεν λογικήν τινα πιθανότητα. Υπέρ το σπήλαιον τούτο ηγέρθη η Εκκλησία και η Μονή της Γεννήσεως, και εντός άλλου τινός σπηλαίου, παραπλεύρως τούτου, κατηνάλωσε τριάκοντα έτη του βίου του εις μελέτας και εις νηστείας και εις προσευχάς εις από τους μάλλον πεπαιδευμένους και τους μάλλον ευφυείς Πατέρας της Εκκλησίας, ο μέγας Άγιος Ιερώνυμος, εις τον οποίον οφείλεται η κοινώς παραδεδεγμένη μετάφρασις της Βίβλου εις την λατινικήν.

Από την βορεινήν κατοικίαν του εν Ναζαρέτ, ο Ιωσήφ, ο ξυλουργός του χωρίου, παρέλαβε την Μαρίαν, την μνηστήν του την έγκυον, και εξεκίνησε μαζί της διά μέσου των αμπελοφύτων δρόμων προς το χωρίον, όπου είχε ζήσει ο μέγας πρόγονός των ο Δαυίδ, όταν ήτο ακόμη μικρός ποιμήν βόσκων τα πρόβατά του επί των λόφων. Σκοπός της κουραστικής ταύτης οδοιπορίας, ήτις δεν ηδύνατο παρά να είνε ενοχλητική διά τας καθιστικές έξεις τας ηρέμους του ανατολικού βίου, ήτο να καταγράψουν τα ονόματά των, ως μελών της φυλής του Δαυίδ, εις μίαν απογραφήν διαταχθείσαν υπό του αυτοκράτορος Αυγούστου. Εν τη πολιτική υπεροχή του Ρωμαϊκού Κράτους, του οποίου απετέλει τότε μέρος και η Ιουδαία, μία μόνον λέξις του Αυτοκράτορος ήρκει, όπως εξασφάλιση την εκτέλεσιν των διαταγών του και εις αυτάς τας απωτέρας γωνίας του πεπολιτισμένου κόσμου. Όσον μεγάλοι και αν είνε αι ιστορικά δυσκολία, αίτινες παρεντίθενται εις την ακριβή εξακρίβωσιν της απογραφής ταύτης, φαίνεται όμως, ότι υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύωμεν, ότι διετάχθη αρχικώς υπό του Σεντίου Σατουρνίνου, ότι εγένετο έναρξις αυτής υπό του Ποπλίου Σουλπικίου Κυρηνίου, όταν διετέλεσε κατά πρώτην φοράν ύπατος της Συρίας, και ότι συνεπληρώθη κατά την δευτέραν περίοδον της υπατείας του. Εκ σεβασμού προς τας Ιουδαϊκάς προλήψεις, πάσα παράβασις των οποίων ηδύνατο να δώση αφορμήν εις σφοδράς ταραχάς και εις ανταρσίαν, η απογραφή αυτή δεν εξετελείτο κατά την συνήθη ρωμαϊκήν μέθοδον, δηλαδή εις τον τόπον της διαμονής εκάστου προσώπου, αλλά συμφώνως προς τα Εβραϊκά έθιμα, ήτοι εις την πόλιν, από την οποίαν αρχικώς κατήγετο πάσα οικογένεια. Οι Ιουδαίοι ήσαν ακόμη αφωσιωμένοι εις τας γενεαλογίας των και εις την ανάμνησιν των φυλετικών σχέσεων, των εκλειψασών προ

πολλού· και μολονότι η οδοιπορία ήτο επίπονος και ενοχλητική, ο Ιωσήφ όμως ανεκουφίζετο από την ανάμνησιν της ηρωικής καταγωγής του, ήτις έμελλε μετ' ολίγον να του αναγνωρισθή επισήμως και αδιαμφισβήτητως, και από την λάμψιν των Μεσσιακών ελπίδων, με τας οποίας θα έβλεπε το φως της ημέρας το βρέφος το θεϊόν, το περικλειόμενον τώρα εις τα σπλάγχνα της μνηστής του.

Η οδοιπορία εις την Ανατολήν είνε πάντοτε νωθρά και βραδεία, και θα ήτο βεβαίως περισσότερον τότε, αν, όπως είνε πιθανώτατον, η χώρα εταράσσετο κατ' εκείνην την εποχήν από πολιτικές εχθροπαθείας. Ίσως η Ιερουσαλήμ, ήτις απέχει της Βηθλεέμ μόνον έξ μίλια, να υπήρξεν ο τελευταίος σταθμός του Ιωσήφ και της Μαρίας, προτού φθάσουν εις το τέρμα του ταξειδίου των. Αλλά της μητρός – παρθένου την πορείαν θα επεβράδυνον βεβαίως κατ' ανάγκην η βαρεία σωματική χαύνωσις, η προερχομένη εκ της εγκυμοσύνης, και αι αρχίζουσαι ίσως τώρα ωδίναι του τοκετού. Άλλοι οδοιπόροι, ταξειδεύοντες προς τον αυτόν σκοπόν, θα τους άφισαν πολύ οπίσω εις τον δρόμον τον ανωφερή, τον διερχόμενον από το φρέαρ του Δαυίδ, και άγοντα επάνω εις την κορυφήν της λοφοσειράς, όπου ήτο εκτισμένον το χάνι. Πιθανώς τούτο να έκειτο επί της τοποθεσίας του κατηρειπωμένου ήδη φρουρίου το οποίον είχε κτίσει ο Δαυίδ· και αν τούτο είνε αληθές, εκάλυπτε βεβαίως τον χώρον όπου έκειτο προ χιλίων ετών η κληρονομική οικία του Ωβήδ, του Ιεσσαί και του Δαυίδ. Κατά την άφιξίν των όλα τα χαμηλά ισόγεια δωμάτια ήσαν κατειλημμένα. Η απογραφή είχε προσελκύσει τόσους ξένους εις την πόλιν, ώστε «ουκ ην αυτοίς τόπος εν τω καταλύματι». Εντός του κρυερού σπηλαίου του αργιλλώδους λόφου, το οποίον εχρησίμευεν ως σταύλος εις το πανδοχείον, εν τω μέσω του χόρτου και των αχύρων με τα οποία είχε στρωθή το έδαφος διά να τρώγουν τα ζώα, εν τη από της μακράς οδοιπορίας εξαντλήσει μακράν από το σπήτι των, εν τω μέσω ξένων, εν τη παγετώδει χειμερινή νυκτί, – υπό περιστάσεις καθ' ας έλειπε πάσα άνεσις και πάσα περιποίησις μέχρι τοιούτου βαθμού, ώστε είνε αδύνατον να φαντασθή τις ταπεινοτέραν γέννηση – ετέχθη ο Υιός του ανθρώπου!

Εις απόστασιν ολίγων μιλίων επί της ομαλής και επιπέδου κορυφής του δυσβάτου και απομεμονωμένου λόφου, όστις καλείται σήμερα εις την διάλεκτον των Συρίων «Το όρος του μικρού Παραδείσου», έκειτο το παλάτιον του Ηρώδου του Μεγάλου. Τα μέγαλα τα μεγαλοπρεπή των φίλων του και των αυλικών του περιεστοίχιζον το ανάκτορον πανταχόθεν, κτισμένα ολοτρόγυρα εις τους πρόποδας του υψώματος. Οι ταπεινοί οδοιπόροι, διερχόμενοι εκείθεν, ήκουον την ηδυπαθή μουσικήν και τα οργιώδη άσματα, με τα οποία εωρτάζοντο τα συμπόσια του Ηρώδου, ή τας βραχνάς φωνάς των αγροίκων μισθωτών, των οποίων τα όπλα επέβαλλον την υποταγήν εις τον δεσποτικόν αυθέντην. Αλλ' ο αληθής Βασιλεύς των Ιουδαίων, – ο γνήσιος Αυθέντης του Σύμπαντος, – δεν κατώκει εις παλάτιον κ' εις φρούριον. Οι σταύλοι του πενιχρού πανδοχείου ήσαν πολύ καταλληλότερον μέρος διά να γεννηθή Εκείνος, όστις ήλθε ν' αποκαλύψη εις τον κόσμον ότι η ψυχή του μεγαλειτέρου μονάρχου δεν είνε ούτε προσφιλεστέρα ούτε μεγαλειτέρα εις τα όμματα του Θεού από την ψυχήν του ταπεινοτέρου δούλου του. Εκείνος, όστις δεν είχε πού την κεφαλήν κλίνει. Εκείνος, όστις από του ξύλου της ατιμίας έμελλε να βασιλεύση του κόσμου.

Οδηγούμενοι από το φως της λυχνίας, ήτις συνήθως κρέμαται διά σχοινίου εν τω μέσω της εισόδου του πανδοχείου, οι ποιμένες εισήλθον εις το χάνι της Βηθλεέμ, και εύρον την Μαρίαν και τον Ιωσήφ, και το νεογέννητον κατακείμενον εν τη φάτνη των αλόγων. Η φαντασία των ποιητών και των ζωγράφων ενετρύφησεν αείποτε εις ποικίλας φανταστικάς αναπαραστάσεις της υπερόχου ταύτης σκηνής. Έψαλαν τους αιγλήεντας, τους ουρανίους αγγέλους, οίτινες επτερύγιζον περί την φάτνην, και τα άστρα τα επιβραδύναντα την περιστροφικήν κίνησίν των, διά να χύσουν το φέγγος των εις το μειδιών εκείνο βρέφος. Εξωγράφησαν την ακτινοβολίαν του φωτός το οποίον εξέπεμπεν η φάτνη, καταυγάζουσα τα πέριξ, του φωτός του εκθαμβωτικού, όπερ ηνάγκαζε τους παρισταμένους ν' αποστρέφουν τους οφθαλμούς από την ουρανίαν εκείνην λάμψιν. Όλα όμως αυτά απέχουν πολύ από την

πραγματικότητα. Τα έκπαγλα εκείνα θεάματα, άτινα παριστάνουν ως ιδόντας τους μάγους, τα είδε μόνον ο οφθαλμός της πίστεως· και ό,τι εκείνοι είδον πραγματικώς, ήτο είς απλούς χωρικός από την Γαλιλαίαν, μεσήλιξ ήδη, ο Ιωσήφ, και μία νεαρά μήτηρ η Μαρία, η παρθένος σύζυγος η τεκούσα το θείον τέκνον και σπαργανώσασα αυτό διά των ιδίων χειρών της και «ανακλίνασα αυτό εν τη φάτνη», αφού ουδείς άλλος παρίστατο εις εκείνην την κατανυκτικήν σκηνήν του τοκετού διά να την βοηθήση. Το φως το αυγάζον εν τω σκότει δεν ήτο φυσικόν, ήτο ακτίς πνευματική· και δεν εχαμογέλασαν οι ουρανοί εις όλον το ανθρώπινον γένος, αλλά μόνον εις ολίγας πιστάς και ταπεινάς καρδίας.

Τα Ευαγγέλια, πάντοτε φιλαλήθη, με την θέλγουσαν εκείνην απλότητά των, ήτις είνε η σφραγίς της ειλικρινούς και απροσποίητου αφηγήσεως, αναφέρουν το γεγονός τούτο άνευ σχολίων. Δεν υπάρχει εις αυτά η υπερβολή του απιστεύτου και του μυστηριώδους και του θαύματος, ήτις παρατηρείται εις τας Ιουδαϊκάς φαντασιοκοπίας διά τον ερχόμενον Μεσσίαν, και εις τας αποκρύφους αφηγήσεις τας σχετιζομένας με το θείον τέκνον. Η τρανωτέρα απόδειξις της αξιοπιστίας των ευαγγελιστών είνε η άκρα αντίθεσις της εργασίας των προς τα ψευδοευαγγέλια των πρώτων αιώνων και προς όλας τας άλλας φανταστικάς παραδόσεις. Αν τα Ευαγγέλιά μας δεν ήσαν αυθεντικά, θα έβριθον και αυτά από τας υπερβολάς αίτινες χαρακτηρίζουν πάσαν παράδοσιν των πρώτων χρόνων, αναφερομένην εις τον βίον του Σωτήρος. Διά τους αμαθείς και δι' όσων το πνεύμα δεν αυγάζει το φως της αληθείας, φαίνεται απίστευτον το να συντελεσθή το καταπληκτικώτερον γεγονός εν τη ιστορία του κόσμου άνευ αναστατώσεων και άνευ καταστροφών. Εις το Ευαγγέλιον του Αγίου Ιακώβου, το κοινώς γνωστόν υπό τον τίτλον «Πρωτευαγγέλιον», υπάρχει έν αλλόκοτον πραγματικώς κεφάλαιον εξιστορούν το πώς κατά την τρομεράν στιγμήν της γεννήσεως ο άξων του ουρανού εσταμάτησεν ακίνητος, και εσίγησαν τα πτηνά, και τα ποίμνια εσκορπίσθησαν καθ' όλας τας διευθύνσεις και εστάθησαν απολιθωμένα, και ανύψωσε την χείρα του ο ποιμήν διά να κτυπήση και η χειρ έμεινεν ανυψωμένη και αδρανής. Αλλά διά την πάνδημον αυτήν και εξαφνικήν σιγήν της επτομένης και περιτρόμου φύσεως, διά τας μυστηριώδεις φωταυγείας, αίτινες περιέλουσαν επί στιγμήν όλα τα μέρη του κόσμου, και διά τον βουν και διά τον όνον που εγονάτισαν εις άφωνον λατρείαν προ της φάτνης Εκείνου, και διά την φωνήν του νεογνού, την εξαγγείλασαν αμέσως μετά την γέννησίν του εις την Μαρίαν ότι ήτο ο Υιός του Θεού, και διά τόσα άλλα θαύματα τα οποία ερριζώθησαν εις τας αρχαιοτέρας παραδόσεις, δεν υπάρχει το παραμικρόν ίχνος εν τη Νέα Διαθήκη.

Πόσον χρόνον η Παρθένος Μήτηρ και το άγιον τέκνον της έμειναν εις εκείνο το σπήλαιον; δεν δυνάμεθα να εξακριβώσωμεν. Το πιθανώτερον όμως είνε ότι η διαμονή δεν υπήρξε μακρά. Η λέξις «φάτνη», την οποίαν αναφέρει ο Λουκάς, δεν έχει ωρισμένην σημασίαν, και εκείνο το οποίον δυνάμεθα να εξακριβώσωμεν περί αυτής, είνε ότι χρησιμεύει ως μέρος όπου τρώγουν τα ζώα. Πιθανώς τα πλήθη τα συρρεύσαντα εις το χάνι να έμειναν ολίγας μόνον ώρας· και η κοινή φιλανθρωπία απήτει να μεταφερθή η μήτηρ και το τέκνον της εις καταλλήλοτερον μέρος προς ανάπαυσιν. Οι Μάγοι, όπως βλέπομεν εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον, επεσκέφθησαν την Μαρίαν «εις την οικίαν». Αλλά τα Ευαγγέλια δεν χρονοτριβούν και δεν επιμένουν εις τα ασήμαντα αυτά επεισόδια. Ο Λουκάς δίδει πληρεστέραν περιγραφήν από τους άλλους, και η μοναδική γλυκύτης της αφηγήσεώς του, και η χάρις του η ειδυλλιακή, και ο ήρεμος και ο απαλός τόνος, υποδεικνύουν σαφώς ότι ήκουσε την ιστορίαν της γεννήσεως από το στόμα αυτής της Μαρίας. Και πράγματι είνε δύσκολον να φαντασθώμεν ότι ηδύνατο να προέλθη η αφήγησις από άλλην τινά πηγήν, αφού αι μητέρες είνε οι φυσικοί ιστορικοί των πρώτων ετών των τέκνων των. Εξ άλλου, εις το ύφος του Ευαγγελιστού ευρίσκομεν, όπως λέγει και ο Λανζ, «όλο εκείνο το χρώμα της απερίττου αφηγήσεως μιας γυναικός και της αντιλήψεως μιας γυναικός». Διά τον τανύοντα τα πτέρυγας της φαντασίας του, και το πλέον άσημον γεγονός και το ελάχιστον, επεισόδιον πνίγονται εις τον χείμαρρον της περιγραφής· διά την Μαρίαν όμως τα μικρά αυτά επεισόδια εφάινοντο

κοινά και τετριμμένα και ανάξια λόγου. Επομένως και ο Λουκάς, αντιγράφων πιστώς τους λόγους της Παρθένου, δεν, προσέθεσε κάτι τι παραπάνω από ό,τι ήκουσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Η εισαγωγή εις το ιερόν

Τέσσαρα περιστατικά της νηπιακής ηλικίας του Ιησού. – Η τάξις των γεγονότων. – Η Περιτομή. – Το όνομα Ιησούς. – Η εισαγωγή εις το ιερόν. – Ο Συμεών. – Η Άννα.

Τέσσαρα μόνον περιστατικά της νηπιακής ηλικίας του Χριστού αφηγούνται τα Ευαγγέλια, – την Περιτομήν, την εισαγωγήν εις το ιερόν, την επίσκεψιν των Μάγων και την φυγήν εις την Αίγυπτον. Εκ τούτων τα δύο πρώτα εξιστορεί μόνον ο Λουκάς, τα δε άλλα δύο ο Ματθαίος. Εν τούτοις ουδεμία υπάρχει λεπτομέρεια εις την οποίαν ν' αντιφάσκουν αι δύο αφηγήσεις. Αν επί άλλων ζητημάτων έχομεν βασίμους λόγους να παραδεχόμεθα την αξιοπιστίαν των Ευαγγελιστών και τας μαρτυρίας των ως ειλικρινείς και αδιαμφισβητήτους, έχομεν όμως πάντα λόγον να πιστεύωμεν ότι εις οιασδήποτε αφορμάς και αν οφείλεται το αποσπασματικόν, το μη συνεχές δήλα δή των αφηγήσεών των, αι αφηγήσεις όμως αύται δύνανται κάλλιστα να θεωρηθούν ως συμπληρούσαι αλλήλας. Ο αμερόληπτος και ειλικρινής κριτής δεν δύναται να υποστηρίξη ότι υπάρχουν εις τα Ευαγγέλια ασυμβίβαστοι αντιφάσεις, ούτε όμως ημπορεί να παραδεχθή ότι παρατηρείται εις αυτά τελεία αρμονία. Η ακριβής και λεπτομερής βιογραφική αφήγησις από των πρώτων ημερών του βίου ενός ανθρώπου ήτο πράγμα άγνωστον εις τους Ιουδαίους, και ασυμβίβαστον προς το ύφος των και την κράσιν των. Ανέκδοτα της νηπιακής ηλικίας, επεισόδια του παιδικού βίου, είνε σπάνιον φαινόμενον εις την αρχαίαν φιλολογίαν. Μόνον από του Χριστιανισμού και εντεύθεν η παιδική ηλικία περιεβλήθη την αίγλην μυθιστορήματος.

Η ακριβής τάξις των γεγονότων, τα οποία διεδραματίσθησαν προ της επανόδου εις Ναζαρέτ, μόνον κατά συμπερασμόν δύναται να υπολογισθή. Η Περιτομή εγένετο την ογδόην ημέραν από της γεννήσεως· ο Καθαρισμός τριάκοντα τρεις ημέρας μετά την Περιτομήν. Η Επίσκεψις των Μάγων ήτο «όταν ο Ιησούς εγεννήθη εν Βηθλεέμ της Ιουδαίας», κατά τον Ματθαίον, και η Φυγή εις Αίγυπτον επηκολούθησεν αμέσως την αναχώρησιν εκείνων. Η υπόθεσις ότι η εξ Αιγύπτου επάνοδος εγένετο προ της Εισαγωγής εις το ιερόν, αν και ουχί απολύτως αδύνατος, φαίνεται λίαν απίθανος. Εκτός του ότι μία τοιαύτη αναβολή θ' απετέλει παράβασιν του λευιτικού νόμου, πρέπει να συμπεράνωμεν είτε ότι ο Καθαρισμός ανεβλήθη επί πολύν χρόνον, πράγμα το οποίον αντιφάσκει προς την διττήν διαβεβαίωσιν του Λουκά (2, 22, 39)» είτε ότι το χρονικόν διάστημα των τεσσαράκοντα ημερών ήρκεσεν αφ' ενός μεν διά το «εξ ανατολών» ταξείδιον των Μάγων, εξ άλλου δε διά την εις Αίγυπτον φυγήν και διά την εκείθεν επιστροφήν. Εκτός τούτου είνε λίαν απίθανος η εικασία ότι η οικογένεια του Ιωσήφ επανέκαμψεν εις Ιεροσόλυμα, – πόλιν μόνον έξ μίλια απέχουσιν της Βηθλεέμ, – ολίγας ημέρας ύστερον από ένα γεγονός τόσω τρομερόν όσον ήτον η Σφαγή των Νηπίων. Μολονότι ουδεμία υπόθεσις είνε απηλλαγμένη των αντιρρήσεων, αίτινες προκύπτουν κατ' ανάγκην εκ της αγνοίας των περιστατικών εις την οποίαν διατελούμεν, φαίνεται εν τούτοις βέβαιον, ότι η φυγή εις Αίγυπτον δεν έγινε προ της Υπαπαντής. Επί τεσσαράκοντα λοιπόν ημέρας η Ιερά Οικογένεια παρέμεινεν αφανής και ήσυχος εις την ταπεινήν πόλιν Δαυίδ, «την καλουμένην Βηθλεέμ», όπου τόσαι παραδόσεις ιερότητος πτερυγίζουσιν τώρα και όπου τόσαι σκηναί ενδιαφέρουσai διεδραματίσθησαν.

Εις τα Απόκρυφα Ευαγγέλια δεν γίνεται μνεία της Περιτομής, και μόνον το Αραβικόν Ευαγγέλιον της Νηπιακής Ηλικίας περιέχει σχετικήν τινα νύξιν καταπληκτικώς αποτροπαίαν. Η περιτομή δεν ήτο γεγονός το οποίον ηδύνατο να ενδιαφέρει τους θέλοντας να παραχώσουν τας δογματικές φαντασιοπληξίας των εις την ιεράν ταύτην ιστορίαν, και τοιούτοι φαντασιοκόποι ήσαν οι συγγραφείς των αποκρύφων, των οποίων τα έργα βρίθουν

υπερβολών και ανακριβειών. Διά τους Χριστιανούς όμως έχει ιδιάζουσαν σημασίαν, – σημασίαν πάνδημον. Αποδεικνύει ότι ο Χριστός δεν ήλθε να καταστρέψη τον Νόμον, αλλά να τον εκτελέση. Έλαχεν εις αυτόν ο κλήρος «να πληρώση πάσαν δικαιοσύνην». Και υπέστη τον μαρτυρικόν θάνατον προς σωτηρίαν του ανθρωπίνου γένους, και εβασανίσθη χάριν ημών, και ηθέλησε να μας διδάξη την πνευματικήν περιτομήν, – την περιτομήν της καρδίας, – την περιτομήν πάσης αισθήσεως της σαρκός. Όπως η Ανατολή αντανακλά κατά την δύσιν του ηλίου τα χρώματα της Δύσεως, ούτω και η Βηθλεέμ είνε το προοίμιον του Γολγοθά, και του θείου Βρέφους μάλιστα το λίκνον βάφεται με μίαν ερυθράν ανταύγειαν από τον Σταυρόν του Σωτήρος. Κατά την ημέραν εκείνην ωσαύτως, – την ημέραν της Περιτομής, – ο Χριστός έλαβε δημοσία το όνομα Ιησούς, όπερ είχε προαναγγείλει ήδη ο αρχάγγελος Γαβριήλ. Την εποχήν εκείνην ήτο όνομα κοινότατον μεταξύ των Ιουδαίων. Ήτο προσφιλές εις αυτούς διότι ήτο άλλοτε το όνομα του μεγάλου στρατηγού, όστις τους ωδήγησεν εις την νικηφόρον κατάληψιν της Γης της Επαγγελίας, και του Μεγάλου Αρχιερέως, όστις ηγήθη των εξορίστων των από Βαβυλώνος επαναστρεψάντων· από τούδε όμως, όχι μόνον διά τους Ιουδαίους, αλλά δι' όλον τον κόσμον, ήτο προσωρισμένον ν' αποκτήση σημασίαν απείρως ιερωτέραν ως ονομασία παρ' ανθρώποις του Υιού του Θεού. Το εβραϊκόν «Μεσσίας» και το Ελληνικόν «Χριστός» ήσαν ονόματα αντιπροσωπεύοντα την θείαν αποστολήν του ως Κεχρισμένου Προφήτου, Ιερέως και Βασιλέως· αλλά το όνομα «Ιησούς» ήτο το όνομά του το προσωπικόν, όπερ έφερεν ως απλούς άνθρωπος, αλλ' αναμάρτητος αυτός μεταξύ των αμαρτωλών.

Την τεσσαρακοστήν ημέραν από της γεννήσεως – μέχρι συμπληρώσεως της οποίας δεν ηδύνατο να εξέλθη από την οικίαν, – η Παρθένος, φέρουσα εις τας αγκάλας της το βρέφος, παρουσιάσθη εις το εν Ιερουσαλήμ ιερόν χάριν του «καθαρισμού αυτής». «Και ούτω τότε, λέγει εις δυτικός άγιος, ήγαγον τον Κύριον του Ναού εις τον Ναόν του Κυρίου». Τα εθιζόμενα εις τοιαύτας περιστάσεις αναθήματα ήσαν εις αμνός ενός έτους, προσκομιζόμενος επί σκοπώ θυσίας, και εις νεοσσός περιστερών ή μία τρυγών, προσφερόμενα εις ένδειξιν μετανοίας· με την ωραίαν όμως εκείνην τρυφερότητα, ήτις τόσον ζωηρώς χαρακτηρίζει την μωσαϊκήν νομοθεσίαν, επετρέπετο εις όλους τους πτωχούς, τους μη δυναμένους να προσφέρουν τόσον πολυέξοδα αναθήματα, να φέρουν αντί όλων τούτων έν μόνον ζεύγος τρυγόνων ή δύο νεοσσούς περιστερών. Με το ταπεινόν τούτο ανάθημα η Μαρία παρουσιάσθη εις τον ιερέα. Ταυτοχρόνως ο Ιησούς, επειδή ήτο πρωτότοκος, παρέστη κατά τον νόμον του Μωυσέως προ του Θεού και απηλλάγη της νενομισμένης υπηρεσίας εν τω Ναώ, αντί της καταβολής πέντε σεκέλ, ήτοι 20 περίπου φράγκων. Διά τον καθαρισμόν και διά την παρουσίαν δεν δίδονται εις ημάς πλειότεραι λεπτομέρειαι, αλλ' η επίσκεψις αύτη εις τον Ναόν απηθανاتیσθη διά τινος κατανυκτικού επεισοδίου, – της αναγνωρίσεως του θείου τέκνου υπό του Συμεώνος και της Άννης.

Περί του Συμεώνος γνωρίζομεν απλώς ότι ήτο δίκαιος και ευλαβής ανήρ, πεπροικισμένος με το δώρον της προφητείας, και ότι «ην αυτώ κεχρηματισμένον υπό του Πνεύματος του Αγίου μη ιδείν θάνατον πριν ή ίδη τον Χριστόν Κυρίου». Ωθούμενος λοιπόν υπό ισχυράς ακαταγωνίστου εμπνεύσεως, εισήλθεν εις το ιερόν, και αναγνωρίσας το θείον τέκνον, «εδέξατο αυτό εις τας αγκάλας αυτού και ηυλόγησε τον Θεόν» και ανέτεινε τους βραχίονας και έψαλεν από βάθους καρδίας το θριαμβευτικόν εκείνο «Νυν απολύεις», όπερ καθηδύνει από δέκα οκτώ αιώνων τα χριστιανικά ώτα. Η προφητεία ότι το βρέφος θα ήτο «φως εις αποκάλυψιν εθνών», καθώς και όλη η περίεργος εκείνη σκηνή, επροξένησαν βεβαίως βαθείαν κατάπληξιν εις τους γονείς, από τους οποίους ο γέρων προφήτης δεν απέκρυσσε τας ιδίας αυτών θλίψεις τας μελλούσας, προλέγων ιδίως εις την Παρθένον Μητέρα την αμείλικτον καταδίωξιν, ήτις ανέμενε το θείον Παιδίον και τους εθνικούς κινδύνους, οίτινες επεφυλάσσοντο διά το μέλλον.

Αι παραδόσεις ενησχολήθησαν πολύ με το όνομα του Συμεώνος. Εις το Αραβικόν Ευαγγέλιον της Νηπιακής Ηλικίας, ο γέρων αναγνωρίζει τον Ιησούν διότι τον βλέπει

απαστράπτοντα ως στήλη φωτός εις τας αγκάλας της μητρός του. Ο Νικηφόρος μας λέγει, ότι η ανάγνωσις των γραφών του ενέβαλε την ιδέαν, ότι δεν θ' απέθνησκε προτού να ίδη τον Μεσσίαν. Πάσα απόπειρα προς απόδειξιν ότι άλλος Συμεών ήτο και ουχί αυτός, απέτυχεν. Αν ήτο Αρχιερέυς, όπως τον θέλει το Ευαγγέλιον του Ιακώβου, ο Λουκάς δεν θα μας τον παρίστα τόσον απλώς ως «άνθρωπον εν Ιερουσαλήμ, ω όνομα Συμεών». Η πληροφορία εν το Ευαγγελίω της Γεννήσεως της Μαρίας, ότι ήγεν ηλικίαν 113 ετών είνε εντελώς αυθαίρετος· τοιαύτη δε είνε και η εικασία ότι η σιωπή του Ταλμούδ εν σχέσει προς αυτόν οφείλεται εις τας Χριστιανικάς ροπάς του. Δεν ηδύνατο να είναι ο Ραββάν Συμεών, ο υιός του Ιέλ και πατήρ του Γαμαλιήλ, όστις δεν θα ήτο τόσον γηραιός κατά την εποχήν εκείνην. Κατά πολύ ισχυρότερον λόγον δεν ήτο ούτε ο Συμεών ο Δίκαιος, όστις επιστεύετο ότι είχε προφητεύσει την καταστροφήν της Ιερουσαλήμ και ο οποίος ήτο ο τελευταίος επιζών εκ του μεγάλου Συνεδρίου. Το περίεργον είνε, ότι οι Ευαγγελισταί δεν λέγουν τίποτε περί αυτού, ενώ διά την Άνναν την προφήτιδα μας δίδονται λίαν ενδιαφέρονσαι λεπτομέρειαι, και μεταξύ άλλων, ότι ήτον εκ της φυλής του Ασήρ, – απόδειξις τρανωτάτη ότι αι φυλετικάί σχέσεις παρέμενον ακόμη ζωνταναί εις την μνήμην του λαού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η επίσκεψις των Μάγων

Η σημασία των Επιφανείων. – Ηρώδης ο Μέγας. – Οι «Μάγοι». – Παραδόσεις. – Αφορμαί του ταξιδίου των. – Γενική προσδοκία του κόσμου. – Ο αστήρ εν τη Ανατολή. – Αστρονομικαί εικασίαι του Κεπλέρου κλπ. – Δώρα των Μάγων.

Η σύντομος αφήγησις της επισκέψεως των Μάγων, η εμπεριεχομένη εις το δεύτερον κεφάλαιον του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου, ενέχει μέγα ενδιαφέρον διά την ιστορίαν της Χριστιανοσύνης. Η επίσκεψις αὕτη εἶνε ἐν πρώτοις τα Θεοφάνεια, ἡ φανέρωσις τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς Ἐθνικοὺς. Φέρει τα γεγονότα τοῦ Ευαγγελίου εἰς στενὴν συνάφειαν μετὰ τὴν ἰουδαϊκὴν πίστιν, μετὰ τὰς ἀρχαίας προφητείας, μετὰ τὴν ἐπ' αἰώνων ἱστορίαν, μετὰ τὴν νεωτέραν ἐπιστήμην. Καὶ παρέχει τοιοῦτοτρόπως εἰς ἡμᾶς νέα τεκμήρια τῆς βασιμότητος τῆς πίστεώς μας, ἐξαγόμενα ἀπὸ τὰς μάλλον αυθεντικάς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς μάλλον ἀπροσδοκήτους πηγὰς.

Ἡρώδης ὁ Μέγας, ὅστις ὕστερον ἀπὸ μίαν ζωὴν ὀργίων καὶ ἐγκληματικῶν ἐπιτυχιῶν, εἶχε περιπέσει ἤδη εἰς βαθύ γήρας, – γήρας πλήρες ζηλοτυπιῶν καὶ ἀγριότητος, – διέμενεν ἐν τῷ νέῳ ἀνακτόρῳ τοῦ ἐν Σιώνι. Καὶ ὅπως ἦτο τώρα φρενιασμένος ἀπὸ τὰ ἐγκλήματά του τὰ περασμένα, κατελήφθη ἀπὸ νέους παροξυσμοὺς τρόμου καὶ ἀγωνίας εἰς μίαν ἐπίσκεψιν μερικῶν Μάγων ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, οἱ οἱποῖοι τοῦ ἔφεραν τὸ ἀλλόκοτον μῆνυμα, ὅτι εἶχον ἴδει ἐν τῇ ἀνατολῇ τὸν ἀστέρα νεογεννήτου τινὸς βασιλέως τῶν Ἰουδαίων καὶ ἦλθον νὰ τὸν προσκυνήσουν. Ὁ Ἡρώδης, ὁ ἄρπαξ ὁ Ἰδαμαῖος, ὁ ἀποστάτης, ὁ βδελυρὸς τύραννος ἀδυνάτου λαοῦ, ὁ βέβηλος τυμβωρύχος τοῦ τάφου τοῦ Δαυὶδ, ἤκουσε τὴν εἶδησιν μετὰ τρόπον καὶ μετὰ ὀργὴν τὴν ὁποίαν δυσκόλως ἠδύνατο ν' ἀποκρύψει. Ἐβλεπε σαλευόμενον τὸν θρόνον τοῦ, τὸν θρόνον ἐκεῖνον τὸν ἱστορικόν, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνέλθει ἀναξίως καὶ τὸν ὁποῖον ὠφείλεν εἰς τὰς τυχοδιωκτικὰς ἐπιτυχίας του. Δόλιος δὲ ὅσον καὶ ὠμός, καὶ βλέπων, ὅτι ὅλη ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐταράχθη μετ' αὐτοῦ, συνήγαγεν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ πάντας τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς γραμματεῖς τῶν Ἰουδαίων, – τὰ λείψανα ἰσως τοῦ Συνεδρίου ἐκεῖνου τοῦ ὁποῖον εἶχεν ἐκμηδενίσει προ πολλοῦ, – καὶ ἡρώτα αὐτοὺς πού ὁ Μεσσίας γεννᾶται. Ἐλαβε δὲ τὴν πρόθυμον καὶ ἐμπιστευτικὴν ἀπάντησιν, ὅτι ἡ Βηθλεὲμ ἦτο ἡ πόλις ἡ ὑπὸ τῆς γραφῆς ἐνδειχθεῖσα διὰ τοιαύτην τιμὴν. Καὶ ἀποκρύπτων τὸν δόλιον καὶ ἄσπλαγχνον σκοπὸν τοῦ, ἀπέστειλε τοὺς Μάγους εἰς Βηθλεὲμ μετὰ τὴν διαταγὴν νὰ ἐξετάσουν ἀκριβῶς περὶ τοῦ παιδίου καὶ ὅταν εὑρουν αὐτὸ νὰ τὸν εἰδοποιήσουν, ὅπως μεταβῇ καὶ αὐτὸς νὰ τὸ προσκυνήσῃ.

Προτοῦ ἐξακολουθήσωμεν τὴν ἀφήγησίν μας, ἂς σταματήσωμεν ἐπὶ στιγμὴν νὰ ἐξετάσωμεν τίνες ἦσαν οἱ ὁδοιπόροι ἐκεῖνοι τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τι δύναται νὰ ἐξακριβώσῃ ἡ ἱστορία σχετικῶς πρὸς τὴν μυστηριώδη ἀποστολὴν των.

Ἡ λέξις «Μάγοι», διὰ τῆς ὁποίας χαρακτηρίζονται ἐν τῷ κατὰ Ματθαίον Ευαγγελίῳ, εἶνε ἐντελὴς ἀόριστος. Ἀρχικῶς ἐσήμαινε μίαν τάξιν σοφῶν τῆς Περσίας καὶ τῆς Μηδίας· κατόπιν ἐδόθη ἡ ὀνομασία αὕτη εἰς τοὺς ἀστρολόγους καὶ τοὺς ψευδοπροφήτας (Πρ. Απ. 13,6). Οἱ τοιοῦτοι ἦσαν γνωστότατοι εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τὸ ὄνομα Χαλδαῖοι, καὶ αἱ ἐπισκέψεις των μάλιστα ἐξετείνοντο καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν δυτικῶν ἐθνῶν. Διογένης ὁ Λαέρτιος ἀναφέρει ἐν ἐπεισόδῳ ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, κατὰ τὸ ὁποῖον μάγος τις ἐκ Συρίας ἐπροφήτευσεν εἰς τὸν Σωκράτην ὅτι θὰ ἀπέθνησκεν ἐκ βιαίου θανάτου· καὶ ὁ Σενέκας μας πληροφορεῖ ὅτι οἱ μάγοι «οἵτινες παρεγένοντο τυχαίως ἐν Αθήναις», ἐπεσκέφθησαν τὸν τάφον τοῦ Πλάτωνος καὶ ἔκαυσαν ἐπ' αὐτοῦ θυμίαμα ὡς πρὸς θεῖον ὄν. Ὅλαι ὁμῶς αὗται αἱ πληροφορίες εἶνε συγκεχυμέναι καὶ ἀντιφατικαὶ παραδόσεις, αἵτινες δὲν ρίπτουν φῶς καὶ εἰς ἄλλα μάλλον ἐνδιαφέροντα ζητήματα, ὅπως εἶνε τὸ τῆς κοινωνικῆς τάξεως των μάγων τούτων, τῆς πατρίδος των, τοῦ ἀριθμοῦ των, των ὀνομάτων των. Ἡ παράδοσις ἥτις μας τοὺς

παριστά ως βασιλείς στηρίζεται πιθανώς επί της προφητείας του Ησαΐα, ότι τα έθνη θα προσέλθουν εις το φως του μέλλοντος Χριστού και οι βασιλείς θα τον προσκυνήσουν. Επίσης και η άλλη γνώμη, ότι ήσαν Άραβες, ενδεχόμενον να προέκυψεν από το γεγονός, ότι ο λίβανος και η σμύρνα είνε προϊόντα της Αραβίας, και από χωρίον τι του ογδοηκοστού δευτέρου ψαλμού, κατά το οποίον οι βασιλείς των νήσων και της Αραβίας και του Σαβά θα προσφέρουν δώρα.

Περί του αριθμού των επισκεφθέντων τον Ιησούν Μάγων, ήτο μία διπλή παράδοσις. Ο Αυγουστίνος και ο Χρυσόστομος λέγουν ότι ήσαν δώδεκα, αλλ' η κοινή πεποίθησις, η προκύπτουσα πιθανώς εκ του τριπλού δώρου, είνε ότι ήσαν τρεις μόνον. Ο Βεδ μάλιστα, άγγλος μοναχός και ιστορικός, ακμάσας κατά τον 7ον αιώνα μ. Χ., μας δίδει λεπτομερείας διά τα ονόματά των, την πατρίδα των, το πρόσωπόν των. Ωνομάζοντο Μελχίωρ, Γάσπαρος και Βαλθάσαρ. Ο πρώτος ήτο γέρων, με πάλλευκον κόμην και με μακρόν πώγωνα· ο Γάσπαρος ένας σφριγών και αγένειος νεανίας. Ο Βαλθάσαρ μελαχροινός και εις το άνθος της ηλικίας του. Η παράδοσις ωσαύτως μας πληροφορεί ότι ο Μελχίωρ ήτο απόγονος του Σημ, ο Γάσπαρος του Χαμ, και ο Βαλθάσαρ του Ιάφεθ. Κατέστησαν ούτω αντιπρόσωποι των τριών περιόδων της ζωής και των τριών διαιρέσεων της υδρογείου· όσον δε και αν είνε τα τοιαύτα μυθεύματα εστερημένα πάσης αξίας προκειμένου περί καθαρώς επιστημονικής εργασίας, κατεστάθησαν όμως ενδιαφέροντα διά την μεγάλην επίδρασιν, την οποίαν ήσκησαν επί των ωραιότερων προϊόντων της θρησκευτικής τέχνης, όπως λόγου χάριν επί των ζωγραφικών έργων του Βελλίνι, του Βερονέζ κλπ. Τα κρανία των τριών τούτων βασιλέων, ευρεθέντα, ως λέγεται, υπό του Επισκόπου Ραϊνάλδου κατά την δωδεκάτην εκατονταετηρίδα, φυλάσσονται επιμελώς μεταξύ άλλων αγίων λειψάνων εν τη Μητροπόλει της Κολωνίας, περιβεβλημένα ακόμη τους στεφάνους των τους ολοχρύσους και αδαμαντοκολλήτους.

Δι' ημάς εν τούτοις είνε μάλλον σύμφωνον προς τον σκοπόν του έργου να εξετάσωμεν τας αφορμάς του αξιομνημονεύτου ταξειδίου των εις Βηθλεέμ.

Πληροφορούμεθα από τον Τάκιον, τον Σουετώνιον και τον Ιώσηπον, ότι καθ' όλην την Ανατολήν επεκράτει εις εκείνους τους χρόνους μία ακλόνητος πεποίθησις, εκπληγάσασα εκ των αρχαίων προφητειών, κατά την οποίαν έμελλεν όσον ούπω ν' αναφανή εν Ιουδαία κραταιός τις μονάρχης και να κυριαρχήση του κόσμου. Υπήρξαν είνε αληθές, και πολλοί εκ των συγχρόνων οίτινες συνεπέραναν, ότι οι ανωτέρω δύο Ρωμαίοι ιστορικοί απηγούσιν απλώς μίαν διάδοσιν, η αυθεντία της οποίας στηρίζεται εις μόνον τον Ιώσηπον. Αλλά και αν παραδεχώμεν την αβάσιμον ταύτην υπόθεσιν, υπάρχουν όμως τρανά αποδείξεις εις τας Ιουδαϊκάς και τας πανθείστικας συγγραφάς της εποχής εκείνης, ότι ο τότε κόσμος, ο κατηρειπωμένος και ένοχος, ανέμενεν αγωνιωδώς την έλευσιν του Λυτρωτού του. «Η δρόσος της ευλογίας δεν πίπτει εφ' ημάς και οι καρποί ημών είνε άνευ χυμού», εκραύγαζεν ο Ραββάν Συμεών, ο υιός του Γαμαλιήλ· και αι κραυγαί του συνοψίζουν τρόπον τινά ολόκληρον την φιλολογίαν μιας εποχής, ήτις, όπως λέγει και ο Νίεμπουρ, είχε «στειρεύσει από την δίψαν του εγκλήματος».

Ουδέν λοιπόν το έκτακτον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι Μάγοι εκείνοι της Ανατολής ώδευσαν προς την Ιερουσαλήμ, και μάλιστα αν εις την ανατολήν υπήρχον αφορμαί να πιστεύεται τότε ότι η προφητεία, η τοσάκις εξαγγελθείσα, προσήγγιζεν ήδη να εκπληρωθή. Αν ήσαν μαθηταί του Ζωροάστρου, θα έβλεπον εις το θείον Βρέφος τον μέλλοντα κατακτητήν του Αριμάνην τον θεόθεν προωρισμένον κυρίαρχον του κόσμου. Η ιστορία του ταξειδίου των εξητάσθη αληθώς με αφελή περιφρόνησιν, ως απλούς μύθος ποιητικός· αλλά μολονότι αι μόναι εγγυήσεις του ιστορικός πιστευτού του ταξειδίου τούτου είναι η μαρτυρία του ευαγγελιστού Ματθαίου, υπάρχουν πολλά περιστατικά τα οποία μας δικαιολογούν να πιστεύωμεν ότι εις τας γενικάς γραμμάς του δεν παρουσιάζει τίποτε το αδύνατον ή το απίθανον.

Ο Ματθαίος μας πληροφορεί ότι η αφορμή του ταξιδιού των ήτο ν' ανακαλύψουν τον νέον Μεσσίαν, του οποίου είχαν ίδει τον αστέρα εις την ανατολήν.

Το να εκκλησθή έν ουράνιον φαινόμενον ως σημείον της ελεύσεως νέου Βασιλέως, ήτο συνεπέστατον προς τας πεποθήσεις της εποχής εκείνης. Μία τοιαύτη έννοια προέκυψε πιθανώς εκ της προφητείας του Βαλαάμ, ήτις, διά την δύναμιν του ρυθμού της και διά το εξόχως ευφάνταστον αυτής, διεδόθη ευρύτατα ανά τας ανατολικάς χώρας. Μετά ένα σχεδόν αιώνα, επί της βασιλείας του Αδριανού, ο ψευδής Μεσσίας επωνομάσθη υπό του πεφημισμένου Ραβδί Ακίβα «Υιός Αστέρος», και ετύπωσε την εικόνα άστρου επί του νομίματος το οποίον εξέδωκε. Μετά έξι εκατονταετηρίδας, ο Μωάμεθ παρέστησεν ως σύμβολον των αξιώσεών του ένα κομήτην επιφανέντα επί της εποχής του. Και αυτοί μάλιστα οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι εφρόνουν πάντοτε ότι αι γεννήσεις και οι θάνατοι των μεγάλων ανδρών συμβολίζονται διά της εμφανίσεως και εξαφανίσεως ουρανίων σωμάτων, μία δε τοιαύτη παράδοσις διεσώθη και μέχρι νεωτέρων σχετικώς χρόνων. Το εφήμερον άστρον, το οποίον επεφάνη επί της εποχής του Σουηδού αστρονόμου Τύχωνος Βράχε και όπερ ούτος ανεκάλυψεν εις το στερέωμα την 11 Νοεμβρίου του 1752, επιστεύθη από τους τότε ανθρώπους ότι υπεδήλου το βραχύ, αλλ' έκλαμπρον στάδιον πολεμιστού τινος από βορρά προερχομένου, και εθεωρήθη ως προφητικόν της τύχης του Γουσταύου Αδόλφου. Και εις την προκειμένην λοιπόν περίπτωσιν, μολονότι το αληθές έτος της γεννήσεως του Χριστού δεν εξάγεται μετά θετικότητος εκ της μελέτης των Γραφών, εν τούτοις επεφάνη αναμφιβόλως κατά την εποχήν εκείνην εις τους ουρανούς φαινόμενόν τι αστρονομικόν, το οποίον δεν ηδύνατο να διαλάθη την προσοχήν ενός αστρολογούντος λαού.

Την 17 Δεκεμβρίου 1603, έγινε σύνοδος των δύο μεγαλειτέρων πλανητών του Κρόνου και του Διός εν τω Ζωδίω των Ιχθύων εις το υδάτινον τρίγωνον (1). Την ακόλουθον άνοιξιν, οι δύο πλανήται συνηγήθησαν μετά του Άρεως εις το τρίγωνον του πυρός και τον Σεπτέμβριον του 1604 επεφάνη νέον τι άστρον παρά τους πόδας του Οφιούχου και μεταξύ Άρεως και Κρόνου, το οποίον αφού έλαμψεν επί έν ολόκληρον έτος, ήρχισεν από τον Μάρτιον του 1606 να σμικρύνεται βαθμηδόν, έως ου εξαφανίσθη εντελώς. Ο Βρουνόβσκι, ο μαθητής του Κεπρέλου, όστις ανεκάλυψε πρώτος το άστρον εκείνο, λέγει ότι έλαμπεν εναλλάσον χρώματα ως αδάμας, και ότι δεν ήτο καθόλου νεφελώδες και δεν παρουσίαζε καμμίαν ομοιότητα με κομήτην. Τα αξιοσημείωτα ταύτα ουράνια φαινόμενα είλκυσαν την προσοχήν του μεγάλου Κεπλέρου, όστις, γνώστης τέλειος της αστρολογίας, ήξευρε την μεγάλην σημασίαν, την οποίαν μία τοιαύτη σύνοδος θα είχεν εις τους οφθαλμούς των μάγων και προσεπάθησε ν' ανακαλύψη αν εγένετο τοιαύτη τις και κατά τους χρόνους της γεννήσεως του Χριστού.

Του Διός και του Κρόνου γίνεται σύνοδος εν τω αυτώ τριγώνω ανά πάσαν εικοσαετίαν, ενώ κάθε διακόσια έτη οι δύο πλανήται μεταβαίνουν εις άλλο τρίγωνον, και αφού διέλθωσιν ολόκληρον τον ζωδιακόν κύκλον, συνέρχονται εις το αυτό τρίγωνον μετά 794 έτη, τεσσάρας μήνας, και δώδεκα ημέρας. Υπολογίζων αναδρομικώς, ο Κέπλερος ανεκάλυψεν ότι η αυτή συρροή του Διός και του Κρόνου συνέβη ουχί ολιγώτερον από τρεις φορές κατά το έτος 747 από κτίσεως Ρώμης, και ότι ο πλανήτης Άρης είχε συναντηθή μετ' αυτών κατά την άνοιξιν του 748· το δε γεγονός ότι εγένετο η τοιαύτη συνάντησις κατά την χρονικήν εκείνην περίοδον εξηκριβώθη και υπό πολλών άλλων επιστημόνων και ουδεμίαν επιδέχεται αμφισβήτησιν.

Μία τοιαύτη σύμπτωσις δεν ηδύνατο βεβαίως να εξηγηθή από τους Χαλδαίους αστρολόγους παρά ως σημαίνουσα την προσέγγισιν αξιοσημειώτου τινός γεγονότος. Και αφού εγένετο εις τον αστερισμόν των Ιχθύων, τον οποίον οι αστρολόγοι υπέθετον αμέσως συνδεόμενον προς τας τύχας της Ιουδαίας, αι σκέψεις των φυσικώς τοιαύτην θα ελάμβανον τροπήν. Άλλως τε η εξήγησις της σημασίας του επιφανέντος αστέρος οφείλεται αφ' ενός μεν εις τας αστρολογικάς γνώμας των Ιουδαίων, κατά τας οποίας η εν λόγω σύνοδος θα υπεσήμαινε την έλευσιν του Μεσσία, εξ άλλου δε εις την προσδοκίαν όλου του τότε κόσμου, αναμένοντος αγωνιωδώς τον Λυτρωτήν του.

Η εμφάνισης και εξαφάνισης νέων άστρων δεν είναι τόσο σπάνιον φαινόμενο, ώστε να διεγείρη σπουδαίαν τινά αμφιβολίαν. Το γεγονός ότι ο Ευαγγελιστής Ματθαίος ομιλεί περί τοιούτου άστρου δύο ή τρία έτη ύστερον από την αξιοσημείωτον εκείνην πλανητικήν σύνοδον, και ότι το άστρον τούτο επεφάνη και πάλιν εν τω ουρανώ μετά 1600 έτη, οπότε δηλαδή και νέα σύνοδος εγένετο, δύναται μόνον να θεωρηθή ως περίεργος σύμπτωσις. Και θα είχομεν μίαν ισχυροτάτην και μίαν περίεργον επιβεβαίωσιν του γεγονότος τούτου, όπερ αναφέρει ο Ματθαίος, αν ηδυνάμεθα να έχωμεν εμπιστοσύνην εις τον ισχυρισμόν του Βιεσέλερ, ότι εις τους αστρονομικούς πίνακας των Χαλδαίων διεσώθη μία σημείωσις καθ' ην άστρον τι επεφάνη εις τους ουρανούς κατά την εποχήν εκείνην. Είναι όμως τολμηρόν να βασισθώμεν επί διαβεβαιώσεως, της οποίας είναι τόσοσν δύσκολος η εξακρίβωσις και ήτις περικαλύπτεται από τόσοσν σκότος και τόσοσν μυστήριον.

Και αγόμεθα συνεπώς εις το συμπέρασμα ότι αι αστρονομικαί έρευναι, διά των οποίων απεδείχθη η αλήθεια της αξιοσημείωτου εκείνης πλανητικής συνόδου, έχουν την αξίαν των μόνον εφ' όσον αποδεικνύουν ότι δυνατόν η σύνοδος αυτή να προδιέθεσε τους μάγους να ελπίζουν μέγα τι γεγονός. Και η προσδοκία αυτή τους έκαμε βεβαίως να οδεύσουν προς την Παλαιστίνην, όταν και άλλο παροδικόν άστρον μεταγενέστερον έλαμψεν εις το στερέωμα, ούτινος η εμφάνισις δεν είναι μεν πρωτοφανές γεγονός εν τη αστρονομία, αλλ' εις την προκειμένην περίπτωσιν βασίζεται επί της μαρτυρίας ενός ευαγγελιστού.

Οι Μάγοι ήλθον εις Βηθλεέμ και προσήνεγκον εις το θείον Βρέφος εν τη ταπεινή και πτωχική «οικία του» φόρον λατρείας, με την οποίαν δεν έκρινον καλόν να τιμήσουν τον Ηρώδην εν τω μαρμαίροντι ανακτόρω του, τον Ιδουμαίον άρπαγα. «Και ανοίξαντες τους θησαυρούς αυτών, προσήνεγκαν αυτώ δώρα, χρυσόν και λίβανον και σμύρναν». Η φαντασία των πρώτων Χριστιανών εύρεν εις έκαστον δώρον ιδιαιτέραν σημασίαν· η σμύρνα είναι διά την φύσιν την ανθρωπίνην, ο χρυσός εδόθη προς τον Βασιλέα και ο λίβανος προς την θεότητα· ή και άλλως, ο χρυσός διά την φυλήν του Σημ, η σμύρνα διά την φυλήν του Χαμ, και ο λίβανος διά την του Ιάφεθ, – αθώαι φαντασιοπληξίαι, φωτειναί και θέλγουσαι, άξιαι μνείας μόνον και μόνον διότι απεκρυσταλλώθησαν εις αιωνίας παραδόσεις, από τας οποίας ήντλησαν υπερόχους εμπνεύσεις η ποίησις και η τέχνη η χριστιανική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Η φυγή εις Αίγυπτον και η σφαγή των νηπίων

Αναχώρησις των Μάγων. – Παραδόσεις περί της φυγής εις Αίγυπτον.
– Σφαγή των νηπίων. – Η ιστορική αξιοπιστία της. – Χαρακτήρ Ηρώδου του Μεγάλου. – Σιωπή του Ιωσήπου. – Θάνατος και ταφή Ηρώδου του Μεγάλου.
– Ανάρρησις του Αρχελάου.

Αφού οι Μάγοι προσήνεγκον τα δώρα των και προσεκύνησαν τον Χριστόν εσκέπτοντο βεβαίως να επιστρέψωσι προς τον Ηρώδην, «χρηματισθέντες όμως κατ' όναρ» υπό του Θεού, ανεχώρησαν δι' άλλης οδού εις την ιδίαν αυτών χώραν. Και δεν ευρίσκομεν πλέον τα ίχνη αυτών και δεν μανθάνομεν τι απέγιναν κατόπιν, ούτε από την Γραφήν, ούτε από την αυθεντικήν ιστορίαν, ούτε εξ αυτών των αποκρύφων παραδόσεων· η επίσκεψίς των όμως έδωκεν αφορμήν εις αξιομνημόνευτα και σοβαρώτατα γεγονότα.

Το όνειρον όπερ ανήγγειλεν εις αυτούς τον κίνδυνον, συνέπιπτε πιθανώς με τας υπονοίας εις τας οποίας τους ενέβαλεν ο ωμός και δόλιος τύραννος, όστις είχεν εκφράσει υποκριτικήν επιθυμίαν να σπεύση και αυτός να προσκυνήση το θείον Τέκνον· και επειδή ευλόγως δυνάμεθα να υποθέσωμεν ότι εγνωστοποίησαν τους φόβους των και εις τον Ιωσήφ, ούτος ευρέθη προπαρασκευασμένος διά την καθ' ύπνους ειδοποίησιν του αγγέλου και την εξαγγελίαν του κινδύνου και την προσταγήν να φύγη εις Αίγυπτον, όπως σώση το Βρέφος από την ζηλοτυπίαν του Ηρώδου.

Η Αίγυπτος υπήρξε καθ' όλους τους αιώνας το φυσικόν καταφύγιον όλων των από Παλαιστίνης φευγόντων ένεκα διωγμών ή οικονομικής στενοχωρίας ή δυσαρρεσκείας. Περί της φυγής και της διαρκείας της, η Γραφή δεν δίδει περισσοτέρας λεπτομερείας. Πληροφορούμεθα μόνον, ότι η Ιερά Οικογένεια έφυγε διά νυκτός εκ Βηθλεέμ, και επανέκαμψεν όταν ο Ιωσήφ εβεβαιώθη και πάλιν κατ' όναρ υπό του αγγέλου ότι τώρα θα ήτο πλέον ασφαλής η επάνοδος του Σωτήρος εις τον τόπον της γεννήσεώς του, αφού απέθανον οι ζητούντες την ψυχήν του παιδίου. Και αι απόκρυφοι παραδόσεις, αι απαθανατισθείσαι υπό της μεγαλοφυούς τέχνης των Ιταλών καλλιτεχνών, μας πληροφορούν και πάλιν ότι οι δράκοντες ήλθον προς τον Χριστόν και προσεκύνησκν αυτόν, και οι λέοντες και αι λεοπαρδάλεις τον ελάτρευσαν, και τα άνθη της Ιεριχούς ήνοιγαν τα πέταλά των οπουδήποτε επάτει, και οι φοίνικες εις την προσταγήν του εχαμήλωναν τους κλώνας των διά να δώσουν καρπούς, και οι λησταί οι πλανόδιοι κατεπτοήθησαν από το μεγαλείον του και ο χρόνος του ταξειδίου εσυντομεύθη καταπληκτικώς. Μας λέγουν επίσης πως άμα τη αφίξει του εις την χώραν, όλα τα είδωλα της γης Αιγύπτου ανετράπησαν εκ των βάθρων των με εξαφνικόν πάταγον και εσκορπίσθησαν εις το έδαφος και κατέκειντο με θρυμματισμένας τας μορφάς, και πως πλείσται όσαι θαυμασταί θεραπείαι λέπρας και δαιμονικής καταλήψεως συνετελέσθησαν με μίαν μόνην λέξιν του. Όλος αυτός ο πλούτος και η σπατάλη των περιττών, των ασκόπων, των άνευ εννοίας τινός θαυμάτων, – όστις προκύπτει κυρίως εξ απλής δίψης του υπερφυσικού και εν μέρει εκ φανταστικής εφαρμογής των προφητειών της Παλαιάς Διαθήκης, – παρουσιάζει ζοηράν αντίθεσιν προς την απλοϊκήν φιλαλήθειαν της αφηγήσεως του Ευαγγελίου. Ο Ματθαίος δεν μας πληροφορεί ούτε πού κατέλυσεν η Ιερά Οικογένεια εν Αιγύπτω, ούτε πόσον χρόνον διήρκεσεν η εξορία της· αι αρχαίαι όμως παραδόσεις ισχυρίζονται ότι απουσίασε δύο μήνας εκ Παλαιστίνης, και ότι διέμενε κατά το χρονικόν τούτο διάστημα εν Ματαρηέχ, πολίχνην κειμένην εις απόστασιν ολίγων μιλίων βορειοανατολικώς του Καΐρου, όπου επί αιώνας πολλούς μία πηγή εδεικνύετο της οποίας τα ύδατα είχε καταστήσει δροσερά ο Χριστός, και μία αρχαία συκομορέα υπό το φύλλωμα της οποίας εκάθισεν η Οικογένεια ν' αναπαυθή. Ο Ευαγγελιστής υπαινίσσεται μόνον την αφορμήν

της φυγής και της επανόδου, και ευρίσκει εις την επάνοδον την εκπλήρωσιν της παλαιάς προφητείας του Ησαΐα, «Εξ Αιγύπτου εκάλεσα τον Υιόν μου».

Η φυγή εις Αίγυπτον είχεν συνεπείας τραγικωτάτας. Βλέπων ότι οι Μάγοι δεν επανήλθον προς αυτόν, ο Ηρώδης κατελήφθη από τρόπον ισχυρότερον και μίαν ζηλοτυπίαν πλέον μαύρην και πλέον μοχθηράν. Δεν είχε τα μέσα να εξακριβώσει την ταυτότητα του τέκνου του βασιλικού, του τέκνου του εκ σπέρματος Δαυίδ, και ούτε βεβαίως του επήλθε κατά νουν να το αναζητήσει εις τον σταύλον του πανδοχείου της Βηθλεέμ. Εγνώριζεν όμως ότι το παιδίον, όπερ η επίσκεψις των Μάγων τον edίδαξε να θεωρή ως μέλλοντα αντίπαλον αυτού και του οίκου του, ήτο ακόμη βρέφος θηλάζον· και επειδή αι μητέραις εν τη Ανατολή θηλάζουν τα τέκνα των επί δύο έτη, εξέδωκε την αγρίαν και ωμήν διαταγήν να φονευθούν όλοι οι παίδες της Βηθλεέμ και των περιχώρων «από διετούς και κατωτέρω». Περί του τρόπου καθ' ον εξετελέσθη η διαταγή δεν γνωρίζομεν τίποτε. Τα παιδιά δυνατόν να εφονεύθησαν κρυφίως, βαθμηδόν και διαφοροτρόπως· πιθανόν να είνε βάσιμος η άλλη υπόθεσις η γενική, ότι διετάχθη και εξετελέσθη εν μια μόνον ώρα φρικώδους σφαγής, – υπόθεσις ήτις προέκυψεν από την ρήσιν του Ευαγγελίου του Ιακώβου, ότι ο Ηρώδης «έπεμψε τους φονευτάς εις Βηθλεέμ». Διαταγαί τυράννων ως ο Ηρώδης περικαλύπτονται συνήθως υπό απαίσιου σκότους· βυθίζουν τον κόσμον εις νάρκην, κατά την οποίαν δεν είνε ασφαλές να ομιλή τις μεγαλοφώνως. Αλλ' ο άγριος θρήνος της αγωνίας και οι οδυρμοί των μητέρων, από τας αγκάλας των οποίων ηρπάγησαν τόσον ασπλάγχχνως τα τέκνα των, δεν ήτο δυνατόν να σιγήσουν, και οι ακούσαντες θα εφαντάζοντο ότι η Ραχήλ, η μεγάλη πρόγονος της φυλής των, της οποίας ο τάφος κείται παρά τον δρόμον τον προς την Βηθλεέμ, εις απόστασιν ενός μιλίου από της πόλεως, ανεμίγνυε μίαν ακόμη φοράν, όπως εν τη παθητική εικόνι του προφήτου Ιερεμίου, την φωνήν της με τους γόους και με τους κοπετούς των γυναικών, αι οποίαι έκλαιον τόσον απαρηγόρητα τα σφαγέντα μικρά των.

Εις ημάς φαίνεται ακατανόητον ένα έγκλημα τόσον ωμόν· αλλ' αι σκέψεις μας και τα αισθήματά μας εξημερώθησαν από χριστιανοσύνην δέκα οκτώ αιώνων, και τοιαύται πράξεις δεν είναι πρωτοφανείς εν τη ιστορία των ειδολολατρών δεσποτών και του αρχαίου κόσμου. Η παιδοκτονία, και μάλιστα αγριωτέρα της του Ηρώδου, ήτο έγκλημα αποτροπαίως κοινόν επί των ημερών της Αυτοκρατορίας, και η σφαγή των Νηπίων, καθώς και τα αίτια άτινα εξώθησαν εις ταύτην, έχουν εφάμιλλα πολλά άλλα τοιαύτα δράματα κατά την αυτήν ακριβώς εποχήν. Ο Σουετώνιος, εν τω βίω του Αυγούστου, ερανίζεται εκ της βιογραφίας του Αυτοκράτορος της γραφείσης από τον απελεύθερον Ιούλιον Μάραθον, μίαν παράδοσιν κατά την οποίαν ολίγον προ της γεννήσεώς του επεκράτει η προφητεία, ότι έμελλεν όσον ούπω να γεννηθή εις Βασιλεύς και να κυριαρχήση του Ρωμαϊκού λαού. Προς διάσωσιν της Δημοκρατίας εκ του κινδύνου τούτου, η Σύγκλητος διέταξεν όπως εγκαταλειφθούν ή εκτεθούν όλα τα άρρενα τα οποία θα εγεννώντο κατ' εκείνο το έτος· αλλ' οι συγκλητικοί των οποίων αι σύζυγοι ήσαν έγκυοι, έλαβον μέτρα όπως εμποδίσουν την επικύρωσιν του δόγματος εκείνου, διότι έκαστος ήλπιζεν ότι η προφητεία ηδύνατο ν' αναφέρεται εις το ίδιον τέκνον. Εξ άλλου, ο Ευσέβιος εναφέρει μίαν ιστορίαν του Ηγησιόππου, Εβραίου το γένος, κατά την οποίαν ο Δομιτιανός, έντρομος προ του ολονέν επιτεινομένου γοήτρου του ονόματος του Χριστού, εξέδωκε διαταγήν όπως εξολοθρευθούν όλοι οι απόγονοι του οίκου του Δαυίδ. Δύο έγγονοι του Ιούδα – του «αδελφού του Κυρίου» – έζων τότε ακόμη και ήσαν γνωστοί υπό το όνομα Δ ε σ π ό σ υ ν ο ι. Επροδόθησαν δε εις τον Αυτοκράτορα από ένα κάποιον Ιόκατον και άλλους Ναζωραίους αιρετικούς, και ήχθησαν ενώπιον του· αλλ' όταν ο Δομιτιανός παρετήρησεν ότι ήσαν απλοί χωρικοί, και ότι αι χείρες των έφερον τα ίχνη βαναύσου εργασίας, τους αφήκε σώους και υγιείς με αίσθημα οίκτου και περιφρονήσεως.

Μολονότι η Σφαγή των ακάκων βρεφών διήγειρε την δυσπιστίαν, συμφωνεί όμως πληρέστατα με τας πληροφορίας τας οποίας έχομεν περί του χαρακτήρος του Ηρώδου. Τα δεσπόζοντα πάθη του επιτηδείου και μοχθηρού εκείνου ηγεμόνος ήσαν αχαλίνωτος φιλοδοξία

και υπέρμετρος ζηλοτυπία, φθάνουσα μέχρι θηριωδίας. Η ζωή του όλη είχε βαφή με το αίμα φόνων. Είχε σφάξει ιερείς και ευγενείς· είχαν αποδεκατίσει το Συνέδριον· είχαν αναγκάσει τον Αρχιερέα, τον γαμβρόν του, τον νεαρόν και ευγενή Αριστόβουλον, να πνιγίη κατά τινα δήθεν παιδιάν προ των ομμάτων του· είχε διατάξει τον στραγγαλισμόν της ευνοουμένης συζύγου του, της ωραίας ηγεμονίδος Μαριάννης της Μακκαβαίας, αν και αυτή φαίνεται να υπήρξε το μόνον πλάσμα το οποίον εμμανώς ηγάπησεν. Οι υιοί του Αλέξανδρος, Αριστόβουλος και Αντίπατρος, ο θεός του Ιωσήφ, ο Αντίγονος και ο Αλέξανδρος, θεός και πατήρ της συζύγου του, η πενθερά του Αλεξάνδρα, ο συγγενής του Κοτσόβαρος, οι φίλοι του Δοσίθεος και Γαδίας, ήσαν ολίγοι εκ των πολλών, οίτινες έπεσαν θύματα της θυριωδίας του, της φιλυποψίας του και τον ενόχων φόβων του. Ο αδελφός του Φερόρας και ο υιός του Αρχέλαος μόλις διέφυγαν τον θάνατον, τον υπ' εκείνου διαταχθέντα. Ούτε η ανθούσα νεότης του Αριστοβούλου, ούτε αι λευκαί τρίχες του βασιλέως Υρκανού, επροστάτευσαν αυτούς από την ύπουλον και την προδοτικήν μανίαν του. Θάνατοι διά στραγγαλισμού, θάνατοι διά του πυρός, θάνατοι διά καθείρξεως και απομονώσεως εντός απαισίων δεσμοτηρίων, θάνατοι διά κρυφίων δολοφονιών, ανεκλαλήτως ωμά και απάνθρωπα βασανιστήρια, στολίζουν τα χρονικά μιας βασιλείας, ήτις, υπήρξε τόσοσν σκληρά, ώστε κατά την έντονον γλώσσαν τον εβραίων πρεσβευτών προς τον Αυτοκράτορα Αύγουστον, οι επιζόντες ήσαν περισσότερον άθλιοι από τους παθόντας και βασανισθέντας. Και όπως συνέβη εις τον Ερρίκον Η', παν σκοτεινόν και άγριον ένστικτον εφαινετο ωςάν να απέκτα νέαν δύναμιν δροσερωτέραν καθόσον προσήγγιζεν εις το τέρμα του βίου του. Κατατρυχόμενος αεννάως από τα φάσματα της δολοφονηθείσης συζύγου του και των θανατωθέντων υιών του, με την αγρίαν πάλην ήτις διεδραματίζετο μέσα του, πάλιν μεταξύ συνειδήσεως και αίματος, το ανοικτίρμον τέρας, όπως αποκαλεί αυτόν ο Ιώσηπος, κατελήφθη εις τας τελευταίας ημέρας του βίου του από μαύρην αγριότητα μεγαλειτέρας εντάσεως, ήτις εξέσπασε καθόλων εκείνων με τους οποίους ήρχετο εις συνάφειαν. Ουδεμία ευνόητος δυσκολία υπάρχει να υποθέσωμεν ότι τοιούτος άνθρωπος – εις άγριος βάρβαρος με ζωηράν φλέβα διαφθοράς, με ένα λεπτόν επίχρισμα πολιτισμού, – προσηνέχθη ακριβώς καθ' ον τρόπον περιγράφει ο Ματθαίος· και η επί το γεγονός πεποίθησις ενισχύεται και από διαφόρους άλλας πηγάς αξιοπίστους. «Όταν ο Αύγουστος επληροφορήθη», λέγει ο Μακρόβιος, «ότι μεταξύ των παιδίων των από διετούς και κατωτέρω, άτινα διέταξε να σφαγούν ο Ηρώδης ο Μέγας εν Συρία, συνεθανατώθη και ο ίδιος αυτού υιός είπεν, ότι «κάλλιον είνε τινα υν Ηρώδου ή υιόν». Μολονότι ο Μακρόβιος είνε μεταγενέστερος συγγραφεύς και περιέπεσεν εις το σφάλμα να υποθέτη, ότι ο υιός του Ηρώδου Αντίπατρος, όστις εθανατώθη κατά την εποχήν της Σφαγής των Ακάκων, είχε συμπεριληφθή και αυτός εις την σφαγήν ταύτην, είνε όμως βέβαιον ότι η παρατιθεμένη ευφυολογία του Αυγούστου υπαινίσσεται ζοφεράν τινα ανάμνησιν της σφαγής ταύτης.

Αλλά διατί λοιπόν, ερωτώσι μερικοί, δεν μνημονεύει ο Ιώσηπος μίαν τόσοσν άτιμον ωμότητα; Ίσως διότι εξετελέσθη τόσοσν μυστικώς και κρυφίως, ώστε ούτε καν να την μάθη ηδυνήθη. Ίσως διότι εις τας τρομεράς εκείνας ημέρας, ο θάνατος εικοσάδος παιδίων, εξ αφορμής μιας απλής υπονοίας εθεωρείτο εντελώς ασήμαντος εις τον κατάλογον των σφαγών του Ηρώδου. (2) Ίσως διότι το γεγονός παρεσιωπήθη από τον Νικολάον τον Δαμασκηνόν, όστις γράφων συμφώνως προς το πνεύμα των ελληνιζόντων εκείνων αυλικών, οίτινες προσεπάθουν πάντοτε να παριστάνουν ως πολιτικούς Μεσσίας τυράννους διεφθαρμένους και αιμοσταγείς, εμεγαλοποίησε τας αρετάς του αυθέντου αυτού και απέκρυπεν ή εμετρίασε το μέγεθος των εγκλημάτων του. Αλλ' ο πιθανώτερος λόγος είνε ότι ο Ιώσηπος, τον οποίον παρ' όλας τας φιλογολικάς προς αυτόν υποχρεώσεις μας, δυνάμεθα να θεωρώμεν ως αρνησίθρησκον και συκοφάντην, δεν έκρινε καλόν να υπαινιχθή γεγονότα τα οποία μάλιστα δεν συνεδέοντο στενώς με τον βίον του Χριστού. Το μόνον χωρίον, εις το οποίον ο Ιώσηπος κάμνει λόγον περί του Χριστού, βρίθει προσθηκών από τους αντιγραφείς, αν δεν είναι εντελώς

υποβολιμαίον, και ουδεμία αμφιβολία ότι η σιωπή του εις το ζήτημα του χριστιανισμού είνε όσον εσκεμμένη τόσο και απαίσχυντος.

Αλλά μολονότι ο Ιώσηπος δεν κάμνει σαφή μνείαν του γεγονότος, πάσα όμως λεπτομέρεια, την οποίαν μας χορηγεί διά την περίοδον ταύτην του βίου του Ηρώδου, υποστηρίζει το πιθανόν αυτού. Κατ' εκείνους ακριβώς τους χρόνους, δύο ευφράδεις Ιουδαίοι διδάσκαλοι, ο Ιούδας και ο Ματθαίος, είχαν παρορμήσει τους μαθητάς των να καταρρίψουν τον μέγαν χρυσούν αετόν, τον οποίον ο Ηρώδης είχε τοποθετήσει υπεράνω της μεγάλης πύλης του Ναού.

Ο Ιώσηπος συνδέει την τολμηράν ταύτην απόπειραν με προώρους τινάς θρύλους περί του θανάτου του Ηρώδου· η εικασία όμως του Λάρδνερ ότι η απόπειρα εκείνη ενεθαρρύνθη από τας περί του νέου Μεσσία ελπίδας τας νεωστί αναζωπυρηθείσας υπό των Μάγων, φαίνεται απαράδεκτος. Η απόπειρα εν τούτοις απέτυχε, και ο Ιούδας και ο Ματθαίος, μετά τεσσαράκοντα μαθητών, εκάησαν ζώντες. Τοιαύτα εγκλήματα έχων υπ' όψει του, ο Ιώσηπος πιθανώς να ηγνώνει την μυστικήν δολοφονίαν ολίγων θηλαζόντων έτι Νηπίων εις μικρόν τι χωρίον. Το αίμα των ήτο μία μικρά σταγών εις εκείνον τον ερυθρόν ποταμόν εις τον οποίον ο Ηρώδης είχε βουτηχθή μέχρι του λαιμού.

Ο Ηρώδης απέθανεν ολίγον χρόνον μετά την βρεφοκτονίαν. Πέντε ημέρας προ του θανάτου του προέβη εις παράφορον απόπειραν αυτοκτονίας, και διέταξε την αποκεφάλισιν του πρεσβυτέρου υιού του Αντιπάτρου. Το τέλος του υπήρξε φρικαλέως τραγικόν, βεβαιούται δε ότι απέθανεν εξ αηδεστάτου νοσήματος, εκ φθειριάσεως, ήτις σπανίως μνημονεύεται εν τη ιστορία, εκτός όταν πρόκειται περί ανθρώπων οίτινες διεκρίθησαν διά την ωμότητα και τους διωγμούς αυτών, όπως ο Αντίοχος ο Επιφανής, Σύλλας, ο Μαξιμιανός, ο Διοκλητιανός, ο Ηρώδης Αγρίππας κλπ. Εις την επιθανάτιον κλίνην του, μίαν κλίνην αφορήτου αγωνίας, εν τω μεγαλοπρεπεί και πλουσίω ανακτόρῳ του, όπερ είχε κτίσει υπό τους φοίνικας της Ιεριχούς, οιδαλέος εκ της νόσου και φλογιζόμενος υπό της δίψης, με τας σάρκας περιτρωγομένας από έλκη αηδώς πυορροούντα, περιστοιχιζόμενος υπό συνομωτούντων υιών και κλεπτών υπηρετών, τους πάντας βδελυσσόμενος και υφ' όλων μισούμενος, καλών τον θάνατον ως την υστάτην παρηγορίαν και την υστάτην ανακούφισιν από του δεινού άλγους του σωματικού, και όμως φοβούμενος αυτόν ως απαρχήν μεγαλειτέρων βασάνων, κατατρυχόμενος υπό τύψεων, αλλά και διψών ακόμη φόνους και αίμα και κακουργίας, – βδέλυγμα εις όλους τους περί αυτόν, αλλ' εν τη ενόχῳ συνειδήσει του χειρότερος τρόμος δι' εαυτόν, – φθίνων εκ προώρου σωματικής αποσυνθέσεως, κατατρωγόμενος από σκώληκας, ως να τον είχε πλήξει καταφανώς η οργή του Θεού ύστερον από εβδομήκοντα ετών επιτυχείς κακουργίας, – ο άθλιος γέρων, τον οποίον οι άνθρωποι είχαν ονομάσει Μέγαν, κατέκειτο εις μίαν αγρίαν αλλοφροσύνην αναμένων την τελευταίαν ώραν του. Και επειδή εγνώριζεν ότι ουδείς θα έχυνεν έστω και έν δάκρυ χάριν αυτού, απεφάσισε να τους κάμη να κλαύσουν δι' εαυτούς και διέταξε να προσέλθουν αμέσως εις Ιεριχώ επί ποινή θανάτου αι μεγαλείτεροι οικογένειαι του βασιλείου και οι αρχηγοί των φυλών. Όταν δε εκείνοι ήλθον, τους ενέκλεισε πάντας εις το ιπποδρόμιον και διέταξε κρυφίως την αδελφήν του Σαλώμην να σφαγώσιν ανηλεώς κατά την στιγμήν του θανάτου του. Και ούτω, πνιγμένη όπως ήτο εις το αίμα, και σφαγής επιτάσσουσα εις το ύστατον αυτής παραλήρημα, η ψυχή του Ηρώδου απήλθεν εις το σκότος.

Εν πορφύραις εγκεκαρδυλημένος, με το στέμμα και με το σκήπτρον το βασιλικόν, καταγλαϊζόμενος εξ' αδαμάντων, ο νεκρός ετέθη εις μεγαλοπρεπές φέρετρον και προεπέμφθη εν στρατιωτική πομπή, μέσω νεφών θυμιάματος, μέχρι του εν Ηρωδείῳ τάφου του, όχι μακράν του μέρους όπου ο Χριστός εγεννήθη. Αλλ' η γοητεία της Ηρωδείου δεσποτείας είχε λυθή, και ο λαός είδε πόσον ψευδής ήτο η απαστράπτουσα επιφάνειά της. Η ημέρα του θανάτου του τυράννου εθεωρήθη ως εορτή, όπως και αυτός είχε προϊδει. Αι τελευταίαι θελήσεις του ημφιοβητήθησαν, η βασιλεία του κατηρειπώθη, η ύστατη διαταγή του δεν εξετελέσθη· οι πλείστοι των υιών του απέθανον αθλίως εν εξορία· η κατάρα του Θεού είχε πέσει επί τον οίκον

του, και μολονότι είχαν αποκτήσει από τας δέκα συζύγους του και τας πολλές παλλακίδας του, εννέα υιούς και πέντε θυγατέρας, εντός εκατόν ετών η γενεά του Ιεροδόου της Ασκάλωνος εξέλιπε μέχρι ενός, και ουδείς διεσώθη απόγονος, όπως διαιωνίση το όνομά του.

Αν η είδησις του θανάτου του Ηρώδου εγνώσθη ταχέως εις τον Ιωσήφ, η εν Αιγύπτω διαμονή θα υπήρξε βεβαίως πολύ βραχεία και ουδόλως θα επέδρασεν εις την ανάπτυξιν του Κυρίου ημών ως ανθρώπου. Τούτο ίσως είνε και ο λόγος διά τον οποίον ο Λουκάς αντιπαρέρχεται εν σιγή τα της διαμονής ταύτης.

Κατ' αρχάς φαίνεται ότι ο Ιωσήφ εσκόπευε να εγκατασταθή εν Βηθλεέμ. Ήτο η πόλις των προγόνων του, μία πόλις ιερά, πλήρης ωραίων και ηρωικών αναμνήσεων, θα ηδύνατο ευκόλως να εξοικονομή τα προς το ζην, εξασκών το επάγγελμά του. Είνε αληθές ότι ο Ανατολίτης σπανίως εγκαταλείπει την εστίαν του, αλλ' όταν αναγκασθή υπό των περιστάσεων να πράξη τούτο, εγκαθίσταται ευκόλως οπουδήποτε αλλού. Διαταχθείς να επιστρέψη εις Βηθλεέμ, ο Ιωσήφ θα μετέβαινεν εκεί τόσω μάλλον προθύμως, όσον η μικρά πόλις εγεινίαζε με την Ιερουσαλήμ. Αλλά καθ' οδόν ήκουσεν ότι εβασίλευε της Ιουδαίας ο Αρχέλαος αντί του πατρός αυτού Ηρώδου. Ο λαός μετά μεγάλης αγαλλιάσεως θα έβλεπεν εξολοθρευομένην ολόκληρον την φυλήν των Ιδουμαίων· εν πάση περιπτώσει θα επροτίμα τον Αντίπαν από τον Αρχέλαον. Αλλ' ο Αύγουστος έκλινεν απροσδοκήτως υπέρ του Αρχελάου, όστις καίτοι νεώτερος του Αντίπα, ήτο ο κληρονόμος ο ενδειχθείς διά τελευταίας βουλήσεως του πατρός του· και ως να επεθύμει τρόπον τινά να δείξη ότι ήτο αληθής υιός του γεννήτορος, ο Αρχέλαος, προτού ακόμη η ανάρρησις επικυρωθή υπό του Αυτοκράτορος, έδωκε κατά τον Ιώσηπον, εις τους υπηκόους του δείγμα των αρετών του, διατάξας μίαν σφαγήν 3,000 συμπολιτών του εν τω Ναώ. Ήτο φανερόν ότι υπό τοιαύτην κυβέρνησιν δεν ηδύνατο να υπάρξη ούτε ελπίς ούτε σωτηρία· και ο Ιωσήφ, υπακούων εις νέαν προσταγήν του Θεού, ανεχώρησεν εις τα μέρη της Γαλιλαίας, όπου αφανής, προστατευομένη από την πενίαν της και από την ασημότητά της, η Ιερά Οικογένεια ηδύνατο να ζήση ασφαλώς υπό το σκήπτρον ενός άλλου υιού του Ηρώδου, του εξ ίσου ασυνειδήτου, αλλά πλέον ανεξικάκου και μάλλον αδιαφόρου Αντίπα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'. Η παιδική ηλικία του Ιησού

Γεωγραφία της Παλαιστίνης. – Γαλιλαία. – Ναζαρέτ. – Η φιλαλήθεια των Ευαγγελίων εν αντιθέσει προς τας Αποκρύφους Παραδόσεις. – Η ζωή των χωρικών της Γαλιλαίας. – Φαντασία και πράγματα. – «Ότι Ναζωραίος κληθήσεται».

Η φυσική γεωγραφία της Παλαιστίνης είνε ίσως ευκρινέστερον ωρισμένη πάσης άλλης χώρας του κόσμου. Κατά μήκος της ακτής της Μεσογείου, διήκει η παραθαλασσία πεδιάς, διακοπτομένη μόνον υπό του όρους Καρμήλου· παράλληλος προς τούτο είνε μία μακρά σειρά λόφων, στρογγυλών και αμόρφων ως προς τα χαρακτηριστικά των· οι λόφοι ούτοι προς ανατολάς βυθίζονται εντός της κοιλάδος του Ιορδάνου· και άνωθεν ταύτης διήκει η ευθυτενής, η αδιάκοπος, η πορφυρόχρους γραμμή των ορέων Μωάβ και Γαλαάδ. Η όλη επομένως χώρα από βορρά προς νότον διαιρείται εις τέσσαρας τρόπον τινά μεγάλας ταινίας, – την ακτήν, την ορεινήν χώραν, την κοιλάδα του Ιορδάνου, και την βουνοσειράν την πέραν του Ιορδάνου.

Η ορεινή, ήτις καταλαμβάνει όλον τον χώρον τον μεταξύ της παραλίας και της βαθείας κοιλάδος του Ιορδάνου, τέμνεται εις δύο μεγάλα μέρη υπό του αγρού της Ιεσράελ. Το μεσημβρινόν μέρος ήτο άλλοτε η Ιουδαία, το βόρειον η Γαλιλαία.

Η λέξις Γαλίλ εβραϊστί σημαίνει «κύκλον», και η ονομασία αυτή εδίδετο αρχικώς εις την περιφέρειαν του Κηδές-Νεφθαλείμ, την οποίαν ο Σολομών εχάρισεν εις τον Χειράμ, βασιλέα της Τύρου, διότι τον εβοήθησεν εις την ανέγερσιν του ναού με ξύλα κέδρου και με ξύλα πεύκης και με χρυσίον, και ην ούτος απεκάλεσε περιφρονητικώς «Γην Καβούλ». Ούτω φαίνεται ότι ήτο πάντοτε μοιραίον να περιφρονήται η Γαλιλαία· και η περιφρόνησις αυτή υπερέφετο εις τα πνεύματα των Ιουδαίων εκ του γεγονότος, ότι το διαμέρισμα εκείνο είχε καταστή από παλαιότερων χρόνων το κέντρον αναμίκτου πληθυσμού και εχαρακτηρίζετο διά της ονομασίας «Γαλιλαία των Εθνών.» Όχι μόνον υπήρχον πολλοί Φοίνικες και Άραβες εις τας πόλεις της Γαλιλαίας, αλλ' επί της εποχής του Ιησού ήσαν ωσαύτως και πολλοί Έλληνες, και η Ελληνική γλώσσα ωμιλείτο και εννοείτο ευχερώς.

Οι λόφοι οι αποτελούντες το βορεινόν όριον της πεδιάδος Ιεσραέλ, διήκουν από της κοιλάδος του Ιορδάνου μέχρι της Μεσογείου και αι μεσημβριναί κλιτύες των περιλαμβάνοντο εις την κληροδοσίαν της φυλής Ζαβουλών.

Σχεδόν εν τω κέντρω της λοφοσειρής ταύτας υπάρχει έν αλλόκοτον ρήγμα ή μάλλον χαράδρα τις βαθεία από άνω έως κάτω, αποτελούσα είσοδον εις μακράν τινα κοιλάδα. Ο οδοιπόρος εγκαταλείπων την πεδιάδα, ανέρχεται διά στενής και αποτόμου ατραπού, χλοοφύτου και ανθοστολίστου, και έχει προ αυτού άποψιν, ήτις δεν είνε επιβάλλουσα και μεγαλοπρεπής, αλλ' απείρως ωραία και γραφική. Κάτωθεν αυτού, προς τα αριστερά, η κοιλάς ευρύνεται βαθμηδόν αποκτώνσά ένα πλάτος ημίσεως περίπου μιλίου. Η λεκάνη της κοιλάδος κατατέμνεται από φράκτας υψηλούς κάκτων εις μικρούς αγρούς, και εις κήπους, οίτινες κατά την εποχήν των εαρινών βροχών, παρουσιάζουν μίαν όψιν απεριγράπτου γαλήνης, με το θάλλος των το πράσινον και την ζωηράν σπαργήν των. Πλησίον της στενής ατραπού, εις μικράν απόστασιν αλλήλων, υπάρχουν δύο φρέατα, και αι γυναίκες αι ιδρευόμεναι εκείθεν είνε πολύ ωραιότεραι, και οι ροδοκόκκινοι και ζωηρόφθαλμοι μικροί βοσκοί, οι οποίοι κάθηνται ή παίζουν πλησίον των φρεάτων, με τας ανοικτοχρόμους ανατολικάς ενδυμασίας των, αποτελούν μίαν φυλήν, ευτυχεστέραν και ζωηροτέραν της οποίας ουδαμού αλλού της γης βλέπει ο περιηγητής.

Βαθμηδόν η κοιλάς διευρυνομένη σχηματίζει μικρόν φυσικόν αμφιθέατρον εκ λόφων, το οποίον υποθέτουν τινές ότι είνε ο κρατήρ εσβεσμένου ηφαιστείου· επί του αμφιθέατρου τούτου απλούνται αι οικίαι και αι στεναί οδοί μικράς τινος ανατολικής πόλεως. Υπάρχει μία μικρά εκκλησία· η ογκώδης οικοδομή ενός μοναστηρίου· ο υψηλός μιναρές ενός τζαμιού· μία διαυγής, άφθονος πηγή· λευκαί οικίαι λιθόκτιστοι, και κήποι χλοεροί μεταξύ αυτών, σκιαζόμενοι από συκάς και ελαίας, ένα αιώνιον χαμόγελον λευκών και ερυθρών ανθέων πορτοκαλλεών και ροιών. Την άνοιξιν τουλάχιστον τα πάντα έχουν μίαν απερίγραπτον απαλότητα, ένα άρρητον θέλγητρον· αι περισσότεραί τρύζουν εις τα δένδρα· αι μέλισσαι περυγίζουν εις ακαταπόνητον δραστηριότητα· ο λαμπρός κυανόχρους κολοιάτης, το κοινότερον και ερασμιώτερον πτηνόν της Παλαιστίνης περίπταται ως ζωντανός σάπφειρος υπέρ τους αγρούς τους απείρως διηνηθισμένους. Και η μικρά αύτη πόλις είνε η Ναζαρέτ, όπου ο Υιός του Θεού, ο Σωτήρ του ανθρωπίνου Γένους, κατηνάλωσε τριάκοντα περίπου έτη του θνητού βίου του. Ήτο πραγματικώς το χωρίον, όπου διέμεινε καθ' όλην την ζωήν του, εκτός τριών ή τεσσάρων ετών· το χωρίον, ούτινος το επωνείδιστον τότε όνομα περιελήφθη εις την επιγραφήν, την επί του σταυρού του χαραχθείσαν· το χωρίον το οποίον δεν απηξίωσε να μνημονεύση, όταν οραματικώς ωμίλησεν εις τον διώκοντα Σαούλ (Πρ. Απ. 22, 8). Και κατά μήκος της στενής ατραπού του βουνού, την οποίαν περιέγραψα, οι πόδες Του πολλάκις θα επάτησαν, διότι είνε το μόνον μέρος, δι' ου επιστρέφων προς βορράν από Ιερουσαλήμ, ηδύνατο να φθάση εις τον τόπον της νηπιακής, της νεανικής και της ωρίμου ηλικίας του.

Ποίος ήτο ο τρόπος του βίου του, καθ' όλην εκείνη την τριακονταετίαν;

Εκ των τεσσάρων Ευαγγελιστών, ο Ιωάννης, ο επιστήθιος μαθητής και ο Μάρκος, ο φίλος και «υιός» του Πέτρου, αντιπαρέρχονται τα τριάκοντα ταύτα έτη εις απόλυτον, εις άλυτον σιγήν. Ο Ματθαίος αφιεροί έν ολόκληρον κεφάλαιον εις την επίσκεψιν των Μάγων και εις την φυγήν εις Αίγυπτον και είτα προχωρεί εις το κήρυγμα του Βαπτιστού. Μόνον ο Λουκάς, εκτός της περιγραφής των επεισοδίων της εισαγωγής εις το Ιερόν, διασώζει και έν ανεκτίμητον ανέκδοτον της παιδικής ηλικίας του Σωτήρος και ένα πολύτιμον εδάφιον περιγραφικόν της αυξήσεως αυτού μέχρι της συμπληρώσεως του δωδεκάτου έτους της ηλικίας. Και ο στίχος ούτος δεν εμπεριέχει τι ικανοποιούν την περιέργειάν μας· δεν μας χορηγεί πληροφορίαν τινά περί της ζωής του, δεν αποκαλύπτει περιπετειώδες τι ανέκδοτον· μας λέγει μόνον πως εις την γλυκείαν και ιεράν παιδικότητά του «ηύξανε το παιδίον, και εκραταιούτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας· και χάρις Θεού ην επ' αυτό». Εις την περίοδον ταύτην του βίου του δυνάμεθα να εφαρμόσωμεν και το επόμενον εδάφιον: «Και Ιησούς προέκοπτε σοφία και ηλικία, και χάριτι παρά Θεώ και ανθρώποις». Η ανάπτυξις του ήτο καθαρώς ανθρωπίνη ανάπτυξις. Δεν ήλθεν εις τον κόσμον πεπρωκισμένος με απειρίαν γνώσεων, αλλ' ως μας λέγει ο Λουκάς προέκοπτε βαθμηδόν σοφία. Δεν ήτο θωρακισμένος διά σιδηράς δυνάμεως, ησθάνετο όλους τους πειρασμούς της αδυναμίας και της ατελείας της ανθρωπινής φύσεως. Ηύξησεν όπως και οι άλλοι άνθρωποι, και η παιδική του ηλικία είχεν ένα ακηλίδωτον και αναμάρτητον κάλλος, όπως την άνοιξιν τα άνθη των ρόδων και όπως τα κρίνα παρά τα ύδατα.

Τα Ευαγγέλια όθεν τηρούσι βαθυτάτην σιωπήν διά την περίοδον ταύτην του βίου του Ιησού· αλλ' οία ευγλωττία εν τη σιωπή ταυτή! Εν πρώτοις δυνάμεθα να την ερμηνεύσωμεν ως δείγμα και ως επιβεβαίωσιν της αξιοπιστίας των. Βλέπομεν εκ της σιωπής ταύτης ότι οι Ευαγγελισταί ήθελον να είπουν την απλήν και καθαράν αλήθειαν, και όχι να χαλκεύουν απιθάνους ή ευλογοφανείς μύθους. Ότι ο Χριστός διήλθε τριάκοντα έτη του βραχυτάτου βίου του τού επιγείου εις έν άσημον χωρίον· ότι ηύξησε και ηνδρώθη όχι μόνον εις μίαν κατακτηθείσαν χώραν, αλλά και εις την μάλλον περιφρονημένην επαρχίαν της· ότι καθ' όλον το μακρόν χρονικόν διάστημα ουδέν εγένετο θαύμα αλλόκοτον και υπερφυσικόν, όπως αναγγείλη και αποκαλύψη και δοξάση τον ερχόμενον Βασιλέα, είνε πράγματα, τα οποία, ουδείς ηδύνατο να περιμένη και τα οποία ουδείς ηδύνατο να φαντασθή ή να εφεύρη.

Και όμως ούτω συνέβησαν και οι Ευαγγελισταί συνεπώς αφηγούνται αυτά όπως συνέβησαν· και το γεγονός ότι αντιφάσκουν προς παν ό,τι ηδυνάμεθα ημεείς να φαντασθώμεν είνε μία επιπρόσθετος απόδειξις της αληθείας των. Επιπρόσθετος απόδειξις, διότι οι Ευαγγελισταί ήσαν προδιατεθειμένοι να πιστεύουν όπως και ημεείς το υπερφυσικόν και το απίθανον. Αν συνέβαινε τι θαυμαστόν και παράδοξον κατά την παιδικήν ηλικίαν του Κυρίου ημών δεν θα edίσταζον φυσικώς να το αναγράψουν ως έντιμοι και ειλικρινείς μάρτυρες· αν ήσαν ψευδόλογοι και αναξιόπιστοι θα εφεύρισκον υπερβολάς και θαύματα, αν δεν συνέβαινον τοιαύτα.

Δεν έχομεν παρά να στραφώμεν εις τα Απόκρυφα Ευαγγέλια διά να ίδωμεν πόσον ριζικώς διαφέρει το ψευδές ανθρώπινον ιδεώδες από τα αληθή γεγονότα. Βλέπομεν εκ τούτων πως οι μυθολόγοι του χριστιανισμού, αιρετικοί εκ συστήματος, ακολουθούντες τας φυσικάς ροπάς των, τας ήκιστα πνευματικάς περιβάλλουν την παιδικήν ηλικίαν του Χριστού με θάμβος θαυμάτων και μας την παριστάνουν ως παντοδύναμον, τρομακτικήν, υπερφυσικήν. Απόδειξις του ότι οι Ευαγγελισταί εμφορούνται υπό του πνεύματος του θείου, αφηγούμενοι τον βίον Εκείνου, παρ' ω ο Θεός απεκαλύφθη εις άνθρωπον, είνε ότι όσον παρέρχεται ο χρόνος, τόσον ανακαλύπτομεν ότι τας γενικάς εκείνας γραμμάς της ιεράς αφηγήσεως δεν δύναται να τας θίξη μια βέβηλος και ασεβής χειρ, χωρίς να τας μολύνει και να τας διαστρεβλώσει. Εάν οι συγγραφείς των αποκρύφων εσκόπευον να επιβάλουν εις τους μεταγενεστέρους τας παραδόσεις των ως αληθή ιστορίαν ή ως μυθολογίαν, είνε τουλάχιστον βέβαιον, ότι ως επί το πλείστον ήθελον να περιβάλουν το μέτωπον του Χριστού με φωτοστέφανον τιμής. Πόσον εν τούτοις αι ιστορίαι των τον σμικρύνουν και τον ατιμάζουν και τον παρανοούν! Πόσον είνε η ευγενής απλότης της ευαγγελικής εκείνης σιωπής απείρως ανωτέρα όλων των περί της παιδικής παντοδυναμίας του Χριστού μυθευμάτων, εκ των οποίων βρίθουν το Πρωτευάγγελον και ο ψευδο-Ματθαίος και το Αραβικόν Ευαγγέλιον της Νηπιακής Ηλικίας! Ήθελον να δοξάσουν τον Χριστόν αλλ' ουδείς μύθος δύναται να τον δοξάσει· ο περί αυτού άλλα εκτός της αληθείας φανταζόμενος τον ταπεινώνει· ο Ιησούς αντιπροσωπεύει την ασθενή, την ατελή, την υπό πειρασμών κατατρυχομένην φύσιν του ανθρώπου μαζί με την θείαν και άψογον υπόστασιν. Ο παιδικός Χριστός των Ευαγγελίων είνε απλοϊκός και γλυκύς, ευπειθής και ταπεινός· υπακούει εις τους Γονείς Του. Επιδίδεται εις τας ενασχολήσεις Του τας οικογενειακάς και εις τας ενασχολήσεις της ηλικίας Του· αγαπά όλους τους ανθρώπους, και όλοι οι άνθρωποι αγαπούν το αγνόν, το χαριτωμένον και ευγενές Παιδίον. Γνωρίζει ήδη ότι ο Θεός είνε ο Πατήρ Του, και του Θεού η χάρις καταλούει Αυτόν ηδέως ως το φως της ημέρας, ή ως η δρόσος του ουρανού, και καταλάμπει ως αδιόρατος φωτοστέφανος περί το παιδικόν και άγιον μέτωπόν του. Αόρατον με τας πτέρυγας του τας αργυράς και με τα χρυσά πτερά του, το Πνεύμα το Άγιον κατήλθεν εν είδει περιστεράς και ανέλαβεν υπό την προστασίαν του το θείον Τέκνον. Πόσον όμως διαφορετικός είνε ο παιδικός Χριστός των Αποκρύφων Ευαγγελίων! Είνε κακοποιός, προπετής, οηματίας, μνησίκακος, εκδικητικός. Μερικά εκ των θαυμάτων των αποδιδομένων εις αυτόν είνε άσκοπα και παιδαριώδη, – όπως όταν κομίσει το χυθέν ύδωρ εντός της εσθήτος του· ή μακραίνει την κοντήν σανίδα εις το απαιτούμενον μήκος· ή πλάσσει στρουθία με πηλόν και εμφυσά εις αυτά ζωήν και τα κάμνει να πετούν, ή ρίπτει όλα τα ενδύματα εντός της σκάφης του βαφέως και τα εξάγει κατόπιν έκαστον βαμμένον με το απαιτούμενον χρώμα. Μερικά όμως εξ άλλου είνε απλώς παράλογα και αηδή, ως όταν κακίζει και καταισχύνει και επιβάλλει σιωπήν εις τους θέλοντας να τον διδάξουν· ή επιπλήττει τον Ιωσήφ· ή μεταμορφώνει τους παιδικούς συντρόφους του εις ερίφια. Άλλα είνε πάλιν σκληρά και βλάσφημα, όπως όταν με μίαν μόνην κατάραν θανατόνει τα παιδιά, τα οποία τον υβρίζουν ή τρέχουν κατόπιν του, μέχρις ότου, εγείρεται τέλος θύελλα λαϊκής αγανακτήσεως και η Μαρία φοβείται να τον αφήσει να εξέλθι από την οικίαν. Εις μίαν επιμελή έρευναν και εξέτασιν όλων αυτών των δυσπέπτων, των ακαλαίσθητων και συχνάκις πονηρών μύθων, ευρίσκω έν μόνον ανέκδοτον εις ο υπάρχει

δόσις τις αληθούς αισθήματος και πιθανότητας αληθείας· και τούτο μόνον μνημονεύω, διότι είνε οπωσδήποτε αβλαβές και ίσως βασιύζεται επί πατροπαράδοτου τινός γεγονότος. Είνε από το Αραβικόν Ευαγγέλιον της Νηπιακής ηλικίας του Χριστού, του οποίου την θαυμασίαν μετάφρασιν οφείλομεν εις τον κ. Χάρρις Κόουπερ, και έχει ως εξής:

«Εις το Όρος Αδάρ συνήθροισεν ο Ιησούς τα παιδιά ως αν ήτο Βασιλεύς των· έστρωσαν τα ενδύματά των εις το έδαφος, και εκάθησεν επ' αυτών. Τότε έθεσαν εις την κεφαλήν του στέμμα εξ ανθέων, και ωσάν ακόλουθοι ευλαβείς προ Βασιλέως, εστάθησαν εν τάξει προ αυτού δεξιόθεν και αριστερόθεν. Και τα παιδιά συνελάμβανον διά της βίας οιονδήποτε διερχόμενον εκείθεν και εκραύγαζον προς αυτόν: «Ελθέ και προσκύνησον τον Βασιλέα, έπειτα εξακολούθησον τον δρόμον σου!»

Δεν είμαι εν τούτοις βέβαιος αν δεν αντιφάσκει προς την σιωπήν των Ευαγγελίων ακόμη και αυτή η χαριέσσα και απλοϊκή ιστορία· διότι, το παιδίον Ιησούς προπαρασκευάσθη διά το μέγα επί γης έργον του ησύχως και αφανώς, εν προσευχή και κατανύξει, εν τω μέσω των ηρέμων οικογενειακών ασχολιών του, – όπως ο Δαυίδ μεταξύ των ποιμνίων, όπως ο Ιερεμίας εις το ήσυχον σπήτι του εν Αναθώθ της γης Βενιαμίν, όπως ο Αμώς εις τα άλση τον συκομορεών της Θεκουέ. Η ζωή του η εξωτερική ήτο η ζωή όλων εκείνων οι οποίοι ήσαν της αυτής ηλικίας και είχαν την αυτήν κοινωνικήν θέσιν. Έζη όπως έζων και τα άλλα παιδιά των χωρικών εις εκείνην την φιλήσυχον κωμόπολιν. Εκείνος όστις είδε τα παιδιά της Ναζαρέτ με τα ερυθρά των καφτάνια, και τους λαμπρούς χιτόνας των τους μεταξίνους ή μαλλίνους, ζωσμένα με τας ζώνας των τας πολυχρώμους, και κάποτε φέροντα και τα πλατέα επανωφόριά των τα κυανά ή λευκά, – εκείνος όστις παρηκολούθησε τας πολυθορύβους και φαιδράς παιδιάς των και ήκουσε τους αργυροήχους γέλωτάς των, εκεί όπου πλανώνται ανά τους λόφους της μικράς γενεθλίου κοιλάδος των, ή παίζουν καθ' ομίλους επί των κλιτύων παρά την γλυκείαν και άφθονον πηγήν των, – δύναται ίσως να σχηματίση ιδέαν τινά περί του πώς εφάινετο και πώς έπαιζεν ο Ιησούς όταν ήτο και αυτός μικρόν παιδίον. Και ο περιηγητής όστις ηκολούθησεν όπως εγώ, μερικά εξ εκείνων των παιδίων εις τας απλοϊκάς οικίας των και είδε την πενιχράν επίπλωσιν, την λιτήν αλλ' υγιεινήν τροφήν, την ήρεμον και πατριαρχικήν ζωήν, δύναται ν' αναπαραστήση ζωηρώς κατά νουν τον τρόπον καθ' ον έζη ο Ιησούς. Ουδέν ωραιότερον εκείνων των οικιών, εις τας λευκάς στέγας των οποίων λιάζονται αι περισσότεραί και τας οποίας αγκαλιάζουν τα κλήματα. Οι τοίχοι είνε επεστρωμένοι με τάπητας· τα υποδήματα και τα σανδάλια αφήνονται εις το κατώφλιον· από το κέντρον κρέματα μία λυχνία, ήτις αποτελεί το μόνον κόσμημα της οικίας· εις έν ερμάριον εις τον τοίχον είνε κλεισμένον το ξύλινον κιβώτιον, το βαμμένον με ζωηρά χρώματα, εντός του οποίου φυλάσσονται τα βιβλία ή άλλα πολύτιμα κτήματα της οικογενείας· παρά την θύραν είνε τοποθετημένα τα μεγάλα κοινά δοχεία τα πήλινα και πλήρη ύδατος, με τα στόμιά των βουλωμένα από πράσινα φύλλα αρωματικών πολλάκις θάμνων, διά να διατηρήται το νερόν δροσερόν. Την ώραν του γεύματος ένα ξύλινον σκαμνί τοποθετείται εις το κέντρον του δωματίου, ένας μέγας δίσκος τίθεται επ' αυτού, και εντός τούτου το κοινόν πιάτον το πλήρες φαγητού, από το οποίον τρώγει όλη ανεξαιρέτως η οικογένεια. Προ και μετά το γεύμα, ο υπηρέτης ή το νεαρότερον μέλος της οικογενείας, χύνει ύδωρ υπέρ τας χείρας όλων. Τόσον ήσυχος, τόσον απλή, τόσον ταπεινή ήτο η ζωή της οικογενείας εν Ναζαρέτ.

Η ευσέβεια και η φαντασία των ζωγράφων των πρώτων μεσαιωνικών χρόνων μας αναπαρέστησαν όλως διαφορετικήν εικόνα. Οι πλούσιοι χρωστήρες του Γιόττο και του Φρα Αντζέλικο εξωγράφησαν την Παρθένον και το Τέκνον της, καθημένους επί μεγαλοπρεπών θρόνων, υπό ουρανούς χρυσούς· τους ενέδυσαν με χρώματα πλούσια ωσάν του θερους και αβρά ως των ανθέων της ανοίξεως, και εκόσμησαν τα κράσπεδα των εσθήτων με χρυσά κεντήματα και τους εστεφάνωσαν με ανεκτιμήτους αδάμαντας. Πολύ διάφορος ήτο η πραγματικότητα. Όταν ο Ιωσήφ επέστρεψεν εις την Ναζαρέτ, εγνώριζε κάλιστα ότι μετέβαινεν εις μέρος περιωρισμένον, όπου θα έζη ασφαλής, και ότι ολόκληρος η ζωή της Παρθένου και

του θείου Τέκνου θα κατηναλίσκετο όχι εις το πλήρες φως της δόξης και του πλούτου, ἀλλ' ἐν κρυπτῷ ἐν πενία και ἐν ἐργασία.

Εν τούτοις ἡ πενία αὐτὴ δὲν ἦτο και τῶν πάντων ἡ ἀπόλυτος στέρησις· δὲν υπήρχεν εις αὐτὴν τι το ἀθλίον και βδελυρόν· ἦτο γλυκεία, ἀπλή, αὐτάρκης, εὐδαίμων και μάλιστα πλήρης χαράς και πλήρης ευφροσύνης. Ἡ Μαρία, ὅπως αἱ ἄλλαι γυναῖκες τῆς τάξεως τῆς, ὕφαινε και ἐμαγείρευε και μετέβαινε πρὸς ἀγοράν καρπῶν και κάθε ἐσπέραν ἐπεσκέπτετο τὴν πηγὴν, εις τὴν ὁποίαν ἐδόθη και το ὄνομα «Ἡ πηγὴ τῆς Παρθένου», με τὴν στάμναν τῆς ἐπὶ τοῦ ὤμου ἢ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ὁ Ἰησοὺς ἐπαίξε και υπήκουε, και ἐβοήθει τοὺς γονεῖς τοῦ εις τὴν καθημερινὴν ἐργασίαν τῶν και ἐπεσκέπτετο τὴν Συναγωγὴν κάθε Σάββατον. «Υπὴρχέ ποτε, λέγει ὁ Λούθηρος, εὐσεβὴς τις και ἅγιος Ἐπίσκοπος, ὅστις ἰκέτευεν ἐνθέρμως τὸν Θεόν να τῷ ἀποκαλύψῃ τι ἐπραττεν ὁ Ἰησοὺς κατὰ τὴν νεότητά του. Και ὁ Ἐπίσκοπος εἶδε μίαν φορὰν ὄνειρον ἀποκαλυπτικόν. Του ἐφαίνετο ὅτι ἐβλεπε καθ' ὕπνους ἓνα ξυλουργόν ἐργαζόμενον και πλησίον τοῦ μικρόν τι παιδίον, το ὁποῖον συνήθροιζε σχίδακας. Τότε εἰσῆλθεν εις το ἐργαστήριον μία παρθένος ἐνδεδυμένη πράσινα, ἥτις τοὺς ἐκάλεσεν εις το γεῦμα και παρέθηκεν εις αὐτοὺς ζωμόν. Ὅλην αὐτὴν τὴν σκηνὴν ἐνόμιζεν ὅτι τὴν ἐβλεπεν ὁ Ἐπίσκοπος κρυμμένος ὀπίσθεν τῆς θύρας, διὰ να μὴ τὸν βλέπουν. Τότε ἤνοιξε το στόμα τοῦ το μικρόν παιδίον και εἶπε: «Διατί αὐτός ὁ ἄνθρωπος στέκεται ἐκεῖ; Δὲν θα ἔλθῃ και αὐτός να φάγῃ μαζί μας;» Και τούτο τόσο πολύ ἐτρόμαξε τὸν Ἐπίσκοπον, ὥστε ἀμέσως ἐξύπνησεν. Εἴτε ἀληθὴς εἴτε ψευδὴς εἶνε ἡ ἱστορία αὕτη, – προσθέτει ὁ Λούθηρος – δὲν θα παύσω να πιστεύω ὅτι ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ και τὴν νεότητά του ἦτο και ἐπραττεν, ὡς παν ἄλλο παιδίον, ἀναμάρτητον ὁμως και προῶρως ἀνδρικόν.»

Ὁ Ματθαῖος μας πληροφορεῖ ὅτι διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Ἱερᾶς Οἰκογενείας ἐν Ναζαρέτ ἐπληρώθη ἡ ἀρχαία προφητεία «Ναζωραῖος κληθήσεται». Εἶνε γνωστόν, ὅτι ἡ ρῆσις αὕτη δὲν ἀπαντᾷ εις οὐδεμίαν ἐκ τῶν διασωθεισῶν προφητειῶν. Ἀν εἶνε ἀληθὴς, ὅτι ὁ τίτλος οὗτος ἐδίδετο περιφρονητικῶς, ὡς δυνάμεθα να συμπεράνωμεν ἐκ τῆς παροιμιώδους φράσεως τοῦ Ναθαναήλ, καθ' ἣν οὐδὲν ἀγαθόν δύναται να προκύψῃ ἐκ Ναζαρέτ, ὁ Ματθαῖος τότε φαίνεται ὅτι συνώψισε διὰ τῆς ἐκφράσεως ταύτης τὰς διαφόρους προφητείας, τὰς ὁποίας τόσο ολίγον ἠγνόουν οἱ ὁμόφυλοί του και δι' ὧν υπεδηλούτο ὁ ἐλευσόμενος Μεσσίας, ὡς ἄνθρωπος θλίψεων, ὡς ἄνθρωπος ὅστις πολλὰ θα υπέφερεν. Ἀκόμη και μέχρι σήμερον ὁ «Ναζαρηνός» εἶνε ἐπωνυμία υβριστική. Οἱ Ταλμουδισταὶ ἀποκαλοῦν πάντοτε τὸν Χριστὸν «Χανοζερί.» Λέγεται ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς ἐψήφισε να προσαγορεύωνται οἱ Χριστιανοὶ με ἓνα τίτλον ολιγώτερον τιμητικόν, «Γαλιλαῖοι»· και μέχρι σήμερον ἀκόμη οἱ Χριστιανοὶ τῆς Παλαιστίνης εἶνε γνωστοὶ ὑπὸ το ὄνομα Ν ο υ σ ἄ ρ α ι. Ἀλλ' ἡ ἐρμηνεία κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ματθαῖος υπαινίσσεται τὰ χωρία ἐκεῖνα τῶν προφητειῶν, εις τὰ ὁποία ὁ Ἰησοὺς ἀποκαλεῖται «Κλάδος», φαίνεται πολὺ πιθανωτέρα. Το χωρίον δυνατόν ν' ἀπεκλήθῃ Ναζαρέτ μόνον ἐνεκα τῶν ἀφθόνων φυλλωμάτων τοῦ· ἀλλ' ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶνε πλήρης ἀποδείξεων, ὅτι οἱ Εβραῖοι, – οἵτινες προκειμένου περὶ φιλολογίας ἠσπάζοντο το σύστημα τῶν Ἀναλογιστῶν, – ἐδίδον ἀπειρον και μυστικὴν σημασίαν εις τὰς ὁμοιότητας ἐν τῇ ἀπηχῇ τῶν λέξεων. Ὁ Ματθαῖος γνήσιος Εβραῖος, ἐβλεπεν ἀδιστάκτως προφητικὴν σημασίαν εις τὴν διαμονὴν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῆς Γαλιλαίας, διότι το ὄνομά τῆς υπενθύμιζε τὸν τίτλον «Κλάδος» με τὸν ὁποῖον ἐχαρακτηρίσθη ἐν τῇ προφητεία τοῦ Ησαΐου.

«Μὴ γὰρ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ Χριστὸς ἔρχεται;» ἠρώτησεν ὁ θαυμάζων λαός. «Ἐρεῦνησον και ἰδέ!», εἶπον οἱ Φαρισαῖοι εις τὸν Νικόδημον, «ὅτι προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγγίγεται.» Δὲν χρειάζεται πολὺς κόπος οὔτε ἐμβριθὴς τις ἀναδίφησις τῶν Γραφῶν, ὅπως ἀνακαλύψωμεν ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι προήρχοντο ἐξ ἀγνοίας τῶν γεγονότων ἢ ὅτι ἦσαν ψευδεῖς· διότι ἀν μὴ ὁ Βαράκ ὁ ἐλευθερωτής, και ὁ κριτὴς Ελών και ἡ Ἄννα ἡ προφήτις, ἐν τούτοις τρεῖς, ἀν ὅχι τέσσαρες ἐκ τῶν μεγαλειτέρων προφητῶν, ὁ Ἰωνάς, ὁ Ἡλίας, ὁ Ὡσηέ και ὁ Ναούμ, ἐγεννήθησαν ἢ ἐπροφήτευσαν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Γαλιλαίας. Και παρ' ὅλην τὴν περιφρόνησιν με τὴν ὁποίαν ἐγίνετο λόγος περὶ αὐτῆς, ἡ μικρὰ Ναζαρέτ, κειμένη εις

μίαν υγιεινήν και περίκλειστον κοιλάδα, συνορεύουσιν με μεγάλα έθνη, και εν τω κέντρω αναμίκτου πληθυσμού, ήτο καταλληλοτάτη όπως αποβή τόπος διαμονής του Κυρίου ημών και σκηνή της προκοπής εκείνης «εν σοφία και ηλικία και χάριτι παρά Θεώ και ανθρώποις».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ὁ Ἰησοῦς εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἐτῶν. – Ταξείδιον ἀπὸ Ναζαρέτ εἰς Ἱερουσαλήμ. – Σκηναί καθ' οδόν. – Ὁ Ἰησοῦς χάνει τὴν συνοδείαν. – Ἡ ἀναζήτησις. – Ὁ Ραββὶ ἐν τῷ Ναῶ. – «Ακούοντα αὐτῶν καὶ ἐπερωτῶντα αὐτούς». – «Τι ὅτι ἐζητεῖτε με;». – Ὑποταγή.

Ὅπως ὑπάρχει ἐν ἡμισφαίριον τῆς σελήνης, τοιοῦτον ἐν τῇ ολότητι αὐτοῦ οὐδέποτε εἶδεν ὁ οφθαλμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐνὸς ταυτοχρόνως αἰ κινήσεις τοῦ ουρανίου τούτου σώματος μας βοηθοῦν εἰς τὸ νὰ μαντεύσωμεν καὶ νὰ καθορίζωμεν ἀσφαλῶς τὸν γενικὸν χαρακτήρα τοῦ καὶ τὴν ἀληθὴ ὄψιν τοῦ, οὕτω καὶ εἰς τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει ἐν μέγα μέρος περὶ τοῦ οἰοῦντος οὐδεμία παρέχεται εἰς ἡμᾶς λεπτομέρεια· ἐν τούτοις, ἐκ τῶν ὧν ἤδη γνωρίζομεν χύνεται φῶς τὸσον ζωηρὰς ἐντάσεως, ὥστε εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ μαντεύωμεν ὅτι ἠγνοοῦμεν καὶ νὰ συμπληρώμεν ἀσφαλῶς παν ὅ,τι εἶνε κενόν καὶ χασματώδες.

Καὶ πάλιν, ὅταν ἡ σελήνη εἶνε εἰς τὸ πρῶτον τέταρτον, ὀλίγα φωτεινὰ σημεῖα εἶνε ορατὰ διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ἐπὶ τοῦ μέρους τῆς τοῦ ἀφωτίστου· τὰ φωτεινὰ ταῦτα σημεῖα εἶνε κορυφαὶ ὀρέων, τὸσον ὑψηλαί ὥστε προσπίπτουν ἐπ' αὐτῶν αἱ ἡλιακαὶ ἀκτίνες. Ἐν τοιούτον σημεῖον λαμπηδόνης καὶ μεγαλείου ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς ἐν τῇ ἄλλως ἀνεξερευνήτῳ χώρᾳ τῆς νεότητος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸσον φῶς προχέει καὶ εἶνε τόση ἡ δυνάμις τοῦ ἡ ἀποκαλυπτικῆς, ὥστε δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν ἀσφαλῆς βλέμμα εἰς ὁλόκληρον τὸ μέρος τοῦτο τῆς ζωῆς τοῦ. Καὶ διὰ νὰ εἴμεθα πλέον καταληπτοί, τὸ φωτεινόν τούτο σημεῖον εἶνε ἐν ἀνέκδοτον τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Σωτήρος. Καὶ εἶνε τὸ ἀνέκδοτον τούτο ἡ μόνη φωτεινὴ πληροφορία, ἥτις χορηγεῖται εἰς ἡμᾶς περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς παιδίου μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ εἰς Ναζαρέτ.

Οἱ Ἰουδαῖοι διήρουν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καὶ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν εἰς οκτὼ στάδια: τοῦ νηπίου (γιελέδ)· τοῦ θηλάζοντος (γιονέκ)· τοῦ θηλάζοντος μὲν ἀκόμη, ἀλλὰ μεγαλειτέρου τὴν ἡλικίαν (ολέλ)· τοῦ ἀπογαλακτισμένου παιδίου. (γκαμούλ)· τοῦ παιδίου, ὅπερ δὲν ἀποχωρίζεται ἀκόμη τῆς μητρός τοῦ (ταφ)· τοῦ παιδίου τοῦ μάλλον ἀνεπτυγμένου (ουλέμ)· τοῦ αὐξάνοντος (ναάρ)· τοῦ ὠρίμου (βραχούρ). Τὰ Ευαγγέλια μας χορηγοῦν πληροφορίας διὰ τὸν Ἰησοῦν ὅταν ἦτο νήπιον, ὅταν ἀπεγαλακτίσθῃ καὶ ὅταν ἦτο παιδίον.

Τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας ἦτο κρίσιμον διὰ τὰ παιδιά τῶν Εβραίων. Ἦτο ἡ ἡλικία καθ' ἣν, συμφώνως πρὸς τὰς Εβραϊκὰς παραδόσεις, ὁ Μωυσῆς εἶχε καταλίπει τὸν οἶκον τῆς θυγατρὸς τοῦ Φαραῶ· καὶ ὁ Σαμουὴλ εἶχεν ἀκούσει τὴν φωνὴν ἥτις ἐκάλεσεν αὐτόν εἰς τὸ προφητικόν ἔργον· καὶ ὁ Σολομών ἐξήνεγκε τὴν κρίσιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπεκαλύφθη τὸ πρῶτον ἡ σοφία τοῦ· καὶ ὁ Ἰωσίας ὠνευρέθη τὴν μεγάλην ἀναμόρφωσίν τοῦ. Εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτὴν, ἐν παιδίον οἰασδήποτε κοινωνικῆς τάξεως ἠναγκάζετο τῇ διαταγῇ τῶν Ραββὶ καὶ συμφώνως πρὸς τὰ ἔθιμα τῆς χώρας νὰ ἐκμάθῃ ἐν ἐπάγγελμα πρὸς πορισμὸν τοῦ ἰδίου ἄρτου. Καὶ μάλιστα τὸσον πολὺ ἐχειραφετεῖτο ἀπὸ τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, ὥστε οἱ γονεῖς τοῦ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ τὸ πωλήσουν ὡς δούλον. Μετὰ ἐν ἔτος καθίστατο «μπεν-χατ-τοράχ», ἢ «Υἱὸς τοῦ Νόμου». Μέχρι συμπληρώσεως τοῦ δεκάτου τρίτου ἔτους ἐκαλεῖτο «κατόν», ἢ «μικρός». Ὑστερον ἐγένετο «γκατόλ» ἢ «ἀνεπτυγμένος» καὶ εθεωρεῖτο μάλλον ἀνὴρ· μετὰ τὸ στάδιον τούτο ἤρχιζε νὰ φέρῃ «τεφιλλίν» ἢ «φυλακτήρια» καὶ παρουσιάζετο μίαν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ εἰς τὴν Συναγωγὴν, ἥτις ὠνομάζετο διὰ τοῦτο «σαββάθ τεφιλλίν». Περιπλέον, κατὰ τινὰ ραββανικὴν πραγματείαν, τὸ «Σεφέρ Γιλγουλίμ», τὸ μέχρι τῆς ἡλικίας ταύτης παιδίον κατεῖχε μόνον τὸ «νεφέχ», τουτέστι τὴν ζωὴν τοῦ ζῶον· ἀλλ' ἀπὸ τούδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἤρχιζε ν' ἀποκτᾷ τὸ «ρουάχ», ἥτοι τὸ πνεῦμα, ὅπερ, ἀν' ἦτο ἐνάρετος ὁ βίος τοῦ, ἀνεπτύσσετο κατὰ τὸ εικοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας εἰς «νισάμα», ἥτοι ψυχὴν ὀρθοφρονούσαν.

Ἡ περίοδος αὕτη ἐπίσης, – ἡ συμπλήρωσις τοῦ δωδεκάτου ἔτους, – ἐσημείωνε μιαν ὀριστικὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ἀνατροφὴν ἐνός εβραϊοπαιδὸς. Κατὰ τὸν Ἰούδαν Βεν Τέμαν, εἰς

ηλικίαν πέντε ετών όφειλε να μελετήση τας Γραφάς, εις ηλικίαν δέκα το «Μισνά», ήτοι την συλλογήν των Ιουδαϊκών νόμων και των αποφάσεων των ραββίνων, και εις ηλικίαν δεκατριών ετών το Ταλμούδ· κατά το δέκατον όγδοον έτος όφειλε να νυμφευθή, κατά το εικοστόν ν' αποκτήση πλούτη, το τριακοστόν δύναμιν και ρώμην, το τεσσαρακοστόν φρόνησιν και ούτω καθεξής μέχρι θανάτου. Δεν πρέπει δε να λησμονώμεν σχετικώς προς ταύτα, ότι η εβραϊκή φυλή, και μάλιστα γενικώς όλοι οι Ανατολίται αναπτύσσονται πρωιμώτερον ημών και ότι παιδιά δωδεκαετή (όπως μας πληροφορεί ο Ιώσηπος) ηδύναντο να μάχωνται εις τον πόλεμον και εμάχοντο, ότι δε προς μεγάλην βλάβην της φυλής, η συμπλήρωσις του δωδεκάτου έτους θεωρείται ως ηλικία γάμου μεταξύ των Εβραίων της Παλαιστίνης και της Μικράς Ασίας.

Οι γονείς του Κυρίου ημών συνείθιζον κατ' έτος να επισκέπτονται την Ιερουσαλήμ κατά την εορτήν του Πάσχα. Αι γυναίκες, είνε αληθές, δεν εμνημονεύοντο εν τω νόμω, όστις απήτει την εν τω ναώ παρουσίαν όλων των αρρένων κατά τας τρεις μεγάλας ενιαυσίους εορτάς του Πάσχα, της Πεντηκοστής και της Σκηνοπηγίας· αλλ' η Μαρία, ευλαβώς τηρούσα τον κανόνα του Χιλλήλ συνώδευε κατ' έτος τον μνήστορά της, και εις την περίστασιν ταύτην παρελάμβανον μεθ' εαυτών και το παιδίον Ιησούν, όπερ ήρχιζε τώρα να διατρέχη μίαν ηλικίαν συνεπαγομένην την ευθύνην του νόμου. Και δυνάμεθα ευκόλως να φαντασθώμεν πόσον ισχυρά ήτο εις την ανάπτυξίν του την ανθρωπίνην η επίδρασις της παραβάσεως εκείνης των κανόνων του μοναχικού και καθιστικού βίου· της εισόδου εκείνης εις τον μέγαν εξωτερικόν κόσμον· εκείνης της οδοιπορίας διά μέσου μιας χώρας, της οποίας πας λόφος και παν χωρίον ανεκάλει και μίαν ανάμνησιν εις το πνεύμα· της πρώτης επισκέψεως εις εκείνον τον Ναόν του Πατρός του, όστις συνεδέετο με τόσα έκτακτα γεγονότα εν τη ιστορία των βασιλέων προγόνων του και των προδρόμων του προφητών.

Η Ναζαρέτ κείται εις απόστασιν οκτώ περίπου μιλίων από την Ιερουσαλήμ, και παρ' όλην την σφοδράν και την πλήρη αντιζηλιών εχθρότητα των Σαμαρειτών, είναι πιθανόν ότι η μεγάλη και πολυάριθμος συνοδία των Γαλιλαίων προσκυνητών ηκολούθησε τον δρόμον τον ευθύτερον και ολιγώτερον επικίνδυνον, όστις εξετεινέτο διά των χωρών του Μανασσή και του Εφραίμ. Καταλιπόντες τους λόφους τους κυκλικώς περιβάλλοντας την μικράν πόλιν, ωσάν πέταλα ανοίγοντος ρόδου, κατά την ωραίαν παρομοίωσιν του Ιερεμίου, κατήλθον διά της στενής και υπό ανθέων περιχειλιζομένης ατραπού, ήτις άγει εις την μεγάλην κοιλάδα του Ισραέλ. Επειδή δε το Πάσχα συμπίπτει κατά τα τέλη Μαρτίου και εις τας αρχάς Απριλίου, η χώρα ήτο περιβεβλημένη την λαμπροτέραν, την μάλλον χλοάζουσαν και ερασμιωτέραν όψιν της, και τα άκρα των σταχυοσπάρτων αγρών εκατέρωθεν του δρόμου, του απλουμένου διά μέσου της ευρείας κοιλάδος, ήσαν ούτως ειπείν κεντημένα, ως ο χιτών του Μεγάλου Ιερέως, με κυανά και με πορφυρά και με κόκκινα άνθη αναρίθμητα. Πέραν του αρχαίου ποταμού Κισόν, ο δρόμος ήγεν εις το Εν- Γανμέν, όπου παρά τας πηγάς και εν τω μέσω των σκιερών και ωραίων κήπων, οίτινες στολίζουν ακόμη το μέρος, οι προσκυνηταί εσταμάτησαν όπως αναπαυθούν την νύκτα. Την ακόλουθον ημέραν ήρχισαν βεβαίως ανερχόμενοι τα όρη του Μανασσή και διέβησαν τον «Πνιγόμενον Λειμώνα», όπως καλείται σήμερα, και διέσχισαν τα πλούσια δάση των συκών και τους ελαιώνας, οίτινες καλύπτουν εκείνο το διαμέρισμα, και άφησαν προς τα δεξιά τους λόφους, οίτινες εις το έκπαγλον κάλλος των αποτελούν το «στέμμα της υπερηφανείας» διά την οποίαν εκαυχάτο η Σαμάρεια, αλλ' ήτις κατά του προφήτου την πρόρρησιν θα ήτο ως «άνθος μαραινόμενον». Ο δεύτερος σταθμός των ήτο πιθανώς παρά το φρέαρ του Ιακώβ, εν τη ωραία και ευφόρω κοιλάδι μεταξύ του Εβάλ και του Γεριζίμ, και ουχί μακράν της αρχαίας Σηχέμ. Η οδοιπορία της τρίτης ημέρας τους έφερε πιθανώς πέραν του Σιλόχ, του Βεθήλ και του Βηρόθ· και μετά βραχύν σταθμόν, και μετ' ολίγον ακόμη δρόμον, ευρέθησαν απέναντι των πύργων της Ιερουσαλήμ. Το πτέρωμα το βέβηλον του ρωμαϊκού αετού εσκίαζεν ήδη την Ιεράν Πόλιν· αλλά δεσπόζων των τειχών της, ήστραπτεν ακόμη ο μέγας Ναός, με τας χρυσάς στέγας του και τας μαρμαρίνους κιονοστοιχίας του, και ήτο ακόμη η Ιερουσαλήμ την οποίαν έψαλλεν ο Δαυίδ ο Βασιλεύς, και διά την οποίαν ελαχτάριζαν με

τόσον πόνον οι εξόριστοι, παρά τα ύδατα της Βαβυλώνας, όταν έλαβον τας άρπας των από τας ιτέας διά να τονίσουν το θρηνώδες άσμα των. Ποίος δύναται ν' αναμετρήση την άφραστον συγκίνησιν, με την οποίαν το παιδίον Ιησούς απελάμβανε το αλησμόνητον εκείνο θέαμα;

Οι προσκυνηταί, οι συρρέοντες κατά το Πάσχα εις την Ιερουσαλήμ από όλας τας χώρας της Ανατολής, ήσαν απειράριθμοι. Η πόλις δεν ηδύνατο να τους χωρέση ευκόλως· και όπως τώρα, οι οδοιπόροι έφερον και τότε μεθ' εαυτών τας σκηνάς των και όλα τα σκεύη τα εξυπηρετούντα τας πρώτας ανάγκας των. Η εορτή διήρκει μίαν εβδομάδα, – μίαν εβδομάδα πιθανώς αρρήτου ευδαιμονίας και ισχυρών θρησκευτικών συγκινήσεων· και με τους ημιόνους των και με τους ίππους των και με τους όνους των και τας καμήλους των, οι ευσεβείς προσκυνηταί εξεκέκουν τα καταληφθέντα μέρη και ανεχώρουν διά τας εστίας των. Ο δρόμος εξωγονείτο από την φαιδρότητα και ήτο μία ακατάπαυστος μουσική και έν αδιάκοπον άσμα και μία κατανυκτική ψαλμωδία. Την μονοτονίαν και την οχληρότητα της πεζοπορίας διεσκέδαζον πολλάκις με τους ήχους τυμπάνων και με άσματα και με ψαλμούς, και εσταμάτων προς αναψυχήν, δροσιζόμενοι εις τα φρέατα ή εις τας κρυσταλλώδεις και αφθόνους πηγάς. Αι πεπλοφόροι γυναίκες και οι μεγαλοπρεπείς γέροντες επέβαινον ως επί το πλείστον υποζυγίων, ενώ οι υιοί των ή οι αδελφοί των, μακράς ράβδους φέροντες εις τας χείρας, έσυρον κατά μήκος του δρόμου τα ζώα με τα έμψυχα και τα άψυχα φορτία των. Τα παιδιά πολλάκις εβάδιζον παίζοντα παρά το πλευρόν των γονέων των, και όταν εκουράζοντο ανήρχοντο επί ίππου ή ημιόνου. Δεν ευρίσκω ουδέν ίχνος του ισχυρισμού ή της εικασίας του Βεδ, ότι αι γυναίκες και τα παιδιά και οι άνδρες αποτελούν τρεις διακεκριμένας τάξεις εν τη συνοδεία, και τοιαύτη βεβαίως συνήθεια δεν επικρατεί ούτε κατά τους νεωτέρους χρόνους. Αλλ' εν πάση περιπτώσει, εις ένα τοιούτον ωκεανόν ανθρωπίνων πλασμάτων, πόσον ήτο εύκολον ν' απολεσθή ή να παραπλανηθή έν μικρόν παιδίον!

Η απόκρυφος παράδοσις λέγει, ότι κατά την εξ Ιερουσαλήμ προς την Ναζαρέτ οδοπορίαν το παιδίον Ιησούς αφήκε την συνοδίαν και επέστρεψεν εις την Ιεράν Πόλιν. Με μεγαλειτέραν ειλικρίνειαν και απλότητα, ο Λουκάς μας πληροφορεί ότι ο Χριστός, απορροφημένος κατά πάσαν πιθανότητα υπό νέων και υψηλών συγκινήσεων, «υπέμεινεν εν Ιερουσαλήμ». Παρήλθε μία ολόκληρος ημέρα προτού ανακαλύψουν οι γονείς την απώλειαν του παιδίου· τούτο βεβαίως συνέβη την εσπέραν, όταν εσταμάτησαν ν' αναπαυθούν, και όλην την ημέραν ήσαν απηλλαγμένοι πάσης ανησυχίας, υποθέτοντες ότι το παιδίον ήτο με άλλον τινά όμιλον φίλων ή συγγενών εκ της συνοδίας. Αλλ' όταν ήλθεν η νύξ, και ανεζήτησαν επιμελώς και ουδέν ίχνος εύρον, είδον μετ' απελπισίας ότι ο Ιησούς είχε απολεσθή χωρισθείς της συνοδίας. Την ακόλουθον ημέραν, ανήσυχοι και αγωνιώντες, αισθανόμενοι ίσως τύψεις συνειδήσεως, διότι δεν κατέβαλον την δέουσαν προσοχήν, υπέστρεψαν εις Ιερουσαλήμ, ζητούντες το παιδίον. Η χώρα ευρίσκετο εις αγρίαν και ανώμαλον κατάστασιν. Ο εθνάρχης Αρχέλαος, μετά δεκαετή σκληράν και επονείδιστον βασιλείαν, είχε καθαιρεθή εσχάτως υπό του Αυτοκράτορος, και εξωρίσθη εις Γαλατίαν. Οι Ρωμαίοι είχαν προσαρτήσιν εις το κράτος των την επαρχίαν, εφ' ης εκείνος εβασίλευε, και η υπό του Κοπονίου, του πρώτου διώκτου, εισαγωγή του ιδίου αυτών φορολογικού συστήματος εγέννησε την ανταρσίαν, ήτις υπό τον Ιούδαν τον εκ Γαμάλας και τον Φαρισαίον Σαδέκ περιέβαλεν ολόκληρον την χώραν με μίαν θύελλαν σιδήρου και πυρός. Η ανώματος αυτή κατάσταση του πολιτικού ορίζοντος, όχι μόνον θα καθίστα δυσκολωτέραν την οδοιπορίαν των, όταν ήθελον αποχωρισθή της λοιπής συνοδίας, αλλά και επέτεινε τον τρόπον των μήπως είχε πάθει τι το Τέκνον των εν τω μέσω όλων εκείνων των αγρίων στοιχείων των συγκρουομένων εθνικοτήτων, άτινα είχαν συρρεύσει περί τα τείχη της Ιερουσαλήμ. Αληθώς δε κατ' εκείνην την ημέραν του τρόμου και της αγωνίας η ρομφαία, την οποίαν επροφήτευσεν ο Συμεών, διήλθε την ψυχήν της Παρθένου μητρός!

Οι γονείς δεν εύρον το τέκνον των ούτε εκείνην την ημέραν, ούτε εκείνην την νύκτα, ούτε κατά το πλείστον μέρος της επομένης, έως ότου τέλος ανεκάλυσαν αυτό εις το μέρος, όπου τελευταίον εξ όλων εσκέφθησαν να το ζητήσουν, εν τω Ιερώ «καθεζόμενον εν τω μέσω των

διδασκάλων και ακούοντα αυτών και επερωτώντα αυτούς· εξίσταντο δε πάντες οι ακούοντες αυτού επί τη συνέσει και ταις αποκρίσεσιν αυτού».

Η τελευταία φράσις καθώς και ολόκληρον το κείμενον και, παν ό,τι γνωρίζομεν περί του χαρακτήρος του Ιησού και της φύσεως των γεγονότων, αποδεικνύουν ότι το Παιδίον ήτο εκεί διά να ερωτά και διά να διδαχή, και όχι ως το Αραβικόν Ευαγγέλιον της Νηπιακής Ηλικίας ισχυρίζεται, διά να εξετάζη τους διδασκάλους κατ' αντιπαράστασιν «ένα έκαστον με την σειράν του», – όχι διά να εξηγή τον αριθμόν των σφαιρών και των ουρανίων σωμάτων, και την φύσιν και τας κινήσεις των, πολύ δε ολιγώτερον «διά να συζητή ζητήματα φυσικά και μεταφυσικά, υπερφυσικά και υποφυσικά»(!). Όλα αυτά ουδέν είνε ή μύθοι εφευρημένοι υπό των προτιμώντων τας φαντασιοσκοπίας των από την απλοϊκήν ελικοκρίνειαν με την οποίαν οι Ευαγγελιστοί μας αφίνουν να ίδωμεν ότι ο Ιησούς, ως παν άλλο παιδίον, προέκοπτεν εις σοφίαν βαθμιαίως και συμφώνως προς την εξέλιξιν της φυσικής αναπτύξεώς του. Εκαθέζετο εν τω Ναώ, όπως μας πληροφορεί ο Λουκάς εν πάση ταπεινοφροσύνη, πλήρης σεβασμού προς τους πρεσβυτέρους του, ως μαθητής φλογιζόμενος υπό της δίψης της γνώσεως, με ένα ενθουσιασμόν άγιον, όστις εκίνει τους διδασκάλους εις θαυμασμόν και είλκυε την εκτίμησιν των και την αγάπην των προς το Παιδίον. Η οίησις και η προπέτεια ήσαν ελαττώματα ξένα προς τον χαρακτήρα του, όστις από της παιδικής του ηλικίας μέχρι του θανάτου του, ήτο γλυκύς, εράσμιος, ταπεινόφρων. Ο Σεπ εικάζει ότι μεταξύ των παρισταμένων εις εκείνην την σκηνήν ήσαν πιθανώς και ο μέγας Ιλλήλ τον οποίον οι Εβραίοι τιμώσι και σέβονται ως δεύτερον σχεδόν Μωυσήν, και ο υιός του Ραββάν Συμεών, ο θεωρών την σιγήν ως την υψίστην των αρετών· και ο εγγονός του, ο ευγενής και χαρίεις και φιλελεύθερος Γαμαλιήλ· και ο Σαμμαϊ, ο μέγας αντίπαλός του, διδάσκαλος όστις ηρίθμει μεγαλειτέραν στρατιάν μαθητών και ο Αννάν ή Ανάς, υιός του Σηθ, του μέλλοντος δικαστού του Σωτήρος· και ο Βοίθος, ο πενθερός του Ηρώδου· και ο Ραββάν Βεν Βουτάχ, του οποίου τους οφθαλμούς εξώρυξεν ο Ηρώδης· και ο Νεχανιά Βεν Χισκανά, ο τόσον δοξασθείς διά τας νικηφόρους προσευχάς του· και ο Ιωχανάν Βεν Ζακχαίος, όστις προέλεξε την καταστροφήν του Ναού· και ο πλούσιος Ιωσήφ ο εξ Αριμαθείας· και ο συνεσταλμένος αλλά φλογερός Νικόδημος· και ο νεανίας Ιωνάθαν Βεν Ουσριήλ ο γράψας κατόπιν την περίφημον χαλδαϊκήν παράφρασιν, ο απείρως τιμώμενος υπό των ομοφύλων του. Αι άόριστοι χρονολογίαι των ραββινικών βιογραφιών καθιστώσιν απίθανον αν τινές εκ των ανωτέρω παρίσταντο εις το Ιερόν· όλα όμως τα πρόσωπα ταύτα αντιπροσωπεύουν ποικίλους τύπους ιουδαίων διδασκάλων της εποχής εκείνης. Και μολονότι ουδείς εξ αυτών ηδύνατο να υποθέση τις ο προ αυτών παριστάμενος, και μολονότι ουδείς εξ αυτών έζησεν όπως πιστεύση εις Εκείνον, ήσαν όμως όλοι γοητευμένοι και εξίσταντο εις την θέαν εκείνου του ευγενούς Παιδίου, όπερ ήκμαζεν εις όλον το πρώιμον κάλλος του βίου του και το οποίον εδείκνυε τόσην σύνεσιν και τόσον βαθείαν γνώσιν των θείων πραγμάτων, αν και ουδέποτε εφοίτησεν εις τας σχολάς των Ραββίνων.

Ενταύθα λοιπόν, εν τω ναώ τω μεγαλοπρεπέι και απαστράπτοντι, καθημένον εις τους πόδας των διδασκάλων, επί του πολυχρώμου ψηφιδωτού του καλύπτοντος το έδαφος, ο Ιωσήφ και η Μαρία εύρον το θείον Παιδίον. Οι δε γονείς, διακατεχόμενοι υπό του πνεύματος εκείνου της λατρείας και του σεβασμού προς τους μεγάλους ιερείς και τους θρησκευτικούς διδασκάλους, όπερ εχαρακτήριζε επί των ημερών των τους απλοϊκούς και ευσεβείς Γαλιλαίους, εξεπλάγησαν ιδόντες αυτό, ήρεμον και ευτυχές, εν τω μέσω τόσον σεπτού κύκλου. Και πιθανόν να ησθάνθησαν ότι το παιδίον ήτο σοφώτερον των διδασκάλων και υπερόχως μεγαλείτερον αλλά μέχρι τούδε το είχαν γνωρίσει μόνον ως σιωπηλόν, γλυκύν, ευπειθή Υιόν, και ίσως η αδιάκοπος συνάφεια του καθημερινού βίου είχεν εξαλείψει την συναίσθησιν της θείας καταγωγής του. Και όμως είνε και πάλιν η Μαρία και ουχί ο Ιωσήφ, ήτις τολμά να του απευθύνη τον λόγον εις μίαν γλώσσαν τρυφεράς μομφής: «Τέκνον, τι εποίησας ημίν ούτως; Ιδού ο πατήρ σου καγώ οδυνώμενοι εξητούμεν σε». Και επακολουθεί η απάντησις του παιδός, η τόσον συγκινητική εν τη απλοϊκή αθωότητι αυτής, η τόσον

ανεξερεύννητος εις το βάθος της σοφίας της, η τόσο απείρως σημαντική, αφού αποτελεί τους πρώτους λόγους τους οποίους είπεν ο Χριστός:

«Τι ότι εξητείτε με; ουκ ήδeite ότι εν τοις του πατρός μου δει είναι με;»

Η απάντησις αύτη, η τόσον θείως φυσική και τόσον υπερόχως ευγενής, φέρει εν εαυτή την βεβαίαν σφραγίδα της αυθεντίας. Η ελαφρά οργή και έκπληξις του παιδός, διότι τόσον ολίγον το ηγνόησαν οι γονείς του, και η ευγενής εκείνη αξιοπρέπεια η συνδυαζομένη με τόσον μεγάλην ταπεινοφροσύνην, δεν είναι δυνατόν να έχουν εφευρεθή, να είναι αποκυήματα της φαντασίας του Ευαγγελιστού. Και εκτός τούτου η θαυμαστή απάντησις είναι σύμφωνος προς πάσαν άλλην ρήσιν του, και προς εκείνην την θαυμασίαν αποστροφήν του προς τον πειρασμόν: «Ουκ επ' άρτω μόνω ζήσεται ο άνθρωπος, αλλ' επί παντί ρήματι Θεού», και προς την ήρεμον απάντησίν του εις τους μαθητάς αυτού παρά το φρέαρ της Σαμάρειας: «Εμόν βρωμά εστιν, ίνα ποιώ το θέλημα του πέμψαντός με και τελειώσω αυτού το έργον». Η Μαρία είπεν αυτώ «ο πατήρ σου», αλλά διά της απαντήσεώς του δεν αναγνωρίζει άλλον πατέρα εκτός του ουρανίου. Διά της ερωτήσεως «ουκ ήδείτε;» υπενθυμίζει λεπτώς εις τους γονείς του παν ό,τι εγνώριζον εν σχέσει προς την εκ Θεού καταγωγήν του, και διά του «δει είναι με» καθορίζει ευκρινώς τον άγιον νόμον της αυτοθυσίας, όστις ήγαγεν αυτόν εις τον επί του σταυρού θάνατον.

«Και αυτοί ου συνήκαν το ρήμα ό ελάλησεν αυτοίς». Ακόμη και αυτός ο γέρων, όστις είχε προστατεύσει το βρέφος, ακόμη και αυτή η μήτηρ η εγκλείουσα εν τη καρδιά της το σεπτόν μυστικόν της γεννήσεώς του, δεν ηγνόησαν τελείως την βαθείαν έννοιαν των ηρέμων εκείνων λόγων. Ήσαν οι πρώτοι λόγοι του Χριστού, οι αναφερόμενοι υπό του Ευαγγελίου, και ήσαν λόγοι πενθίμως και αλλοκότως προφητικοί ολοκλήρου της ζωής του: «Εν τω κόσμω ην, και ο κόσμος δι' αυτού εγένετο, και ο κόσμος αυτόν ουκ έγνω. Εις τα ίδια ήλθε και οι ίδιοι αυτόν ου παρέλαβον».

Και εν τούτοις μολονότι η συναίσθησις της θείας καταγωγής του ήτο σαφής εις το πνεύμά του, αν και μία ακτίς του κρυπτομένου ακόμη μεγαλείου του είχαν εξαστράψει αιφνιδίως, ευπειθής όμως και απλοϊκός και ταπεινός «κατέβη μετ' αυτών και ήλθεν εις Ναζαρέτ· και ην υποτασσόμενος αυτοίς».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Η Οικογενειακή ζωή εν Ναζαρέτ

Ο «τέκτων». – Η αξιοπρέπεια της πενίας. – Η αξιοπρέπεια της εργασίας.
– Ο κοινός κλήρος. – Η σύνεσις καλλιτέρα της γνώσεως. – Πρωτοτυπία. – Η
γλώσσα την οποίαν ωμίλει ο Ιησούς. – Τα βιβλία του Θεού. – Ο Ιησούς κατ'
οίκον. – Έργον και παράδειγμα των ετών εκείνων. – «Οι αδελφοί του Κυρίου».

Εάν διά τα δώδεκα πρώτα έτη του επί γης βίου του Ιησού έχομεν το μόνον τούτο
ανέκδοτον, όπερ μας απησχόλησεν εις το προηγούμενον κεφάλαιον, διά τα επόμενα δέκα
οκτώ έτη ουδεμία διεσώθη πληροφορία, εκτός της περιλαμβανομένης εις μίαν μόνον λέξιν.

Η λέξις αύτη απαντά εν τω κατά Μάρκον Ευαγγελίω, 6, 3: «Ουχ ούτος εστιν, ο τ έ κ
τ ω ν;»

Πρέπει αληθώς να είμεθα ευχαριστημένοι, διότι η λέξις περιεσώθη, καθόσον η σημασία
της είνε μεγίστη και η επίδρασις αυτής εις τας τύχας του ανθρωπίνου γένους υπήρξε
βαθυτάτη, αγνή, σωτήριος. Συντελεί εις την παρηγορίαν των πτωχών και των ενδεών, εις τον
εξαγιασμόν της πενίας· εξευγενίζει την εργασίαν· ανυψοί τον προορισμόν του ανθρώπου και
τον μεγαλύνει προ των ομμάτων του Θεού.

Αποδεικνύει λόγου χάριν, ότι όχι μόνον κατά τρία έτη της διδασκαλίας του, αλλά και εις
ολόκληρον την ζωήν του, ο Κύριος ημών ήτο πτωχός. Εις τας πόλεις οι τέκτονες ήσαν Έλληνες
και επιτήδειοι εργάται· ο τέκτων ενός πτωχικού χωρίου, – και, αν η παράδοσις είνε αληθής,
ο Ιωσήφ «δεν ήτο πολύ ικανός», – έχει ταπεινήν θέσιν και μόλις δύναται να εξοικονομή τα
προς το ζην. Καθ' όλους τους αιώνας υπήρξε πάντοτε είς φλογερός πόθος προς πλουτισμόν·
είς υπέρμετρος θαυμασμός προς τους κατέχοντας αυτόν· μία ακλόνητος πεποίθησις επί της
επιδράσεως αυτού ως παραγωγού της ευτυχίας του βίου· και ύστερον από τοιαύτας πλάνας
η ζωή του ανθρώπου παρεσύρθη εις ένα χείμαρρον μερμνών, αντιζηλιών, ποταποτήτων. Και
διά τούτο ο Ιησούς εξέλεξεν εκουσίως την «ταπεινήν θέσιν του πτωχού», όχι βεβαίως μίαν
απορροφητικήν, ατιμάζουσαν, λιμοκτονούσαν ένδειαν, ήτις είνε πάντοτε σπανία και πάντοτε
σχεδόν ευθεράπευτος, αλλά τον κοινότατον κλήρον της εντίμου πενίας, ήτις, καίτοι απαιτούσα
αυταπάρνησιν, δύναται εν τούτοις να εξοικονομή ευκόλως όλας τας ανάγκας μιας λιτής
και απλοϊκής ζωής. Η δυναστεία των Ιδουμαίων, ήτις είχαν αρπάσει τον θρόνον του Δαυίδ,
ηδύνατο να αφίεται ελευθέρα εις τα όργια διευθαρμένου Ελληνισμού, και να επιδεικνύη την
μεγαλοπρεπή χλιδήν παρακμάζοντος πολιτισμού· αλλ' ο ελθών όπως καταστή ο Φίλος και
ο Σωτήρ, προσέτι δε, και ο Βασιλεύς όλων, καθιέρωσε τας αγνοτέρας, τας καλλιτέρας και
απλουτέρας παραδόσεις του έθνους του, και εξέλεξε την κοινωνικήν εκείνην θέσιν, εις την
οποίαν θα εξακολουθή πάντοτε ν' ανήκη η πλειονότης του ανθρωπίνου γένους.

Και πάλιν, επεκράτησεν ανέκαθεν εις τας αφωτίστους καρδίας μία σφοδρά επιθυμία
προς αεργίαν μία τάσις εις το να θεωρήται αύτη ως δείγμα αριστοκρατικότητος· μία επιθυμία
εις το να επαφίεται πάσα εργασία εις τους κατωτέρους και τους ασθενεστέρους και να
εγκολάπτεται εις αυτήν το στίγμα της ταπεινώσεως και της περιφρονήσεως. Αλλ' ο Κύριος
ημών ηθέλησε να δείξη ότι η έντιμος εργασία εξευγενίζει τον εργάτην· είνε το άλας της ζωής,
είναι το δείγμα του ανθρωπισμού· σώζει το σώμα από την χάνωσιν του εκφυλισμού και την
ψυχήν από τας μιάρας σκέψεις. Και διά τούτο ο Χριστός ειργάζετο διά των ιδίων αυτού
χειρών, κατασκευάζων «άροτρα και ζυγά» διά πάντα δεόμενον τούτων.

Από τον μονότονον και ταπεινόν αυτόν βίον, τον άνευ επεισοδίων και άνευ περιπετειών
ή άλλου τινός σφοδρού κλονισμού, διδασκόμεθα ότι η αληθής ημών ύπαρξις, το κατά Θεόν
είναι, έγκειται εις τον εσωτερικόν και όχι εις τον εξωτερικόν βίον. Ο κόσμος μόλις δίδει
σημασίαν εις την ζωήν άλλου τινός εκτός των ηρώων του και των ευεργετών του και των

εμπνευσμένων διδασκάλων του ή των αγερώνων κατακτητών του. Ούτοι όμως είνε και θα είνε πάντοτε κατ' ανάγκην ολίγοι. Οι περισσότεροι άνθρωποι πρέπει να θεωρούν τον βίον των ως μίαν σταγόνα εκ των μυριάδων, αίτινες πίπτουν εις έν έλος, ή εις έν βουνόν, ή εις μίαν έρημον, ως μίαν νιφάδα εκ των μυριάδων αίτινες πίπτουν και αναλύονται εντός αχανούς θαλάσσης· Αποθνήσκουν και λησμονούνται αμέσως· παρέρχονται ολίγα έτη και οι έρποντες λειχήνες εξαλείφουν τα γράμματα των ονομάτων των από το μνήμα του κοιμητηρίου· αλλά και ανεξάλειπτα αν ήσαν τα γράμματα ταύτα, ουδεμίαν ανάμνησιν θ' ανεκάλουν εις το πνεύμα εκείνων οίτινες θα ίσταντο παρά τον τάφον. Και αυτοί ακόμα οι κοινοί θνητοί ρέπουν εις το να νομίζουν ότι είνε σπουδαίοι· απ' εναντίας, ούτε αυτός ο μεγαλείτερος άνθρωπος είνε απολύτως αναγκαίος εις τον κόσμον, και μετά τινα χρόνον ο τάφος και τούτον θα καλύψη.

Επομένως ο κλήρος της μεγάλης πλειονότητος είναι μία σχετική ασημότης, και πολλοί άνθρωποι ηδύναντο εκ τούτου να καταλήξουν εις το συμπέρασμα, ότι αφού ο άνθρωπος πληροί τόσον μικρόν χώρον εν τω κόσμω και είναι ένα μέγα μηδέν απέναντι του σύμπαντος, το καλλίτερον είναι να τρώγη κανείς, να πίνη και ν' αποθνήσκη. Αλλ' ο Χριστός ήλθεν όπως μας πείση ότι το σ χ ε τ ι κ ό ς ασήμαντον δύναται να είναι α π ο λ ύ τ ω ς σπουδαίον. Ήλθε να μας διδάξη ότι η ακαταπόνητος δραστηριότης, η υπέροχος δράσις, αι διακεκριμένοι υπηρεσίαι, αι λαμπραί επιτυχίαι δεν αποτελούν ουσιώδη στοιχεία της αληθούς κατά Θεόν ζωής, και ότι αι μυριάδες των λατρευτών του υψίστου ευρίσκονται μεταξύ των ασήμων και των ταπεινών. Μία ζωή ήρεμος και αφανής είναι πολλάκις ευτυχεστέρα, και δυνάμεθα ευκόλως να συμπεράνωμεν ότι τα έτη εκείνα της εργασίας τα διαρρεύσαντα εις την εν Ναζαρέτ οικίαν του τέκτονος, ήσαν πλήρη ευδαιμονίας εις τον βίον του Σωτήρος. Αργότερα ακόμη, κατά τα τελευταία έτη του βίου του, αι λέξεις του είναι λέξεις ανθρώπου όστις υπήρξεν ευδαίμων· είναι λέξεις αίτινες φαίνονται ρέουσai από τον υπερεκχειλισμένον ποταμόν μιας ανεξαντλήτου ευτυχίας. Αλλά οπόση άρά γε να ήτο η ευδαιμονία αυτή κατά τα πρώτα έτη της ζωής του, όταν δεν είχαν ταράξει την γαλήνην της ψυχής του εκείναι αι θύελλαι της δικαίας οργής, όταν δεν εφλέγετο ακόμη η καρδιά του εξ αγανακτήσεως διά τας αμαρτίας και διά την υποκρισίαν του ανθρώπου.

Και μολονότι τα έτη ταύτα παρήλθον εις διαρκή εργασίαν, έχομεν ισχυράς αποδείξεις να πιστεύωμεν ότι δεν έμειναν εκμετάλλευτα και διανοητικώς. Ουδεμία σημασία δύναται ν' αποδοθή εις τας χυδαίας ιστορίας των Αποκρύφων Ευαγγελίων, είνε όμως πιθανόν ότι οι διδάσκαλοι της συναγωγής παρείχαν μικράν τινα θρησκευτικήν εκπαίδευσιν εις τους μικρούς Ναζαρηνούς. Εις τα σχολεία ταύτα, ο Χριστός, ο κατά πάντα όμοιος προς τους άλλους ανθρώπους, έμαθε τα πρώτα στοιχεία της ανθρωπίνης γνώσεως. Πιθανώτερόν όμως είνε, ότι ο Ιησούς εδιδάχθη κατ' οίκον τα πρώτα μαθήματα υπό του πατρός του, συμφώνως προς τους ορισμούς του νόμου (Ιδέ Δευτ· ΙΑ'. 19.) Εν πάση περιπτώσει ήκουε κατά την καθημερινήν προσευχήν εν τη Συναγωγή παν ό,τι οι πρεσβύτεροι ηδύναντο να τον διδάξουν περί των νόμων και των προφητών. Ότι δεν μετέβη εις Ιερουσαλήμ επί σκοπώ εκπαιδεύσεως και δεν εφοίτησεν εις τα σχολεία των Ραββίνων, αποδεικνύεται εκ της ερωτήσεως, της πλήρους οργής των φθονερών εχθρών του: «Πόθεν τούτω ταύτα; Πώς ούτος γράμματα οίδε μη μεμαθηκώς;» Διά των λέξεων τούτων διήκει το ραββινικόν πνεύμα της αυθάδους περιφρονήσεως προς πάντα «αμ-χα-αρέτς», ήτοι αγράμματον χωρικόν. Η στερεοτυπημένη διάνοια του έθνους, εθισθείσα, αν δύναμαι να μεταχειρισθώ τοιαύτην έκφρασιν, εις την μουμιοποιηθείσαν εκείνην θρησκείαν την νεκράν, την οποίαν είχε βαλσαμώσει ο Προφορικός Νόμος, ήτο ανίκανος να εκτιμήση την θείαν πρωτοτυπίαν μιας σοφίας εκπορευθείσης αμέσως εκ του Θεού. Οι Ραββίνοι δεν ηδύναντο να ίδουν πέραν της αποφθεγματικής πλάνης του υιού του Σειράχ, όστις έλεγε, ότι διά να είναι τις σοφός πρέπει να έχη καιρόν εις την διάθεσίν του να μάθη. Αν ο Ιησούς επροικίζετο με την τεχνικήν μόρφωσίν των, δεν θα ήτο τόσον ισχυρώς ωπλισμένος, όπως αντιμετώπιση και καταισχύνη την προπετή αποκλειστικότητα της στενής και περιωρισμένης σοφίας των.

Η μαρτυρία αυτή των εχθρών του μας χορηγεί την πειστική απόδειξιν, ότι η διδασκαλία του δεν ήτο, ως υποθέτουν πολλοί, απλούν εκλεκτικόν σύστημα ερανισθέν από διαφόρους διδασκάλους της εποχής του. Είνε βέβαιον, ότι ουδέποτε κατετάχθη μεταξύ των μαθητών των Γραμματέων εκείνων, οίτινες ανέλαβον να διδάσκουν τας παραδόσεις των πατέρων. Μολονότι τα σχολεία εις τας μεγάλας πόλεις είχαν ιδρυθή προ ογδοήκοντα ετών υπό του Σίμωνος Βεν Σατάχ, εις την ταπεινήν όμως και περιφρονημένην Ναζαρέτ δεν ήτο δυνατόν να υπάρχουν τοιαύτα. Και από ποίους θα ηρανίζετο ο Ιησούς; Από τους Γυμνοσοφιστάς της Ανατολής ή τους Έλληνας φιλοσόφους; Ουδείς σήμερον τολμά να εκφράση τοιαύτην παράλογον εικασίαν. Από τους Φαρισαίους; Τα θεμέλια και αι αρχαί του συστήματός των και η γενική ιδέα της θρησκείας των αντέκειντο προς παν ό,τι Εκείνος απεκάλυπεν. Από τους Σαδδουκαίους; Η αμεριμνησία των η επικούρειος, ο επιπόλαιος ορθολογισμός των και η οκνηρία των, εκείνουν περισσότερον την απέχθειαν της χριστιανοσύνης παρά του αληθούς ιουδαϊσμού. Από τους αιρετικούς Ιουδαίους της εποχής των Μακκαβαίων; Ήσαν μία αποκλειστική, μία ασκητική, μία απομεμονωμένη κοινότης προς τα αποθαρρυντικά περί γάμου δόγματα, των οποίων και προς την αδράνειάν των ουδόλως συμπαθούν τα Ευαγγέλια, και τους οποίους ουδέποτε υπηνίχθη ο Κύριος ημών, εκτός εις τα χωρία εκείνα όπου κακίζει τους απέχοντας να χρισθώσιν εν καιρώ νηστείας και τους κρύπτοντας τον λύχνον υπό το μύδιον. Από τον Φίλωνα και τους Αλεξανδρινούς Ιουδαίους; Ο Φίλων ήτο πράγματι αγαθός ανήρ και μέγας φιλόσοφος και σύγχρονος του Χριστού· αλλά και αν το όνομά του ηκούσθη ποτέ, – όπερ λίαν αμφίβολον, – εις μέρος τόσον μακρυνόν όσον η Γαλιλαία, θα ήτο αδύνατον να εκλέξη ο Χριστός μεταξύ όλων των φιλοσοφιών του κόσμου ένα σύστημα τόσον ανόμοιον προς το ιδικόν του, όσον είνε η μυστική θεοσοφία και αι αλληγορικά υπερβολαί και εκείνη η θάλασσα των αφηρημένων ιδεών, αίτινες απεκρυσταλλώθησαν εις τα συγγράμματά του. Από τον Ιλλήλ και Σαμμαϊ; Ελάχιστα περί αυτών γνωρίζομεν· αλλά καίτοι έν ή δύο χωρία των Ευαγγελίων υπαινίσσονται τας έριδας και τας διχογνωμίας, αίτινες εσπάρασσον τας σχολάς των, καθώς και μερικά από τα καλλίτερα σχετικώς αξιώματά των, οι τοιούτοι υπαινιγμοί ουδέν άλλο αποδεικνύουσιν ή ότι το πνεύμα του Θεού λαλεί την κοινήν αλήθειαν εις πάντας τους ανθρώπους· εξ άλλου το σύστημα των δύο τούτων διδασκάλων ήτο η προφορική παράδοσις, το σύνολον των ανοήτων και νεκρών εκείνων λευιτικών τελετών, τας οποίας τοσάκις κατήγγειλεν και επολέμησεν ο Ιησούς. Τα σχολεία εις τα οποία εξεπαιδεύθη ο Ιησούς δεν ήσαν τα σχολεία των Γραμματέων, αλλά το σχολείον της σεμνής ευπειθείας της γλυκειάς αυταρκειάς, της αναλλοιώτου απλότητος, της αγνότητος της ακηλιδώτου, της προθύμου και ευχαρίστου εργασίας. Η πηγή από την οποίαν ήντλησε τας γνώσεις του δεν ήτο η σοφία του ραββινισμού, εις την οποίαν διά να εύρωμεν μίαν σκέψιν δικαιοσύνης ή μίαν σκέψιν ευσεβείας πρέπει να παραπλανηθώμεν εντός λαβυρίνθων παιδικών φαντασιοπληξιών ή καρβαλιστικών ανοησιών, αλλά τα Βιβλία του Θεού τα εξωτερικά, η Γραφή, η Φύσις και η Ζωή, και τα Βιβλία του Θεού τα εσωτερικά, τα γραμμένα επί των σαρκικών πινάκων της καρδιάς.

Η εκπαίδευσις ενός εβραιόπαιδος κατωτέρας τάξεως ήτο σχεδόν αποκλειστικώς γραφική και ηθική· και οι γονείς του ήσαν κατά κανόνα οι διδάσκαλοι του. Και δεν υπάρχουν λόγοι ν' αμφιβállωμεν, ότι ο Ιησούς εδιδάχθη από τον Ιωσήφ και από την Μαρίαν ν' αναγινώσκη το Σεμά και το Χαλλήλ και τα απλούστατα μέρη των ιερών εκείνων βιβλίων, επί των σελίδων των οποίων η θεία σοφία του έμελλε κατόπιν να χύση τόσα κύματα φωτός.

Αλλ' έτυχε προφανώς μεγαλειτέρας εκπαιδεύσεως.

Η τέχνη του γράφειν δεν είναι κοινώς γνωστή ούτε σήμερον εν Ανατολή· πολλοί όμως υπαινιγμοί όσον αφορά το σχήμα των αλφαβητικών γραμμάτων (Ματθ. 5, 18) και η φράσις του Ιωάννου (8, 6) ότι ο Ιησούς έκυπτε και έγγραφεν εις το έδαφος διά του δακτύλου τας αμαρτίας εκάστου, αποδεικνύουν ότι ο Κύριος ημών ήξευρε να γράφη. Ότι όχι μόνον είχε μελετήσει εμβριθώς τας αγίας Γραφάς, αλλά και τας εγνώριζε λεπτομερώς από στήθους, αποδεικνύεται εκ των περικοπών τας οποίας συχνάκις ανέφερεν εις τους λόγους του και εκ των πολυαρίθμων

παραπομπών του εις τον Νόμον, καθώς και εις τους προφήτας Ησαΐαν, Ιερεμίαν, Δανιήλ Ιωήλ, Ωσηέ, Μιχαΐαν, Ζαχαρίαν, Μαλαχίαν, και υπέρ πάντα άλλον εις το Βιβλίον των Ψαλμών. Εΐνε πιθανόν, αν και όχι βέβαιον, ότι εγνώριζεν όλα τα μη κανονικά βιβλία των Εβραίων. Η βαθεία αὐτῇ γνώσις των Γραφών δίδει μεγαλειτέραν σημασίαν εις την πλήρη θυμού ερώτησιν, την τοσάκις επαναλαμβανομένην. «Ουκ ανέγνωτε;» Η γλώσσα την οποίαν ο Κύριος ημών ωμίλει κοινώς ἦτο ἡ Αραμαϊκή. Την εποχὴν εκείνην ἡ εβραϊκὴ ἦτο εντελώς νεκρά γλώσσα, γνωστὴ μόνον εις τους πεπαιδευμένους, εκμανθανομένη διὰ πολλοῦ κόπου. Εν τούτοις εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Ἰησοῦς την εγνώριζε, καθόσον μερικά ρητὰ ἀπὸ τας Γραφὰς ἐλήφθησαν παρ' αὐτοῦ ἀπ' ευθείας ἐκ τοῦ εβραϊκοῦ πρωτοτύπου. Ἐξευρεν ὡσαύτως κατὰ πάσαν πιθανότητα καὶ την ἐλληνικὴν, καθόσον ὠμιλεῖτο ευχερῶς εις πόλεις ἐγγυτάτας πρὸς τὸ χωρίον του, ὅπως ἡ Τιβερίαν καὶ ἡ Καισαρεία. Ὁ Μελάαγρος, ὁ ποιητὴς τῆς ἐλληνικῆς ἀνθολογίας, ἐν τῷ επιταφίῳ του εις εαυτόν, ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ἐλληνικά του θα ἐννοηθοῦν ὑπὸ των Συρίων καὶ των Φοινίκων· ὠμιλεῖ ὡσαύτως περὶ τῆς γενεθλίου πόλεως τοῦ Γάδαρα, ἥτις ἐκεῖτο εις μικρὰν ἀπὸ τῆς Ναζαρέτ ἀπόστασιν, ὡς ἀν' ἴτο εἶδος Ἀθηνῶν τῆς Συρίας. Ἀπὸ των ἡμερῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ὡς ἐκ τῆς στενῆς συναφείας των Ἰουδαίων με τοὺς Πτολεμαίους καὶ τοὺς Σελευκίδας, ἡ ἐλληνικὴ ἐπίδρασις δὲν ἐπαύσε καθισταμένη αἰσθητὴ ἐν Παλαιστίνῃ. Ἡ ἐλληνικὴ γλώσσα ἦτο, πράγματι κοινὸν μέσον συνεννοήσεως, καὶ ἄνευ αὐτῆς ὁ Ἰησοῦς δὲν θα ἠδύνατο νὰ συνδιαλέγεται με τοὺς ξένους, ὅπως λόγου χάριν με τὸν ἐκατόνταρχον οὔτινος εθεράπευσε τὸν παῖδα, ἢ με τὸν Πιλάτον, ἢ με τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἐπεθύμησαν νὰ τὸν ἴδουν κατὰ τας τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου του. Ἐκτός τούτου μερικαὶ περικοπαὶ ἐκ των Γραφῶν ἐλήφθησαν ἀπ' ευθείας ἐκ τῆς ἐλληνικῆς μεταφράσεως των ἐβδομήκοντα, καὶ μάλιστα ἀπὸ μέρη τα οποία διαφέρουν τοῦ εβραϊκοῦ πρωτοτύπου. Ὅσον ἀφορὰ τὴν λατινικὴν, εἶναι ἐλάχιστα πιθανόν ὅτι την εγνώριζεν, ἀν καὶ οὐχὶ ἀπολύτως ἀδύνατον. Οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν βεβαίως πολυάριθμοι τὴν εποχὴν εκείνην ἐν Ἰουδαίᾳ, καὶ ἡ γλώσσα των ἐγράφετο κατὰ τὸν συνήθη τρόπον ἐπὶ τῆς προτομῆς των κυκλοφορούντων νομισμάτων. Ἀλλ' ὅσονδήποτε ευρέως καὶ ἀν' ἤξευρε τας γλώσσας ταύτας, εἶναι φανερόν ὅτι ἐπέδρασαν ὀλίγον ἢ μᾶλλον ὅτι οὐδόλως ἐπέδρασαν εις τὴν ἀνάπτυξίν του ὡς ἀνθρώπου, καὶ εις ὅλην τὴν διδασκαλίαν του δὲν εὐρίσκομεν οὔτε ἓνα ὑπαινιγμὸν εις τὴν φιλολογίαν, εις τὴν φιλοσοφίαν ἢ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης.

Ἐν τούτοις ὅσα καὶ ἀν' ἐδιδάχθη τὸ παιδίον Ἰησοῦς ἐν τῷ οἴκῳ τῆς μητρὸς του ἢ εις τὸ σχολεῖον τῆς Συναγωγῆς εἶναι γνωστόν ὅτι ἠρύσθη τὴν ἀρτίαν μόρφωσίν του ἀπ' ευθείας ἐκ τῆς ἐξετάσεως των θελημάτων τοῦ Πατρὸς του. Ἡ φωνὴ ἐκείνη τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐλάλησεν εις τὸν πατέρα τοῦ ἀνθρωπίνου Γένους ὑπὸ τοὺς φοίνικας τοῦ Παραδείσου, συνεκοινώνει περισσότερον μετ' αὐτοῦ. Τὴν ἤκουεν εις πάντα ἅχον τῆς φύσεως, εις πάσαν ἀσχολίαν τῆς ζωῆς του, εις πάσαν σκέψιν του καὶ πάντα λογισμόν. Ἡ ζωὴ του ἡ ἐπὶ τῆς γῆς ἦτο ὡς ἀν' μία ἐπιγραφή, εις τὴν οποίαν ἐνεγράφετο ἡ λέξις Θεός. Γεγραμμένον ἐν τῷ μυχῷ τῆς συνειδήσεώς του, γεγραμμένον εις τας κοινοτέρας δοκιμασίας του, γεγραμμένον με ἀκτῖνας ἡλίου, γεγραμμένον με των ἀστρῶν τὸ φῶς, ἀνεγίνωσκε παντοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς του. Ἡ ἡρεμία καὶ ἀδιατάρακτος ἀπομόνωσις εις ἐκείνην τὴν ευδαίμονα κοιλάδα, με τοὺς χλοάζοντας ἀγρούς τῆς καὶ τας ωραίας σκηνογραφίας τῆς, ἤγεν εις μίαν ζωὴν πνευματικῆς ἐπικοινωνίας· καὶ γνωρίζομεν πῶς εις παν γεγονός, καὶ εις παν ἐπεισόδιον τῆς ζωῆς ἐν τῷ ταπεινῷ ἐκείνῳ χωρίῳ – εις τας ἀθῶας παιδιάς των μικρῶν Ναζαρηνῶν, εις τας ἀγοραπωλησίας τας τελουμένας ἐν τῇ μικρᾷ ἀγορᾷ, εις τὰ δροσερά, νάματα τῆς προαιωνίου πηγῆς, εις τὸ κάλλος των ὀρεινῶν κρίνων, εις τοὺς κρωγμοὺς τοὺς ἀκουομένους ἀπὸ τας φωλεὰς των κοράκων, – ὁ Ἰησοῦς εὕρισκε τροφήν δι' ὠραίας παρομοιώσεις καὶ διὰ πνευματικὰς σκέψεις.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονώμεν τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὰ σιωπηλά, κατὰ τὰ ἀφανῆ ἐκεῖνα ἔτη τοῦ βίου του, ἐπετέλεσε μέγα μέρος τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ὅχι μόνον «περιεζώνετο τὴν ρομφαίαν του εις τὸν μηρόν», κατὰ τὴν ῥῆσιν των ψαλμῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐχειρίζετο εις

ένα αμείλικτον και ακατάπαυστον πόλεμον εναντίον του πειρασμού. Η αθόρυβος αυτή πάλη, καθ' ην δεν ακούεται των όπλων η κλαγγή, αλλ' εις την οποίαν οι αγωνιζόμενοι καθ' ημών είνε τόσοι μάλλον τρομεροί, όσον είνε αφανείς, διεξήγετο καθ' όλην την μακράν περίοδον του πρώτου σταδίου της ζωής του. Κατά τα έτη εκείνα «ήρξατο ποιείν» πολύ προτού αρχίση «πράττων» (Πρ. Απ. 1, 1). Ήσαν έτη αναμαρτήτου παιδικής ηλικίας και αναμαρτήτου νεότητος και αναμαρτήτου ωριμότητος, καταναλωθέντα εν ταπεινοφροσύνη, εργασία, ασημότητι, ευπειθεία, αυταρκεία, προσευχαίς, – έτη μιας ζωής καθισταμένης αιώνιον παράδειγμα εις όλον το ανθρώπινον γένος. Δεν δυνάμεθα να τον μιμηθώμεν εις τας ενασχολήσεις της περιόδου της διδασκαλίας του, ουδέ δύναται να υπάρχη ομοιότης μεταξύ των περιστατικών του εξωτερικού βίου του καθ' όλην εκείνην την θριαμβευτικήν τριετίαν, και των περιστατικών της ιδικής μας ζωής. Η μεγάλη όμως πλειονότης των ανθρώπων προωρίσθη θεία βουλήσει εις ένα βίον κοινόν και αδιατάρακτον, όστις αναλογεί προς τα τριάκοντα έτη, άτινα διήλθεν ο Ιησούς εν αφανεία· και η καθ' όλην την τριακονταετίαν ταύτην ζωή του είνε δι' ημάς σωστικόν παράδειγμα περί του πώς πρέπει να ζώμεν. «Και σημειώσατε, – λέγει ο άγιος Ευτύχιος της Δυτικής Εκκλησίας, – ότι το γεγονός, ότι ουδέν έπραξε θαυμαστόν καθ' όλον τούτο το χριστιανικόν διάστημα, είνε αυτό καθ' εαυτό θαύμα. Και όπως υπήρχε δύναμις εις την δρασίμ του, ούτω υπήρχε δύναμις και εις την σιωπήν του, την αδράνειάν του, την απομόνωσίν του. Ο Βασιλεύς ούτος του κόσμου, όστις έμελλε να διδάξη πάσαν αρετήν, και να μας διδάξη τον τρόπον του ζην, ήρχισε πρώτος να εφαρμόζη τας αρχάς του εναρέτου βίου, τον οποίον ήλθε να διδάξη, αλλά κατά θαυμαστόν, ανεξερεύνητον και έως τότε πρωτάκουστον τρόπον».

Η παρουσία του εις την ήρεμον εκείνην οικογενειακήν εστίαν επλήρου αυτήν ευδαιμονίας και μακαριότητος. Η ώρα της πάλης, η ώρα της ρομφαίας, η ώρα καθ' ην πολλοί εν Ισραήλ έμελλον ν' ανυψωθούν ή να πέσουν εξ αιτίας του, η ώρα ότε αι σκέψεις πολλών καρδιών έμελλον ν' αποκαλυφθούν, η ώρα κατά την οποίαν η βασιλεία των ουρανών επέπρωτο να υποστή την βίαν, δεν είχε ακόμη σημάνει. Εις πάντα οικογενειακόν κύκλον η ευμενής επίδρασις μιας αγαπώσης ψυχής αρκεί, όπως εμφυσήση εις αυτόν άρρητον γαλήνην. Έχει θωπευτικήν και παρήγορον δύναμιν, όπως αι ακτίνες του ηλίου. Ουδέν κοινόν, ουδέν τυραννικόν, ουδέν ανήσυχον δύναται ν' αντιπαλαίση τελεσφόρως προς την ευεργετικήν γοητείαν της· ουδεμία παρατονία δύναται να διαταράξη την βασιλεύουσαν αρμονίαν. Αλλ' ο οίκος του Ιησού δεν ήτο εκ των κοινών οίκων. Με τον Ιωσήφ, όστις απετέλει το στήριγμα και τον οδηγόν αυτού, με την Μαρίαν, ήτις τον εξήγνιζε και τον καθήδυne, με τον νεαρόν Ιησούν τον φωτίζοντα αυτόν διά του φωτός του ουρανού, ήτο εις εκείνην την οικογενειακήν εστίαν μία ζωή αληθούς ευσεβείας, αγγελικής αγνότητος, τελείας σχεδόν ειρήνης. Αι παραδόσεις των πρώτων Χριστιανικών χρόνων μας λένουν, ότι ημέραν και νύκτα, όταν ο Ιησούς εκινείτο και όταν εκοιμάτο, η φωτεινή νεφέλη έλαμπε περί αυτόν. Και ούτω βεβαίως εγένετο· αλλά το φως εκείνο δεν ήτο ορατόν· ήτο το κάλλος της αγιότητος· ήτο η ειρήνη του Θεού.

Εις το ενδέκατον κεφάλαιον της αποκρύφου ιστορίας του τέκνονος Ιωσήφ, ευρίσκομεν την πληροφορίαν, ότι ο Ιωσήφ είχεν άλλους τέσσαρας υιούς και πολλές θυγατέρας εξ άλλης γυναίκος, και ότι οι πρεσβύτεροι υιοί ο Δίκαιος και ο Συμεών, και αι θυγατέρες Εσθήρ και Θαμάρ, νυμφευθέντες εις κατάλληλον ώραν, απεχώρησαν του πατρικού οίκου, εγκατασταθέντες εις τον ίδιον. «Αλλ' ο Ιούδας και ο Ιάκωβος ο Νεώτερος, και η Παρθένος μήτηρ μου», εξακολουθεί ο ομιλών, όστις υποτίθεται ότι είναι αυτός ο Ιησούς, «παρέμειναν εις τον οίκον του Ιωσήφ. Εξηκολούθησα καγώ παραμένων μετ' εκείνων, ως αν ήμην εις εκ των υιών. Διήλθον αναμαρτήτως όλον μου τον βίον. Εκάλουν την Μαρίαν μητέρα και τον Ιωσήφ πατέρα, και υπήκουον εις παν ό,τι έλεγον και ουδέποτε αντέστην εις αυτούς, – αλλ' υπετασσόμην... και ουδέποτε ενέβαλον αυτούς εις οργήν, ουδέ ωμίλησα αυτοίς ποτε δριμέως· τουναντίον, έτρεφον άπειρον δι' αυτούς αγάπην, ως προς κόρην οφθαλμού».

Το χωρίον τούτο, όπερ παραθέτω ολόκληρον διότι μας παρέχει μίαν τελείαν εικόνα της αρμονίας, ήτις επεκράτει εις την ταπεινήν οικογένειαν της Ναζαρέτ, μας ενθυμίζει το περίπλοκον ζήτημα: είχεν ο Κύριος ημών ομομητρίους τινάς αδελφούς και αδελφάς; Και αν όχι, τίνες είναι τότε οι τόσοσιν συχνάκις εις τα απόκρυφα Ευαγγέλια αποκαλούμενοι αδελφοί του Κυρίου; Ολόκληροι τόμοι εγράφησαν επί του σπουδαίου και αμφισβητουμένου τούτου ζητήματος, και δεν προτίθεται να εξετάσω ενταύθα εν πλάτει καθόσον δεν επιθυμώ να διοχετεύσω εις τας σελίδας μου τάυτας πολεμικήν συζήτησιν, και εξ άλλου επραγματεύθην αυτό αλλαχού. Αι αποδείξεις αι αντιφατικάί είναι τόσοσιν αβέβαιαι και αι δυσκολίαι πάσης γνώμης τόσοσιν σαφείς, ώστε το να επιμείνη τις δογματικώς εις θετικήν τινα λύσιν του προβλήματος θα ήτο υπεροπτικόν και ανεπιβεβαιωτόν. Μερικοί εν τούτοις παρεδέχθησαν την φυσικήν υπόθεσιν ότι μετά την θαυμαστήν σύλληψιν του Κυρίου ημών ο Ιωσήφ και η Μαρία έζησαν ηνωμένοι εν τω γάμω και ότι ο Ιάκωβος και ο Ιούδας και ο Συμεών και ο τέταρτος υιός και αι θυγατέρες, των οποίων τα ονόματα δεν αναφέρονται, εγεννήθησαν κατόπιν. Κατά την δοξασίαν ταύτην ο Ιησούς είναι ο πρεσβύτερος, και μετά τον θάνατον του Ιωσήφ, όστις, αν πρέπει να πιστεύσωμεν την παράδοσιν, συνέβη όταν ο Χριστός ήγε το δέκατον έννατον έτος της ηλικίας του, ανέλαβε την φυσικήν αρχηγείαν και την υποστήριξιν της απορφανισθείσης οικογενείας. Κατ' άλλην όμως γνώμην, την οποίαν εδημιούργησεν ο Άγιος Ιερώνυμος, οι αδελφοί εκείνοι του Κυρίου ημών ήσαν πράγματι εξάδελφοί του. Η Μαρία πιστεύεται, είχε μίαν αδελφήν συνώνυμον, ήτις συνεζεύχθη τον Αλφαιόν ή Κλωπάν και εγέννησεν εκ τούτου τα εν λόγω τέκνα. Πας τις δύναται να σχηματίση επί του ζητήματος τούτου ιδίαν πεποίθησιν· αλλ' είναι δυνατόν να παραδεχθώμεν ότι δυνάμεθα να καταλήξωσιν εις βέβαιον συμπέρασμα, το οποίον ήθελε γείνη παραδεκτόν από όλους. Εν πάση περιπτώσει, είναι φανερόν ότι ο Κύριος ημών είχε στενάς σχέσεις από απαλών ονύχων με πολλούς και διαφόρους συγγενείς ή αδελφούς, μεγαλειότερους ή μικροτέρους αυτού κατά την ηλικίαν, οίτινες ήσαν άνθρωποι διαπύρου ζήλου, απλότητος εξικνουμένης σχεδόν μέχρις Εσαίου ασκητισμού, εχθρικός διακείμενοι προς παν είδος διαφθοράς, παρεκτροπής ή αμαρτήματος, ευλαβούμενοι και αφωσιωμένοι εξ όλης ψυχής εις τας περί Μεσσίου ελπίδας του έθνους, ακόμη δε και εις την τήρησιν όλων των θρησκευτικών τελετών της χώρας. Γνωρίζομεν δε ότι, καίτοι βραδύτερον υπήρξαν οι στυλοβάται της νηπιώδους ακόμη εκκλησίας, εν τούτοις κατ' αρχάς δεν είσπευσαν εις την θεότητα του Κυρίου ημών, ή τουλάχιστον είχαν ιδέας αντικειμένας προς την αποστολήν του. Εν πάση περιπτώσει ο Ιησούς δεν εύρε μεταξύ τούτων τους πιστοτέρους οπαδούς του ή τους προσφιλεστέρους συντρόφους του. Εφαίνετο ότι υπήρχε παρ' αυτοίς δόσις τις ισχυρογνωμοσύνης, Ιουδαϊκής επιμονής, έλλειψις συμπαθείας, απουσία πλήρους παντός στοιχείου τρυφερότητος και σεβασμού. Ο Πέτρος ο πλήρης αγάπης προς το πρόσωπον του Χριστού και εις αυτάς τας στιγμάς της χειροτέρας αδυναμίας του, ο πάντοτε γενναίοφρων και πάντοτε μεγαλόψυχος, ο Ιάκωβος ο υιός του Ζεβεδαίου, ο ήρεμος και επιφυλακτικός και συνετός και φιλαλήθης, και υπέρ πάντας ο Ιωάννης ούτινος η ορμητικότης εχύνετο από μίαν ψυχήν εμπεπλησμένην απείρου τρυφερότητος ήσαν προσφιλέστεροι και πολυτιμότεροι δι' αυτόν από όλους τους αδελφούς του και τους συγγενείς του. Μία αγρίως επιθετική ηθική είναι ολιγώτερον ωραία από μίαν απορροφητικήν και ανεξίκακον αγάπην.

Αν παραδεχθώμεν ότι ο Ιησούς είχεν αδελφούς, είναι πιθανόν ότι ειργάζοντο μαζί του εις το αυτό ταπεινόν επάγγελμα, και ότι συνέζων μετ' αυτού υπό την αυτήν πτωχικήν στέγην. Εν τούτοις είμεθα βέβαιοι εξ άλλου ότι ο Ιησούς συνείθιζεν ως επί το πλείστον να μένη μόνος. Η απομόνωσις και η ερημία τού έφερε την έμπνευσιν, τον έθετεν εις άμεσον επικοινωνίαν με τον ουράνιον Πατέρα του. Και αναμφιβόλως εξήτει την σπομόνωσιν ταύτην εις μακρούς περιπάτους ανά τους χλοάζοντας λόφους, υπό τας συκάς και τας ελαίας, εν τω μέσω ηρέμων αγρών, κατά τα μεσημβρινά καύματα και υπό τα άστρα της νυκτός. Ουδεμία ψυχή δύναται να διασώση το άρωμα και την αβρότητα της υπάρξεώς της άνευ της σιωπηλής προσευχής και του ρεμβασμού και της σκέψεως· και το μέγεθος της ανάγκης ταύτης είναι ανάλογον προς

το μέγεθος της ψυχής. Υπάρχουν πολλά στιγμαί εις το τριετές διάστημα της διδασκαλίας του Κυρίου ημών, καθ' ας απεμάκρυνεν αφ' εαυτού τους πιστοτέρους και προσφιλεστέρους μαθητάς του, διά να μείνη μόνος με τον εαυτόν του.

Ελέχθη ότι δύο μόνον μέρη υπάρχουν εν Παλαιστίνη, όπου δυνάμεθα να έχωμεν την απόλυτον ηθικήν βεβαιότατα ότι περιεπάτησαν οι πόδες του Χριστού, – και ονομαστικώς τα περίχωρα του εν Σεχέμ φρέατος, και η καμπή του δρόμου εκείνου, όστις άγει από Βηθανίας εις το όρος των Ελαιών, οπόθεν διακρίνεται καθαρώς η Ιερουσαλήμ. Αλλ' εις ταύτα προσθέτω και δύο τουλάχιστον άλλα, τον στενόν απότομον δρόμον, όστις φέρει εις το χωρίον Ναϊν, και την κορυφήν του λόφου, εφ' ου είναι εκτισμένη η Ναζαρέτ. Η κορυφή αύτη δεν στολίζεται σήμερον υπό χριστιανικού τινος μνημείου· μολύνεται δυστυχώς από το άθλιον, το κατεστραμμένον, το απαίσιον κενοτάφιον αφανούς τινος μωαμεθανού αγίου. Βεβαίως δεν υπάρχει σήμερον εν Ναζαρέτ κανέν δεκαετές παιδίον, όσον μελαγχολικόν και αναίσθητον και αν υποτεθή, το οποίον να μη ανήλθε πολλάκις εις την κορυφήν εκείνου του λόφου· και βεβαίως κατά τους παλαιότερους χρόνους δεν είνε δυνατόν να ευρέθη έν παιδίον, το οποίον να μη ηκολούθησε το κοινότατον ένστικτον της ανθρωπίνης φύσεως και να μη ανερριχήθη εις εκείνας τας θυμοφύτους κλιτύας και να μη έφθασεν εις την κορυφήν, από την οποίαν παρουσιάζεται ένα θέαμα τόσον μαγευτικόν της μεγάλης πόλεως της πολυανθρώπου. Ο λόφος υψούται εις ύψος εξακοσίων ποδών άνωθεν της επιφανείας της θαλάσσης. Τετρακοσίους ή πεντακοσίους πόδας κάτω απλούται η ευδαιμών κοιλάς. Η άποψις εκ μέρους τούτου θα εθεωρείται εις πάσαν χώραν του κόσμου θελκτική και ερασμία· προσδέχεται δε έν θέλγητρον μάλλον απερίγραπτον εκ της πεποιθήσεως ημών ότι, εκεί, εν τω μέσω των ανθέων του όρους, ριπιζόμενος υπό της αύρας, ήτις ηνέμιζε την κόμην εκ των κροτάφων του, ο Ιησούς παρηκολούθει πολλάκις διά των οφθαλμών την πτήσιν των αετών εις τον κυανούν αιθέρα και ανέτεινε την κεφαλήν του προς τα άνω εις το άκουσμα του κρότου των πτερύγων της μακράς σειράς των πελαργών, των αεροπορούντων από τον χείμαρρον Κισών προς την λίμνην της Γαλιλαίας. Και οίον θέαμα εξηπλούτο προ αυτού από τον χλοάζοντα εκείνον λόφον, όστις εμυρόνετο από τας αποπνοίας του θύμου! Δι' αυτόν πας αγρός και πάσα συκή, οι φοίνικες και οι κήποι, αι οικίαι και αι συναγωγαί ήσαν γνώριμα αντικείμενα· και υπέρ πάσας τας άλλας οικίας, με τας τετραγώνους στέγας των, ο οφθαλμός του θα προσηλούτο ευδαιμόνως εις το μικρόν κατάλυμμα του τέκνονος. Προς βορράν, κάτω της πολίχνης, έκειτο η στενή και εύφορος πεδιάς η σήμερον καλουμένη Ελ-Βουτέφ, από μέσα από την οποίαν ορθούνται οι δενδρόφυτοι λόφοι της Νεφθαλείμ· και περίοπτος εις ένα εκ τούτων ήτο η Σαφέδ, «η πόλις η επί λόφου εκτισμένη». Υπεράνω τούτων, μακράν εις τον ορίζοντα, το όρος Ερμών, ύψωνεν εις την κυανήν ατμόσφαιραν τον μεγαλοπρεπή όγκον των κολοσσαίων νώτων του, των λευκών από τας αιωνίους χιόνας. Προς ανατολάς εις απόστασιν ολίγων μιλίων, ωρθούτο η πράσινη και στρογγυλή κορυφή του Θαβώρ, πλήρης δρυών. Προς δυσμάς, ο Χριστός προσήλανε τους οφθαλμούς του διά μέσου του διαφανούς αέρος επί της πορφυράς αλύσεως του Καρμήλου, εις τα δάση του οποίου ο Ηλίας είχεν εύρει κατοικίαν. Προς νότον, διακοπτομένη μόνον από την γλαφυράν κατατομήν του μικρού Ερμόν και του Γιλβοά, ηπλούτο πεδιάς του Εσδρακλόν, η τόσον αξιομνημόνευτος εν τη ιστορία της Παλαιστίνης και του κόσμου· διά της πεδιάδος ταύτης ειλίσσετο ο από νότου δρόμος προς την πόλιν εκείνην, ήτις υπήρξε το σφαγείον των προφητών, και όπου προέβλεπεν ίσως από τώρα ο Ιησούς, εις ένα προφητικόν δράμα, την αγωνίαν εν τω κήπω, τους εμπαιγμούς και τους εμπτυσμούς, τον σταυρόν και τον ακάνθινον στέφανον.

Η σκηνογραφία, ήτις ηπλούτο εκεί υπό τους οφθαλμούς του νεαρού Ιησού ήτο το κεντρικώτερον μέρος του κόσμου, το οποίον ήλθε να σώση. Έκειτο εις αυτήν την καρδίαν της γης Ισραήλ και εν τούτοις εκεί πλησίον ήσαν, χωριζόμεναι από ένα στενόν όριον λόφων και χειμάρρων, η Φοινίκη, η Συρία, η Αραβία, η Βαβυλών, η Αίγυπτος. Αι Νήσοι των Εθνών, και όλαι αι δοξασμέναι χώραι της Ευρώπης ήσαν σχεδόν οραταί υπεράνω της απαστραπτούσης

επιφανείας των υδάτων της δυτικής εκείνης θαλάσσης. Αι σημαίαι της Ρώμης εκυμάτιζον εις την πεδιάδα την προ αυτού· η γλώσσα των Ελλήνων ωμιλείτο εις τας κάτω απλουμένας πόλεις. Και όσον γαληνιαία και αν εφαινετο τώρα η χώρα εκείνη, η πρασινίζουσα ως να είχε στρωθή με σμαράγδους, η πλουσία εις φως, υπήρξεν από ετών ένα πεδίων μάχης μεταξύ των εθνών. Φαραώ και Πτολεμαίοι, Εμίραι και Αρσίται, Κριταί και Ύπατοι, είχαν αποδυθή όλοι, εις μίαν αιματηράν αμφισβήτησιν της μειδιώσης εκείνης χώρας. Απήστραψεν από την λάμπιν τον δοράτων τον Αμαληκιτών· διεσεύσθη από τους βαρείς τροχούς των αρμάτων του Σεσώστριδος· απήχησεν από τας συριζούσας νευράς του Σεναχερίβ· είχε ποδοπατηθή υπό των φαλαγγών του Μακεδόνο· ηκούσθη εκεί η κλαγγή των ρωμαϊκών όπλων· προωρίζετο κατόπιν να αισθανθή το μένος των σταυροφόρων – μίαν μεγάλην εποποιάν ηρωισμού και δόξης – και ν' αντιλαλήση τας αγρίας κραυγάς των από Αγγλίας και Γαλλίας καταβάντων πολεμιστών. Εις την κοιλάδα εκείνην του Ιεσραέλ η Ευρώπη και η Ασία, ο Ιουδαϊσμός και ο Χριστιανισμός, η Βαρβαρότης και ο Πολιτισμός, το Παλαιόν και το Νέον Συμβόλαιον, η Ιστορία του παρελθόντος και αι ελπίδες του παρόντος, εφαινετο ως να είχαν συναντηθή επί το αυτό. Και ενείχεν η σκηνογραφία εκείνη, επί της οποίας πολλάκις προσήλωσε ρεμβός τους οφθαλμούς του ο Ιησούς, μίαν σημασίαν πλέον πάσης άλλης βαθυτέραν διά τας τύχας της ανθρωπότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Το βάπτισμα του Ιωάννου

Χαρακτηριστικά της εποχής. – Βαθύτατον σκότος προ της αυγής. – Ασκητισμός. – Ιωάννης ο Βαπτιστής. – Ο χαρακτήρ του. – Η διδασκαλία του. – Οι ακροαταί του. – Σκηνή εκ της διδασκαλίας του. – Το κήρυγμά του. – Ο Ιωάννης προ του Ιησού. – Διατί εβαπτίσθη ο Χριστός. – Αναγνώρησις του Μεσσίου.

Ούτω λοιπόν η παιδική του ηλικία και η νεότης του και τα πρώτα έτη της ωριμότητος αυτού παρήλθον εν ταπεινή ευπειθεία εις τα κελεύσματα του Θεού και εν ιερά σιγή, και ο Ιησούς ήτο τώρα τριάκοντα ετών. Το βαθύ μάθημα, το σωτήριο διά πάντα άνθρωπον πάσης τάξεως και ηλικίας, όπερ προκύπτει από μίαν μακράν ήσυχον εργασίαν και από ένα αφανή και ήρεμον βίον, το είχε διδαχθή ήδη τελείως ο Ιησούς, και τώρα πλέον είχε σημάνει οριστικώς η ώρα της διδασκαλίας του και η ώρα του μεγάλου έργου της αναγεννήσεως του ανθρώπου. Έμελλε να γίνη ο Σωτήρ του γένους όχι μόνον διά του παραδείγματος, αλλά και διά της αποκαλύψεως και διά του θανάτου.

Και ήδη είχαν αρχίσει ν' ακούεται η Φωνή η εν τη ερήμω, ήτις συνεκίνει μέχρι των μυχιαιτάτων τας καρδίας του έθνους βοώσα: «Μετανοείτε και προσεύχεσθε, ήγγικε γαρ η βασιλεία των Ουρανών!»

Ήτο εποχή μεταβατική, εποχή αβεβαιότητος, αμφιβολίας. Εις εκείνον τον κατακλυσμόν της γενικής διαφθοράς, εις το ναυάγιον των ιερών θεσμών, εις εκείνα τα μεγάλα νέφη τα οποία επυκνούντο συσκοτίζοντα ολονέν περισσότερο τον πολιτικόν ορίζοντα, εφάνετο εις πολλούς ευσεβείς Ιουδαίους ότι επέκειτο η συντέλεια του κόσμου. Ήδη το σκήπτρον είχε ξεφύγει από τας χείρας της φυλής· ήδη το ισχυρόν αξίωμα και η κολοσσαία δύναμις του μεγάλου Αρχιερέως είχαν εκμηδενισθή προ των Ιδουμαίων τετραρχών ή των Ρωμαίων υπάτων· ήδη η καταπιεστική επίδρασις, η ασκουμένη επί του παρηγμακότος Συνεδρίου, ήτο εις χείρας ασυνειδήτων οπαδών της Ηρωδείου δυναστείας ή δολίων Σαδδουκαίων. Εφάνετο ως να μη είχε μείνει τίποτε προς παρηγορίαν του έθνους, παρά η πίστις του μόνον προς τους μωσαϊκούς θεσμούς και αι ελπίδες τας οποίας ηδέως έθαλπε περί του ελευσομένου Μεσσίου. Εις εποχήν τόσον τεταραγμένην και τόσον ανήσυχον, – καθ' ην παν ό,τι παλαιόν παρήρχετο ανεπιστρεπτί και παν ό,τι νέον εξηκολούθει να μένει άγνωστον, – εδικαιολογείτο κάλλιστα ο Φαρισαίος ζητών ευκαιρίαν προς επανάστασιν, και περισσότερο αυτού ο Εσσαίος ασπαζόμενος τον βίον τον μοναχικόν, τον βίον τον άγαμον, και βυθιζόμενος εις αγρίαν απομόνωσιν από της κοινωνίας. Υπήρχε γενική προσδοκία «της μελλούσης εκείνης οργής», ήτις έμελλε να είναι η ωδής του τοκετού της ερχομένης βασιλείας, το σκότος το βαθύτατον το προ της αυγής. Ο κόσμος είχε γηράσει, και η ειδωλολατρεία εξώκειλεν εις μυσαράς καταχρήσεις. Η αθεΐα είχαν ως συνέπειαν την ηθικήν κατάπτωσιν, όπως συμβαίνει πάντοτε μεταξύ των εθνών. Η αδικία εφάνετο ότι είχε πάρει ένα δρόμον αχαλίνωτον πλέον. Η φιλοσοφία η τόσα καυχηθείσα, ήτο τώρα η παρηγορία των ολίγων. Το έγκλημα ήτο παγκόσμιον, και δεν υπήρχε φάρμακον διά την φρίκην και τον όλεθρον που επροκάλει εις χιλιάδας καρδιών. Και αυτή η τύψις του συνειδότος είχαν εξαντληθή, ούτως ώστε η ανθρωπίνη φύσις «είχε διεξέλθει παν είδος κακίας». Ήτο μία πώρωσις καρδιών, μία απολίθωσις του ηθικού συναισθήματος, καταθλιπτική και πανίσχυρος, ως την εύρισκον και εκείνοι ακόμη όσοι έπασχον εξ αυτής. Και αυτός δε ο εθνικός κόσμος είχε τώρα την αμυδράν συναίσθησιν, ότι επέστη πλέον το πλήρωμα του χρόνου.

Εις τοιαύτας κρίσιμους περιόδους η τάσις προς την ασκητικήν απομόνωσιν καθίσταται ισχυροτάτη. Η σιωπηλή επικοινωνία μετά του Θεού εν τω μέσω των αγρίων σκηνών της

φύσεως φαίνεται προτιμότερα του ενοχλητικού συμφυρμού μέσα εις μίαν απογοητευμένην κοινωνίαν. Η ανεξαρτησία και η συντήρησις της ζωής διά των πλέον λιτών μέσων, τα οποία εξαρκούσιν εις τας πρώτας ανάγκας μας, ελκύουν περισσότερον από την αένναον αγωνίαν και από την σαπίζουσαν αθλιότητα μιας ταπεινωτικής και αγωνιζομένης πενίας. Η αγριότης και η σιωπή της αδιαφορούσης φύσεως φαίνονται ότι παρέχουν εις τοιαύτας περιστάσεις θελκτικόν καταφύγιον μακράν του θορύβου, της ποταπότητος και της μοχθηρίας των ανθρώπων. Ο Βάνος ο Φαρισαίος, όστις απεσύρθη εις την έρημον και έζησεν εκεί ένα χρονικόν διάστημα ίσον προς τους κατόπιν ερημίτας της Θηβαΐδος, ήτο μόνον είς εκ των πολλών εις τους οποίους επέδρασαν αι τοιαύται βιωτικά συνθήκαι. Ο Ιώσηπος, όστις έζησε τρία έτη μετ' αυτού εις το ορεινόν σπήλαιόν του, περιγράφει τας αυστηράς στερήσεις, τας οποίας επέβαλεν εις εαυτόν και τον πλήρη σκληραγωγίών βίον του, και μας λέγει, πως ενεδύετο με φύλλα, και πως ετρέφετο με ρίζας και πως νυχθημερόν κατεβυθίζετο εις τα παγερά ύδατα, διά να διατηρήται το σώμα του πάντοτε καθαρόν και η καρδιά του αγνή.

Αλλ' ο ασκητισμός προέρχεται εκ διαφόρων αιτίων. Δυνατόν να προκύπτη εκ της οίησης του κυνικού, όστις θέλει να ευρίσκεται μακράν παντός ανθρώπου· ή από τον αηδή πλέον κόρον του επικουρείου, όστις ποθεί να εύρη καταφύγιον, όπως προφυλαχθή και από τον ίδιον εαυτόν του· ή από τον εγωιστικόν τρόπον του φανατικού, του σκοπούντος μόνον την ιδίαν σωτηρίαν. Πλέον διαφορετική και υψηλότερα ήτο η απλοϊκότης και η αυταπάρνησις του Βαπτιστού. Οι ζωγράφοι του μεσαιώνος δεν απομακρύνονται της αληθείας παριστώντες αυτόν κάτισχον από αυστηράν άσκησιν εξ απαλών ονύχων. Η φυσική ροπή προς την ζωήν της απομονώσεως είχε φανερωθή εις τον νεαρόν Ναζαρηνόν από τα πρώτα έτη της παιδικής ηλικίας του· αλλ' εν αυτώ προέκυψεν εκ της συναισθήσεως, ότι ήτο προωρισμένος να εκπληρώση ένδοξον αποστολήν, εκ του πόθου ν' ακολουθήση ένα πεπρωμένον εμπνεόμενον από φλογεράς ελπίδας. Το φως το εν αυτώ έμελλε ν' ανάψη εν ανάγκη εις παμφάγον φλόγα όχι χάριν αυτού, αλλά προς τον σκοπόν τού να φωτίση τον δρόμον του ερχομένου Βασιλέως.

Υπό φυσικήν έποψιν, ο Ιωάννης ο Βαπτιστής ήτο πλήρης ορμών και πλήρης πυρός. Ο μακρός αγών, κατά τον οποίον κατώρθωσε να καθυποδουλώση τελεσφόρως εαυτόν και να παρασυρθή υπό μιας μοναδικής, της σκέψεως του Θεού, ο αγών όστις του ενέπνευσε την αφοβίαν προ του κινδύνου και την ταπεινοφροσύνην εν τω μέσω του θριάμβου, – είχεν αφήσει τα ίχνη του εις τον αυστηρόν χαρακτήρα και εις την όψιν και εις την διδασκαλίαν του ανδρός. Αν είχεν εύρει την ειρήνην και την ησυχίαν εις την μακράν προσευχήν και εις την μετάνοιαν της ζωής του εν τη ερήμω, η ειρήνη αύτη δεν ήτο η ειρήνη η αυτόματος ανεξικάκου εκ φύσεως και αγίας ψυχής. Η νίκη την οποίαν ήρατο ήτο ακόμη πλήρης από τα ίχνη του αγώνος· και η ειρήνη την οποίαν κατέκτησεν απήχει έτι από τον μακρυνόν θόρυβον της θυέλλης. Η διδασκαλία του αντικατώπτριζε της ερήμου τας εικόνas – τους βράχους, τον όφιν, το γυμνόν δένδρον. Και του Λανζ η περιγραφή είναι πλήρης ευγλωττίας: «Όταν εξεδηλούτο εις προφήτην, ήτο ωσει δαυλός ανημμένος· ο δημόσιος βίος του υπήρξε σεισμός, – ολόκληρος ο άνθρωπος ήτο ένα κήρυγμα· ηδύνατο κάλλιστα ν' αποκαλέση εαυτόν φωνήν, – την φωνήν ενός όστις εβόα εν τη ερήμω: «Ετοιμάσατε την οδόν Κυρίου».

Ενώ δε ήτο βυθισμένος εις τους βαθείς διαλογισμούς του, το πυρ το εν αυτώ ήναψεν, και ωμίλησεν επί τέλους με την γλώσσαν του. Από παιδικής σχεδόν ηλικίας υπήρξεν εκουσίως ερημίτης. Εν τη απομονώσει του είχε κατανοήσει τα άρρητα μυστήρια της φύσεως. Εκεί ο αόρατος κόσμος κατέστη δι' αυτόν πραγματικότης. Επικοινωνών με την ιδίαν του μόνον μεγάλην καρδίαν, – επικοινωνών με τας υψηλάς σκέψεις της μακράς εκείνης σειράς των προφητών, των προδρόμων του μέσα εις ένα ανυπότακτον λαόν, – επικοινωνών με τας μυστικές φωνάς, αίτινες ήρχοντο προς αυτόν από το όρος και από την θάλασσαν, – έμαθε μάθημα βαθύτερον και πλέον αποκαλυπτικόν εκείνου όπερ ηδύνατο να διδαχθή εις τους πόδας του Ιλλήλ και του Σαμμαΐ. Εις την τροπικήν μεσημβρίαν της βαθείας εκείνης κοιλάδος του Ιορδάνου, όπου ο αήρ φαίνεται πλήρης μιας λεπτής και φρισσούσης φλογός, ακούων τους

ωρυγμούς των αγρίων θηρίων κατά τας μακράς νύκτας, υπό το φέγγος των άστρων «τα οποία εφάνοντο κρεμάμενα ωσάν σφαίραι πυρός εις πορφυρόχρουν στερέωμα» – περιδιαβάζων παρά τα θολά ύδατα της νεκράς και κατηραμένης εκείνης λίμνης, – ο Ιωάννης είχε διδαχθή ένα μάθημα, ο Ιωάννης είχε φωτισθή από μίαν αποκάλυψιν, ήτις δεν κατέρχεται μέχρι των κοινών ανθρώπων, και ήτις δεν εμπνέεται εις τα σχολεία των Ραββίνων, αλλ' εις το σχολείον της ερημίας και εις το σχολείον του Θεού.

Τοιούτοι διδάσκαλοι είνε κατάλληλοι διά τοιαύτας εποχάς. Κηρύσσουν την αλήθειαν και λαλούν την γλώσσαν της πραότητος και προφητεύουν τον δόλον του ανθρώπου. Οι συνήθεις γραμματείς ή Φαρισαίοι, εκτεθληγμένοι εκ της ευωδίας, οιηματíαι προ του γενικού σεβασμού, συνήρχοντο εν τη συναγωγή με τα πλατέα φυλακτήριά των και τους πολυτελείς χιτώνας των, και προέβαινον εις υπνηλήν εποικοδόμησιν των ακροατών αυτών, κρατούντες ανά χείρας το μ ι δ ρ ά ς το βρίθον παιδαριωδίων και αγόνων και κοινών παραδειγμάτων· αλλά μόνη η θέα του Ιωάννου του Βαπτιστού εδείκνυνεν ότι ήτο άλλου είδους διδάσκαλος. Ο παλμώδης τόνος φωνής απηχούσης εκ περιφρονήσεως και θυμού, η ηλιοκαής όψις, οι ακτένιστοι πλόκαμοι, τα συνεσφιγμένα χείλη, η δερματίνη ζώνη, και το εκ τριχών καμήλου ένδυμα, εδείκνυνον παρευθύς άνδρα πλήρη μεγαλείου και ατρόμητον εις την δύναμίν του, όστις όπως ο τραχύς προφήτης Ηλιού, ο οποίος ήτο το πρωτότυπόν του, ίστατο απτόητος ενώπιον των πορφυρογεννήτων Αχαάβ και των μοιχών Ιεζάβελ. Δεν ήτο επιδεικτικός τις και πομπώδης Φαρισαίος, κατάφορτος εκ κροσσών και φυλακτηρίων· ουδέ χιτωνοφόρος τις ιερεύς απορροφημένος εις μικράς τελετάς· ωμοίαζε προς τους μεγάλους προκατόχους του και ήτο επικριτής αμφοτέρων τούτων των τάξεων. Η αξία της διδαχής του ήτο ότι παρέβλεπε την πατροπαράδοτον ορθότητα των εξωτερικών τύπων και κατέρριπτε την οίησιν των προνομίων και edίδασκεν ότι η ηθική είνε ο σκοπός και τέρμα της θρησκείας. Είνε γνωστόν ότι το μόνον ποτόν του ήτο το ύδωρ του ποταμού και ότι ετρέφετο με ακρίδας και μέλι άγριον. Οι άνθρωποι ησθάνοντο εν αυτώ την δύναμιν εκείνην της υπεροχής, με την οποίαν είνε πάντοτε πεπροικισμένη η τελεία αυταπάρνησις. Εκείνος όστις είνε ανώτερος των κοινών φιλοδοξιών του ανθρώπου, είνε ωσαύτως ανώτερος και των κοινών φόβων του. Εάν ολίγα έχη να ελπίξη εκ της ευνοίας των ομοίων του, ολίγα έχει και να φοβήται εκ της δυσμενείας των και της αποστροφής των· αφού δεν έχει τίποτε να κερδίση κολακεύων ευτελώς, δεν έχει τίποτε να χάση επικρίνων δικαίως. Είνε τρόπον τινά υπεράνω των ομοίων του, επάνω εις ένα ηλιόλουστον ύψωμα ειρήνης και αγνότητος, μη τυφλούμενος από την ομίχλην, ήτις επισκοτίζει τους οφθαλμούς των, ασυγκίνητος από τας ολεθρίας επιδράσεις, αίτινες ταράσσουν τον βίον των.

Ουδέν θαυμαστόν αν τοιούτος άνθρωπος επεβλήθη εν τω άμα ως κολοσσαία δύναμις εις τον λαόν του. Εθρυλήθη καθ' άπασαν την χώραν ότι έζη εν τη ερήμω της Ιουδαίας εις προφήτης, τους φλογερούς λόγους του οποίου ήξιζε τον κόπον ν' ακούση τις· ένας ασκητής, όστις υπενθύμιζε τον Ησαΐαν διά των εκφράσεών του και τον Ηλιού διά της ζωής του. Είς Τιβέριος εμίαινε με τας ατιμίας του τον θρόνον της Αυτοκρατορίας· εις Πόντιος Πιλάτος με την αυθάδειάν του και με τας ωμότητας και τους διωγμούς και τας σφαγάς εξετρέλλαινεν ένα φανατικόν λαόν· ο Ηρώδης Αντίπας επεδείκνυνεν εις προθύμους μιμητάς το παράδειγμα της αποστασίας και της ακορέστου απληστίας· ο Καϊάφας και ο Άννας διήρουν τα καθήκοντα μιας αρχιερατείας την οποίαν ητίμαζον. Αλλ' η ομιλία του νέου προφήτου δεν ενεπνέετο από τας πολιτικές ταύτας περισπάσεις· τα μαθήματα τα οποία είχε να διδάξη ήσαν βαθύτερα και πλέον παγκόσμια εν τη ηθική και κοινωνική σημασία των. Οιοιδήποτε και αν ήσαν οι ακροαταί, οίτινες συνέρρεον εις το αυστηρόν ερημητήριόν του, η διδασκαλία του ήτο κατ' εξοχήν πρακτική, αλγεινώς ερευνητική της ανθρωπίνης καρδίας, πλήρης αφόβου παρρησίας. Και ούτω οι Φαρισαίοι και Σαδδουκαίοι, γραμματείς και στρατιώται, ιερείς και λαϊκοί, έσπευδον ν' ακούσουν τους λόγους του. Το μέρος όπου εκήρυσσε ήτο η αγρία εκείνη έρημος, η ακαλλιέργητος και ακατοίκητος, ήτις εξετείνετο δυσμικώς από της Ιεριχούς και από των

αβαθών μερών του Ιορδάνου μέχρι των ακτών της Νεκράς Θάλασσης. Οι άβατοι βράχοι, οίτινες εδέσποζον του στενού του άγοντος από Ιερουσαλήμ εις Ιεριχώ ήσαν κρησφύγετον επικινδύνων ληστών· τα άγρια θηρία και οι κροκόδειλοι δεν είχαν εκλίπει ακόμη από τους καλαμώνας τους παρά τας όχθας του Ιορδάνου· αλλ' όμως τα πλήθη εξεπορεύοντο προς αυτόν πανταχόθεν, και από της ιεράς Ιερουσαλήμ και από της μειδιώσης Γαλιλαίας και από των περιχώρων του Ιορδάνου, όπως ενωτισθώσι του ήχου της αλλοκότου εκείνης φωνής. Και αι λέξεις της φωνής ταύτης ήσαν ωσεί σφυρίον θρυμματίζον τας μάλλον απολιθωμένας καρδίας, ήσαν ως μία φλοξ διατρυνώσα τας μάλλον ενδομύχους σκέψεις. Άνευ σκιάς εκφυλισμού, χωρίς τον ελάχιστον τόνον υποταγής, άνευ ενδοιασμών και άνευ φόβου, επετίμα τους τελώνας διά τας καταπιέσεις των· τους «στρατευομένους» διά την παράφορον βίαν των και διά τας παρανομίας των και διά την πλεονεξίαν των· τους πλουσίους Σαδδουκαίους και τους μεγαλοπρεπείς Φαρισαίους διά την προσήλωσίν των εις τους τύπους και διά την απιστίαν των, ήτις τους μετέβαλλεν εις «γεννήματα εχιδνών». Τον δε λαόν προειδοποιεί ότι τα πολύτιμα προνόμιά του ήσαν κατά τι χειρότερον από μηδαμινά, αν τα εθεώρει άνευ μετανοίας άξια να τον προστατεύσουν από της μελλούσης οργής. Υπερηφανεύετο διά την πατριαρχικήν καταγωγήν του, έλεγεν ότι πατέρα είχε τον Αβραάμ· αλλ' ο Θεός, όπως είχε πλάσει εκ του χώματος τον Αδάμ, ούτω ηδύνατο εκ των λίθων εκείνων της ερήμου του Ιορδάνου να «εγείρη τέκνα τω Αβραάμ». Και οι ακροαταί ήκουον τον κήρυκα της αληθείας με συντετριμμένας καρδίας· και επειδή είχεν ορίσει το βάπτισμα ως σύμβολον της μετανοίας των και του εξαγνισμού των, «εβαπτίζοντο εν τω Ιορδάνη υπ' αυτού, εξομολογούμενοι τας αμαρτίας αυτών».

Είχεν όμως και άλλο τι να κηρύξη, ένα κήρυγμα πλέον παράδοξον και πλέον αυστηρόν, αλλά πλήρες ελπίδων· δι' εαυτόν δεν απήτει άλλο κύρος εκτός το του προδρόμου ενός άλλου· το βάπτισμά του το εθεώρει απλώς ως μύησιν εις την επικειμένην βασιλείαν των ουρανών. Όταν η πρεσβεία του Συνεδρίου, η εξ ιερέων και λευιτών το ηρώτησε τις ήτο, όταν όλος ο λαός διηρωτάτο ενδομύχως αν ήτο ο Χριστός, ο Ιωάννης ουδ' επί στιγμήν εδίστασε να είπη· ότι δεν ήτο ούτε ο Χριστός, ούτε ο Ηλίας, ούτε άλλος τις προφήτης. Ήτο «φωνή βοώντος εν τη ερήμω», και ουδέν πλέον· αλλά μετ' αυτόν, – και ήτο τούτο η αναγγελία, ήτις συνεκλόνει βαθύτατα τας καρδίας τον ανθρώπων, – ήρχετο Είς, «ος έμπροσθεν μου γέγονε, ότι πρώτος μου ην» – Είς, ούτινος δεν ήτο ικανός, ίνα λύση τον ιμάντα των υποδημάτων αυτού, – Είς, όστις δεν θα εβάπτιζεν εν ύδατι, αλλ' εν Πνεύματι Αγίω και Πυρί, – Είς, ου το πτύον ήτο εν τη χειρί αυτού, και όστις θα εκάθαιρε τελείως την άλωνα και θα συνήγε τον σίτον εις την αποθήκην αυτού, αλλά θα κατέκαιε το άχυρον πυρί ασβέστω. Η ώρα της αιφνιδίας ελεύσεως του από πολλού ονειροπολουμένου, του από αιώνων ποθητού Μεσσίαυ είχε σημάνει. Ήτο πλησίον των φοβερός, ήτο μεταξύ των, αλλά δεν τον εγνώριζον.

Ούτω, η μετάνοια και η βασιλεία τον ουρανών ήσαν τα δύο κυριώτερα σημεία του κηρύγματος αυτού, και μολοντί δεν ηξίου το βραβείον ουδενός θαύματος, εν τούτοις ενώ ηπείλει τιμωρίαν εις τους υποκριτάς και όλεθρον εις τους κακούς, υπέσχετο ωσαύτως άφεισιν αμαρτιών εις τους μετανοούντας και την βασιλείαν τον ουρανών εις τους αγνούς και τους αναμαρτήτους. Προς το κήρυγμα τούτο και προς το βάπτισμα, κατά το τριακοστόν έτος της ηλικίας του, προσήλθε και ο Ιησούς εκ της Γαλιλαίας. Ο Ιωάννης ήτο συγγενής του εξ αίματος, αλλ' αι περιστάσεις αι βιωτικάς τους είχαν χωρίσει τελείως. Ο Ιωάννης διήγαγε τον παιδικόν βίον αυτού εν τω οίκω του αγνού ιερέως, του πατρός του, εν τη πόλει Ιούτα, κατά την μεσημβρινήν εσχατιάν της χώρας του Ιούδα· ο Ιησούς είχε ζήσει εις πλήρη απομόνωσιν εν τω εργαστηρίω του τέκτονος, εις την κοιλάδα της Γαλιλαίας. Όταν ήλθε κατά πρώτον εις τας όχθας του Ιορδάνου, ο μέγας πρόδρομος, κατά την ιδίαν αυτού εμφαντικήν και δις επαναληφθείσαν μαρτυρίαν, δεν τον εγνώριζε. Και εν τούτοις, μολοντί ο Ιησούς δεν είχεν ακόμη αποκαλυφθή ως Μεσσίας εις τον μέγαν προφήτην, τον κηρύσσοντα την έλευσίν του, υπήρχε κάτι τι εις το βλέμμα του, κάτι τι εις το αναμάρτητον κάλλος των τρόπων του, κάτι

τι εις το πάνδημον μεγαλείον της όψεώς του, όπερ είλκυσε αμέσως την ψυχήν του Ιωάννου και εκυριάρχησεν αυτής. Διά τους άλλους ήτο ο αμάλακτος προφήτης· ηδύνατο και βασιλείς ακόμη να επιτιμήση· αφήρει το προσωπίον των Φαρισαίων μετ' αγανακτήσεως· αλλά προ της παρουσίας εκείνου, όλη η υψηλοφροσύνη του καταπίπτει. Όπως όταν απρόοπτός τις τρόμος σταματά την αχαλίνωτον πτήσιν του αετού, και τον ρίπτει με ένα πεπνιγμένον κρωγμόν και με μαζωμένα τα πτερά εις το έδαφος, ούτω και προ εκείνης της αγνότητος του αναμαρτήτου βίου, και προ της υπεροχής της εσωτερικής ευδαιμονίας, ο άγριος προφήτης της ερήμου μεταβάλλεται εις ευπειθές και συνεσταλμένον παιδίον. Ο Ιωάννης έκυψε προ του ακηλιδώτου ανθρώπου, πρωτού αναγκασθή ν' αναγνωρίση αυτόν ως Θεόν. Προσεπάθησε μετά ζέσεως να «διακωλύση» τον σκοπόν του Ιησού. Αυτός όστις είχε δεχθή τας εξομολογήσεις όλων των άλλων, μετά σεβασμού τώρα και ταπεινώς ποιείται την ιδίαν αυτού εξομολόγησιν. «Εγώ χρειαν έχω υπό σου βαπτισθήναι, και συ έρχη προς με;»

Η απάντησις αύτη περιλαμβάνει τους δευτέρους λόγους, ους αναφέρεται ειπών ο Ιησούς, και αποτελεί τας πρώτας λέξεις της διδαχής του ενώπιον πολυαρίθμου κοινού: – Άφες άρτι· «ούτω γαρ πρόπον εστιν ημίν πληρώσαι πάσαν δικαιοσύνην.»

«Θέλω ράνει επάνω σας καθαρόν ύδωρ και θέλω σας καθαρίσει»(Ιεζ. 36, 25) – τοιούτο φαίνεται να ήτο το κήρυγμα του Ιωάννου προς τους αμαρτωλούς, οίτινες μετενόουν ειλικρινώς.

Αλλ' αν ούτως είχε το πράγμα, διατί ο Κύριος ημών δέχεται το βάπτισμα από τας χείρας του δούλου του; Οι ίδιοι λόγοι του μας λέγουν το διατί: ήθελε να πληρώση πάσαν δικαιοσύνην υποδεικνυομένην παρά του Θεού. Δεν εδέχετο το βάπτισμα ως συνέπειαν εξομολογήσεως, διότι ήτο αναμάρτητος· και υπό τοιαύτην έποψιν, προτού μάλιστα τον αναγνωρίση ως Χριστόν, ο Βαπτιστής σαφώς υπέδειξεν ότι η τελετή αύτη ήτο ως προς αυτόν εξαιρετική. Το εδέχθη ως επικυρωτικόν της αποστολής του μεγάλου προδρόμου του, ως ωραίον σύμβολον του ηθικού εξαγνισμού και ως ταπεινόν εγκαινιον της διδασκαλίας του, ήτις δεν ήλθε να καταστρέψη τον νόμον, αλλά να πληρώση αυτόν. Αι ίδιαι λέξεις του αποκρούουν πάσαν ενδεχομένην παρερμηνείαν. Δεν λέγει «Οφείλω», αλλά «πρόπον εστιν ημίν». Δεν λέγει «χρειαν έχω βαπτισθήναι», ουδέ λέγει «χρειαν ουκ έχεις βαπτισθήναι υπ' εμού», αλλ' «άφες άρτι». Το βάπτισμα τούτο είναι αληθώς βάπτισμα μετανοίας.

Ούτω ο Ιησούς κατεβυθίσθη εις τα ύδατα του Ιορδάνου, – «προσευχόμενος», όπως τόσον χαρακτηριστικώς προσθέτει ο Λουκάς, – και τότε εδόθη άνωθεν το σημείον ότι αυτός ήτο «ο μέλλων να έλθη». Από τους σχισθέντας ουρανοús το Πνεύμα το Άγιον κατέβη εν είδει ακτινοβόλου περιστεράς και επτερύγισεν υπέρ την κεφαλήν του και φωνή εγένετο λαλούσα εις τα ώτα του Βαπτιστού.

– «Ούτος εστιν ο υιός μου ο αγαπητός, εν ώ ηυδόκησα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ο Πειρασμός

«Μετά των θηρίων». – Τεσσαράκοντα ημέραι. – Η στιγμή της εξαντλήσεως. – Ο πρώτος πειρασμός. – Η πονηρία του. – «Ουκ επ' άρτω μόνω ζήσεται ο άνθρωπος». – Αι προτάσεις του πειρασμού. – Το περύγιον του Ναού. – Ο Ρωμαίος Αυτοκράτωρ – Η νίκη.

«Τότε ο Ιησούς ανήχθη εις την έρημον». Το ανθρώπινον πνεύμα του ήτο πλήρες ισχυρών συγκινήσεων, και εξήτησε την απομόνωσιν και ηθέλησε να μείνη μόνος με τον Θεόν και να βυθισθή άπαξ έτι εις λογισμούς διά το μέγα έργον του! Από τα ύδατα του Ιορδάνου ήχθη, – και κατά την ζωηροτέραν και γραφικωτέραν έκφρασιν του Μάρκου, «εξεβλήθη, – υπό του Πνεύματος εις την Έρημον. «Ήχθη, – λέγει ο Ιερεμίας Ταίυλορ, – υπό του Αγαθού Πνεύματος, όπως πειραχθή υπό του Κακού Πνεύματος». Είχε περιβληθή τώρα την πανοπλίαν του όχι διά να καθίση και αναπαυθή, αλλά διά να παλαίση τον αγώνα τον δεινόν.

Μία παράδοσις, χρονολογουμένη από της εποχής των Σταυροφοριών, θέτει την σκηνήν του πειρασμού εις ένα όρος ουχί μακράν της Ιεριχούς, όπερ ωνομάσθη εκ τούτου «Τεσσαρακοντάς.» Γυμνόν και άνυδρον ως όρος κατηραμένον, ορθούται αποτόμως εν τω μέσω ανχυηράς και ερήμου πεδιάδος, και δεσπόζει των νεκρών και ασφαλούχων υδάτων της Σοδομιτικής Θαλάσσης, εις εκπλήσσοσαν αντίθεσιν προς την μειδιώσαν γλυκύτητα του Όρους των Μακάρων και προς το διαυγές κρύσταλλον της Λίμνης της Γεννησαρέτ. Η φαντασία είδεν εις εκείνο το όρος κατάλληλον καταφύγιον των κακών πνευμάτων, ένα μέρος όπου, κατά την γλώσσαν των προφητών, εμφωλεύουν αι γλαύκες και χορεύουν οι σάτυροι.

Και ενταύθα ο Ιησούς, σύμφωνα με εκείνην την γραφικήν και κατανύσσουσαν έκφρασιν του δευτέρου Ευαγγελιστού, «ην μετά των θηρίων». Δεν τον επείραζον ταύτα. «Επί ασπίδα και βασιλίσκον επιβήση και καταπατήσεις λέοντα και δράκοντα». Ούτω είχε λαλήσει άλλοτε η φωνή της παλαιάς επαγγελίας· και εν τω Χριστώ όπως εις πολλά εκ των τέκνων του, η προφητεία εξεπληρώθη. Εκείνοι των οποίων η δειλή πίστις καταπτοείται προ του θαυμαστού, δεν έχουν αφορμήν ν' ανησυχούν ενταύθα. Δεν είναι φυσικόν να το προσβάλλουν τα θηρία αγρίως τον άνθρωπον, όστις είναι ο φυσικός αυτών δεσπότης, ουδέ το να φεύγουν τρομαγμένα προ αυτού. Ένας ποιητής έψαλλε μίαν τροπικήν νήσον «όπου η ζωή ήτο τόσον αγρία, ώστε ήτο ήμερος». Η μανία ή ο τρόμος των θηρίων αν και διαιωνισθείς διά του κληρονομικού ενστίκτου, ήρχισε το πρώτον ένεκα της σκληράς επιθέσεως του ανθρώπου· και αφθονούν τα ιστορικά παραδείγματα κατά τα οποία η αγριότης ενικήθη από την πραότητα, το μεγαλείον, την ευγένειαν του ανθρώπου. Δεν υπάρχει αναλόγου βαρύτητος λόγος όπως αποκρούσωμεν την κοινήν πεποίθησιν των πρώτων αιώνων, ότι τα θηρία της Θηβαΐδος έζων ελεύθερα και αβλαβή εν τω μέσω των αγίων ερημιτών, και ότι τα αγριώτερα και ωμότερα πλάσματα της φύσεως ήσαν ήμερα και φιλικά προς τον όσιον Γεράσιμον τον εν τω Ιορδάνη· τις δεν εγνώρισεν ανθρώπους των οποίων το βλέμμα γοητεύει τα πτηνά, και οίτινες δύνανται να πλησιάσουν άνευ του ελαχίστου κινδύνου τα αγριώτερα ζώα; Και δυνάμεθα να πιστεύωμεν ακραδάντως ότι η γοητεία την οποίαν ως άνθρωπος ήσκει ο Ιησούς επί των αλόγων πλασμάτων, τον επροφύλαξε παντός κινδύνου. Εις τας κατακόμβας και εις άλλα αρχαία μνημεία των πρώτων χριστιανών παριστάνεται κάποτε ως Ορφεύς γοητεύων με το άσμα του τα ζώα. Παν ό,τι είναι ωραίον και αληθές εις τας αρχαίας παραδόσεις εξεπληρούτο εν αυτώ, και ήτο σύμβολον του βίου του και του έργου του.

Και παρέμεινεν εις την έρημον ημέρας τεσσαράκοντα. Ο αριθμός των ημερών τούτων απαντά επανειλημμένως εν ταις Γραφαίς, συνδεόμενος πάντοτε με γεγονότα πειρασμού, άτινα επακολουθεί η αμοιβή της νίκης. Είνε προδήλως ιερός και συμβολικός αριθμός, και

ανεξαρτήτως άλλων περιστατικών μετ' αυτού συνδεδεμένων, τεσσαράκοντα ημέρας έμεινε ο Μωυσής επί του όρους Σινά και ο Ηλιού εις την έρημον. Εν στιγμαίς μεγάλης εξάψεως ή βαθέων λογισμών, αι συνήθεις ανάγκαι του σώματος φαίνεται ως να μεταβάλλονται ή επί στιγμινήν εκλείπουν· και αν δεν πρέπει να λάβωμεν κυριολεκτικώς τας λέξεις του Λουκά «ουκ έφαγεν ουδέν», δυνάμεθα τουλάχιστον να υποθέσωμεν, ότι ο Ιησούς εύρισκε παν ό,τι ήτο αναγκαίον προς συντήρησίν του εις τους αγρίους καρπούς τους οποίους ηδύνατο να τω χορηγή η έρημος, αλλ' όπως και αν έχη το πράγμα, – ζήτημα άλλως τε μικράς σπουδαιότητος, – συντελεσθεισών των τεσσαράκοντα ημερών, ο Χριστός επείνασε. Και αύτη ήτο η στιγμή η κατάλληλος προς πειρασμόν. Κατά το χρονικόν εκείνο διάστημα αι ηθικαί και πνευματικαί δυνάμεις του Ιησού υπέστησαν δεινήν έντασιν. Εις τοιαύτας υψηλάς στιγμάς εκστάσεως, ο άνθρωπος δύναται να υποβληθή εις απείρως καταπονητικόν μόχθον χωρίς να υποκύψη, και ο στρατιώτης μπορεί να εξακολουθή πολέμων καθ' όλην την ημέραν αναίσθητος προ των τραυμάτων του και λησμονών αυτά. Όταν όμως ο ενθουσιασμός εξαντληθή και όταν η έξαψις εξατμισθή και όταν το καίον πυρ σβέση, όταν η Φύσις, κατάκοπος και εκνευρισμένη, ανακτά τα δικαιώματά της, – όταν εν ενί λόγω αρχίση η ισχυρά αντίδρασις, ήτις αφίνει τον πάσχοντα άνθρωπον εξηντλημένον και λιπόψυχον, – τότε είνε η ώρα του εσχάτου κινδύνου και είνε στιγμή κατά την οποίαν ο άνθρωπος πίπτει θύμα μιας δολεράς υποσχέσεως ή μιας τολμηράς εφόδου. (3) Και εις τοιαύτην στιγμινήν ο Κύριος ημών απεδύθη εις πόλεμον κατά των δυνάμεων του Κακού και ενίκησεν.

Η πάλη δεν ήτο προδήλως απλή αλληγορία. Είνε περιττόν και ασεβές να θελήσωμεν να εξετάσωμεν την εξωτερικήν υπόστασιν του πειρασμού· περιττόν, διότι παν απόλυτον συμπέρασμα και πάσα οριστική απόφασις φαίνεται αδύνατος· ασεβές, διότι οι Ευαγγελιστοί ήκουσαν το επεισόδιον από τα χείλη του Ιησού, ή από εκείνους εις τους οποίους το διεκοίνωσε, και ο Κύριος ημών αφηγήθη αυτό κατά τρόπον δυνάμενον να παράσχη την πλέον ζωηράν εντύπωσιν και ν' αποβή διδακτικόν μάθημα. Οι διάφοροι συγγραφείς έσχον διαφορετικήν έκαστος αντίληψιν του γεγονότος τούτου και της υποκειμενικής ή αντικειμενικής υποστάσεως αυτού. Από του Ωριγένους μέχρι του Σλαϊερμάχερ μερικοί θεώρησαν αυτό ως απλούν όραμα ή αλληγορίαν, – μίαν συμβολικήν περιγραφήν καθαρώς εσωτερικής πάλης· και την γνώμην ταύτην ησπάσθη μάλιστα και ο Καλβίνος, ο τόσο κυριολεκτικός και τόσο αυστηρός σχολιαστής. Επί του ζητήματος τούτου, – ζητήματος απλής ερμηνείας, έκαστος δύναται να έχη την γνώμην, ήτις φαίνεται εις αυτόν μάλλον συνάδουσα προς την αλήθειαν· το ουσιώδες όμως είναι ότι η πάλη υπήρξεν ισχυρά, προσωπική, πραγματική, – και ότι ο Χριστός χάριν ημών αντιπαρετάχθη, και κατέβαλε τας ανεγνωσμένας προσπάθειάς του Σατανά.

Το ζήτημα αν ο Χριστός ήτο ή ου ικανός ν' αμαρτήσῃ, – και διά να εκφρασθώμεν εις την γλώσσαν της σχολαστικής και θεολογικής εκείνης χώρας, εν τη οποία ηγέρθη και συνεζητήθη, το ζήτημα του αμαρτωλού ή αναμαρτήτου της ανθρωπίνης φύσεώς του, – είνε ζήτημα το οποίον ουδέποτε θα εγεννάτο εις απλοϊκόν και ευσεβές πνεύμα. Πιστεύομεν και γνωρίζομεν ότι ο Κύριος ημών ο ευλογητός ήτο αναμάρτητος, – ήτο ο Αμνός του Θεού ο άνευ ελαττωμάτων και ακηλίδωτος. Ποία προκύπτει εποικοδόμησις ή τι το όφελος εκ της συζητήσεως περί του αν το αναμάρτητον προκύπτει εκ του *posse non peccare* ή *non posse peccare*. Μερικοί, με ζήλον άκρατον και εν ταυτώ αμαθή, βλέπουν εις τον Χριστόν όχι μόνον το απολύτως αναμάρτητον, αλλά και φύσιν εις την οποίαν το αμαρτάνειν ήτο θεόθεν αδύνατον. Και εκ τούτου, τι; Αν η μεγάλη πάλη η προς τον Σατανάν, ήτο απλή απατηλή φαντασμαγορία, ποίον το όφελος όπερ δύναται να προκύψῃ δ' ημάς εκ ταύτης; Ποίαν ανακούφισιν ή ποίαν παρηγορίαν θα αισθανθώμεν, όταν γνωρίζομεν ότι ο Κύριος ημών επάλαισεν όχι μόνον νικηφόρως, αλλά και χωρίς να διατρέξῃ τον ελάχιστον πραγματικόν κίνδυνον; Ότι όχι μόνον έμεινε άτρωτος, αλλά και ότι δεν ήτο δυνατόν να λάβῃ το παραμικρόν τραύμα; Πού είνε το θάρρος του πολεμιστού, όταν γνωρίζῃ ότι αποδύεται εις ψευδή πόλεμον; Οι θέλοντες τοιουτοτρόπως να δοξάσουν Αυτόν μας στερούσιν ενός Χριστού ζωντανού, ενός Χριστού όστις ήτο, όσον Θεός τόσο

και άνθρωπος, και υποκαθιστούν εις την θέσιν του ένα επικίνδυνον φάντασμα ανίκανον να εμπνεύση πίστιν και αγάπην.

Οθενδήποτε λοιπόν και αν προέρχεται η δοξασία αυτή, είτε εκ φαρισαϊκής ψευδοορθοδοξίας, σκοπούσης απλώς να καταδικάση την υποτιθεμένην αίρεσιν των άλλων, είτε εξ υπερβολικού σεβασμού μεταβληθέντος εις πνεύμα φόβου και δουλείας, ημείς πρέπει να προσέχωμεν μη τυχόν αναιρέσωμεν την αξιοπιστίαν των Γραφών, και, σχετικώς με το επεισόδιον τούτο, την αξιοπιστίαν αυτού του Χριστού, διά της υποθέσεως, ότι δεν υπέκειτο εις αληθή πειρασμόν. Απεναντίας υπέκειτο εις πειρασμούς τόσω μάλλον αλγεινότερους και βασανιστικώτερους, όσον παρουσιάζοντο υπό το σχήμα αγωνίας εις μίαν φύσιν απείρως ισχυράν και απείρως αγνήν.

Και ο Ιησούς επειράχθη υπό του Κακού Πνεύματος. Η έρημος της Ιεριχούς και ο κήπος του χωρίου Γεθσημανή υπήρξαν οι άφωνοι μάρτυρες των δύο μεγαλειτέρων αγώνων του, καθ' ους απέκρουσε τας φοβερωτέρας εφόδους του εχθρού των ψυχών· αλλ' ουδέποτε καθ' όλην την ζωήν του την επίγειον υπήρξεν απηλλαγμένος πειρασμών, αφού άλλως εν τω κόσμω τούτω υπήρξε και αυτός άνθρωπος και αφού έπρεπε να καταλίπη εις ημάς αξιομίμητον παράδειγμα. «Υπήρξαν και πολλάί άλλαι περιστάσεις, καθ' ας επειράχθη», λέγει ο Άγιος Ευνύχιος. «Οι ισχυριζόμενοι ότι τρις μόνον επειράχθη ο Κύριος ημών, δεικνύουν ότι αγνοούσι τας Γραφάς», προσθέτει ο άγιος Βερνάρδος. Και παραπέμπει εις το έβδομον κεφάλαιον του κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, εις την «προς Εβραίους Επιστολήν», 6, 15· ηδύνατο να παραπέμψη ασφαλέστερον εις την μαρτυρίαν του Λουκά, ότι όταν ο πειρασμός εν τη ερήμω τον αφήκεν, «απέστη απ' αυτού ά χ ρ ι κ α ι ρ ο ύ», τουτέστιν έως ότου παρουσιασθή νέα ευκαιρία καταλληλοτέρα. Εν τούτοις δυνάμεθα να πιστεűωμεν, ότι κατά την θριαμβευτικήν νίκην, κατά τον δεινόν εκείνον αγώνα του τον εν τη ερήμω, πας μεταγενέστερος πειρασμός μέχρι του τελευταίου επεσκίασε τόσον ελαφρώς την αναμάρτητον ψυχήν του, όσον επισκιάζουν τα ασθενή και παροδικά νέφη μίαν εαρινήν ημέραν, κυμαινόμενα ασταθώς εις το κυανούν στερέωμα χωρίς να δύνανται να το κηλιδώσουν. Ο Άγιος Θωμάς παριστάνει τας βαθμίδας της αμαρτίας αποτελουμένας, πρώτον από την σ κ έ ψ ι ν, ύστερον από την φ α ν τ α σ ί α ν, και κατόπιν από την στιγμήν την ατιμωτικήν, ήτις είναι η σ υ γ κ α τ ά θ ε σ ι ς· «και ούτω», προσθέτει, «ο πονηρός εχθρός εισέρχεται βήμα προς βήμα, αλλ' εντελώς, διότι δεν απεκρούσθη εις την πρώτην βαθμίδα». Αλλ' εις την καρδίαν του Χριστού δεν ηδύνατο να εισέλθη βαθμιαίως και να την κατακτήση, διότι από της πρώτης βαθμίδος είχεν αποκρουσθή αποτελεσματικώς.

Η εξάντλησις μακράς νηστείας θα είχεν επιδράσει επί του οργανισμού του Χριστού, εις την περίστασιν ταύτην περισσότερο ή άλλοτε. Έξη με ευγενή σκοπόν, όχι ως απομεμονωμένος ασκητής επιβάλλων εις εαυτόν στερήσεις και αλγηδόνας, αλλ' ως άνθρωπος μεταξύ των ανθρώπων. Επιβάλλει, δε την νηστείαν ως θετικήν υποχρέωσιν, και εις δύο χωρία του Ευαγγελίου την παραδέχεται ως τοιαύτην (Ματθ. 6, 16 – 9, 15). Γενικώς όμως γνωρίζομεν ότι έτρωγε και έπινε, και ότι δεν συνίστα την α π ο χ ή ν αλλά την ε γ κ ρ ά τ ε ι α ν. Μετά την νηστείαν του όθεν την τεσσαρακονθήμερον, όσον και αν υπεστήριζον τας δυνάμεις του οι βαθείς λογισμοί και η υπερφυσική βοήθεια, η πείνα την οποίαν ησθάνθη ήτο μεγάλη. Και τότε ήλθεν ο πειρασμός· υπό ποίον σχήμα, – αν ως πνεύμα σκότους ή ως άγγελος φωτός, αν υπό ανθρωπίνην μορφήν ή ως άυλος υποβολή – δεν γνωρίζομεν ούτε δυνάμεθα να καυχηθώμεν ότι είμεθα εις θέσιν να είπωμεν, αρκούμενοι απλώς εις την αφήγησιν των Ευαγγελίων και, ουχί δογματικώς βεβαιούντες ότι αι εκφράσεις τούτων είναι κατά το μάλλον και ήττον αλληγορικάί. Ο σκοπός ημών είναι να επωφεληθώμεν των βαρυσημάτων ηθικών εκείνων μαθημάτων, τα οποία μόνον μας αφορώσι και άτινα μόνον είναι επιδεκτικά αδιαμφισβητήτου ερμηνείας.

«Ει υιός ει του Θεού, ειπέ τω λίθω τούτω ίνα γένηται άρτος». Ούτως ωμίλησε κατά πρώτον ο πειρασμός. Ο Ιησούς επείνα, και «ο λίθος ούτος» ήσαν βεβαίως αι χαλικώδεις

εκείναι πέτραι, αι γνωσταί υπό το όνομα «ιουδαϊκοί λίθοι», μερικά εκ των οποίων έχουν ακριβώς το σχήμα μικρών άρτων, ενώ άλλαι ομοιάζουν με πέπονas παριστάνονται εν τη παραδόσει ως απολιθωμένοι καρποί από τας Πόλεις της Πεδιάδος. Το μαρτύριον της πείνης είναι τόσο μάλλον αλγεινόν, όσον διερεθίζεται από τας επιπροσθέτους βασάνους της φαντασίας. Και αν η ανωτέρω εικασία είναι ορθή, τότε και αυτό το σχήμα και αυτή η θέα των λίθων εκείνων υπεβοήθουν μεγάλως το καταχθόνιον και πονηρόν έργον του πειρασμού.

Ο πρώτος πειρασμός απηυθύνετο εις τας αισθήσεις. Ήτο μία πρόκλησις εις την όρεξιν, – μία παρόρμησις προς ικανοποίησιν της ταπεινής εκείνης φυσικής ανάγκης, ήτις υπάρχει εξ ίσου εις τον άνθρωπον και εις τα ζώα. Αλλ' αντί να γίνη με ένα απότομον ή απροκάλυπτον τρόπον, κολακεύοντα την αίσθησιν, περιεβλήθη ένα λεπτότατον πέπλον πονηρίας. Και ο Ισραήλ ωσαύτως είχε ταπεινωθή αφ' εαυτού και υπέφερεν εκ της πείνης εις την έρημον, και εκεί, εν τη εσχάτη αυτού ανάγκη, ο Θεός τον έθρεψε με μάννα, όπερ ήτο ωσει τροφή αγγέλων πίπτουσα εξ ουρανού. Διατί και ο Κύριος ημών δεν επεκαλέσθη την εξ ύψους βοήθειαν εν τη ερήμω; Ηδύνατο να το πράξη, αλλά διατί edίστασε; Αν οι άγγελοι είχαν αποκαλύψει εις την λιπόψυχον Άγαρ την πηγήν του Βεέρ-Λαχάι, – αν είχαν βοηθήσει τον λιμοκτονούντα Ηλιού και έδειξαν εις αυτόν τροφήν, διατί και αυτός να μη επικαλεσθή την βοήθειαν των αγγέλων, ήτις τόσον προθύμως θα τω εχορηγείτο;

Πόσον δε βάθος κρύπτει η σοφία της απαντήσεως! Αναφερόμενος εις το μάθημα, το οποίον διδάσκει η πτώσις του μάννα, και παραπέμπων εις μίαν εκ των βαθυτέρων εμπνεύσεων της Παλαιάς Διαθήκης, ο Κύριος ημών απήντησε: «Γέγραπται, ότι ουκ επ' άρτω μόνω ζήσεται ο άνθρωπος, αλλ' επί παντί ρήματι Θεού». Και το μάθημα το εγκλειόμενον εις τους λόγους τούτους, – μάθημα το οποίον ενισχύεται διά τόσον μεγάλου παραδείγματος, – είναι ότι δεν πρέπει ν' αφίνωμεν να μας οδηγούν αι ανάγκαι αι ταπειναί της ημετέρας φύσεως· είναι ότι δεν πρέπει να καταχρώμεθα της φύσεως ταύτης προς τον σκοπόν του ν' απολαμβάνωμεν παν αγαθόν· είναι ότι δεν ανήκομεν εις ημάς αυτούς και δεν δυνάμεθα να διαθέσωμεν κατά βούλησιν εκείνο το οποίον φανταζόμεθα ότι μας ανήκει· ότι και εκείνα ακόμη τα πράγματα, άτινα φαίνονται νόμιμα, δεν είναι αποτελεσματικά· ότι ο άνθρωπος έχει αρχάς υψηλοτέρας εν τω βίω του από την συντήρησιν του σώματος, όπως έχει και ύπαρξιν πολύ υψηλοτέραν της υλικής αυτού υπάρξεως. Ο φρονών ότι επ' άρτω μόνω ζώμεν, καθιστά την προμήθειαν του άρτου κύριον σκοπόν της ζωής του, αποφασίζει να προμηθεύηται αυτόν αντί πάσης θυσίας, είναι δυστυχής και εξανίσταται αγρίως, όταν προς στιγμήν στερηθή αυτού· και επειδή δεν ζητεί θειοτέραν τινά τροφήν, αφεύκτως θέλει αποθάνει της πείνης εν τω μέσω αυτού. Αλλ' ο γνωρίζων ότι ο άνθρωπος δεν ζη μόνον επ' άρτω, δεν απόλλυσι τοιουτοτρόπως, μόνον και μόνον διά να ζήση, παν ό,τι καθιστά την ζωήν προσφιλή. Όταν πράττη το καθήκον του, αναθέτει εμπιστευτικώς εις τον Θεόν την μέριμναν του να προμηθεύη αυτό παν ό,τι είναι αναγκαίον προς συντήρησιν του σώματος, όπερ εκείνος έπλασε· θα ζητήσει μετά περισσοτέρας θέρμης τον άρτον εκείνον τον εξ ουρανού, και το ζείδωρον εκείνο ύδωρ εκ του οποίου, όστις πίνει δεν διψά πλέον.

Και ούτω ο πρώτος αυτού πειρασμός ήτο ανάλογος κατά την διατύπωσιν προς τον τελευταίον χλευασμόν, τον απευθυνθέντα κατ' αυτού επί του σταυρού. «Ει υιός ει του Θεού, κατάβηθι από του σταυρού». Επί του σταυρού ο Ιησούς δεν απαντά· απαντά ενταύθα μόνον και μόνον, όπως εκφράση μίαν μεγάλην αρχήν αθάνατον. Δεν λέγει, «Θεού ειμί υιός». Εν τη βαθεία ταπεινοφροσύνη του, εν τη άκρα αυτοθυσία του, δεν έκρινε καλόν να στηριχθή επί της ισότητος αυτού προς τον Θεόν, «Ουχ αρπαγμόν ηγήσατο το είναι ίσω Θεώ», αλλ' ηθέλησε να παραστήση εαυτόν ως ταπεινόν άνθρωπον. Νικά τον πειρασμόν όχι ως Θεός, αλλ' ως άνθρωπος.

Διαφορετικά παριστάνουν την σειράν των πειραγμάτων ο Ματθαίος και ο Λουκάς, καθόσον ο μεν πρώτος φέρει ως δευτέραν την σκηνήν επί του περυγίου του Ναού, ο δε δεύτερος το όραμα της βασιλείας του κόσμου. Αμφότεροι σφάλλονται χρονολογικώς·

αλλ' από ηθικής απόψεως η διαφορά έχει μεγάλην σημασίαν και είναι διδακτική, διότι οι άνθρωποι, – κατά το λέγειν του Αγίου Θωμά του Ακουινάτου, – μεταπίπτουν ενίοτε από της υπερηφανείας εις τον πόθον και από του πόθου εις την υπερηφάνειαν. Και δυνατόν ο Λουκάς να ωρμήθη εις μίαν τοιαύτην κατάταξιν των διαφόρων πειρασμών εκ της σκέψεως, ότι ο πειρασμός ο απευθυνόμενος εις την ικανοποίησιν της υπερηφανείας και της φιλοδοξίας, ήτο λεπτότερος και συνεπώς ισχυρότερος του πειρασμού της πτώσεως. Αλλ' αι λέξεις «ύπαγε οπίσω μου Σατανά», αι αναφερόμεναι υπ' αμφοτέρων των Ευαγγελιστών, το γεγονός ότι μόνος ο Ματθαίος δίδει ένα ωρισμένον ειρμόν αφηγήσεως («Τότε», «και πάλιν») και ίσως ο λόγος ότι ο αυτός Ευαγγελιστής ως εις εκ των Αποστόλων, ήκουσε πιθανώς τον ίδιον Χριστόν αφηγούμενον την σκηνήν ταύτην, – προσδίδουν μεγαλείτερον βάρος εις την κατάταξιν ην κάμνει. Περιπλέον δυνάμεθα να παρατηρήσωμεν ότι ο πειρασμός ούτος είναι εντελώς αντίθετος του πρώτου. Ο Σατανάς, αποτυχών να παγιδεύση τον Ιησούν εις το αμάρτημα της δυσπιστίας, προσπαθεί να περιτυλίξη αυτόν εις το της αυτοπεποιθήσεως.

Ο Ιησούς ενίκησε τον πρώτον πειρασμόν διά της εκφράσεως απολύτου εμπιστοσύνης εις τον Θεόν. Κατανοήσας όθεν πονηρότατα την ψυχικήν διάθεσιν του Σωτήρος, ο Σατανάς εις τον επόμενον πειρασμόν, προκάλεσεν αμέσως την απόλυτον ταύτην πεποίθησιν και εξήτησεν όπως εκδηλωθή αυτή όχι εν τη θεραπεία αμέσου τινός ανάγκης, αλλ' εν τη αποτροπή μεγάλου τινός κινδύνου. «Τότε παραλαμβάνει αυτόν ο διάβολος εις την αγίαν πόλιν και ίστησιν αυτόν επί το πτερύγιον του ιερού». Οι Ευαγγελισταί υπονοούσι βεβαίως κάποιον γνωστότατον πτερύγιον του γνωστοτάτου εκείνου κτιρίου· ίσως την στέγην της Β α σ ι λ ι κ ή ς Σ τ ο ά ς, κατά την μεσημβρινήν πλευράν του Ναού, ήτις ήτο εστραμμένη προς την κοιλάδα των Κέδρων, και ωρθούτο εις ύψος τόσον ιλιγγιώδες, ώστε, κατά τον Ιώσηπον, αν ετόλμα τις να κυττάξη κάτω, η κεφαλή του εσκοτίζετο από το αμέτρητον βάθος· ίσως το πρόστοον του Σολομώντος, την Ανατολικήν Στοάν, την οποίαν περιέγραψεν ωσαύτως ο Ιώσηπος, και από την οποίαν κατά την παράδοσιν κατεκρημνίσθη κάτω εις την αυλήν ο Ιάκωβος, ο αδελφός του Κυρίου.

«Ει», – ο Σατανάς μεταχειρίζεται και πάλιν την αμφιβολίαν με τον σκοπόν του να διεγείρη εις τον κόσμον το πνεύμα της υπερηφανείας, – ει υιός ει του Θεού, βάλε σεαυτόν κάτω». Και ο Σατανάς επικαλείται τας Γραφάς: «Γέγραπται γαρ ότι τοις αγγέλοις αυτού εντελείται περί σου, και επί χειρών αρουσί σε μήποτε προσκόψης προς λίθον τον πόδα σου». Τόσον βαθύς και πονηρός ήτο ο πειρασμός ούτος. Και ούτω, αφού ο Ιησούς επεκαλέσθη εις την πρώτην απάντησίν του τας Γραφάς, τας επεκαλέσθη ωσαύτως και ο διάβολος προς εξυπηρέτησιν των σκοπών του. Καθόσον δεν υπήρχε τίποτε το κοινόν, ουδέν το εγωιστικόν, ουδέν το σαρκικόν εις το δεύτερον τούτο πείραγμα. Ήτο μία έκκλησις ουχί προς ικανοποίησιν φυσικών ορέξεων, αλλ' εις διεστραμμένα διανοητικά ένστικτα. Και δεν μας αποδεικνύει η ιστορία των αιρέσεων και η ιστορία των κομμάτων και των εκκλησιών, ότι χιλιάδες ανθρώπων οίτινες δεν ήθελόν ποτε διολισθήσει εις την κατωφέρειαν του κορεσμού της σαρκός, ερρίφθησαν εν τούτοις επιδεικτικώς εις ασκόπους κινδύνους και κατεκρημνίσθησαν θρυμματισθέντες εκ του πτερυγίου της πνευματικής υπερηφανείας; Και πόσον ήρεμος, αλλά και πόσον σημαντική, υπήρξεν η απλή εκείνη απάντησις: «Πάλιν γέγραπται, ουκ εκπειράσεις Κύριον τον Θεόν σου». Ο εστι δεν πρέπει να πειράζης αυτόν μέχρις εσχάτων· δεν πρέπει να φαντάζεσαι ότι τα πάντα δύναται να πράξη προς χάριν σου· δεν πρέπει να ζητής την θαυμαστήν επέμβασίν του, όπως σε σώση από την ιδίαν οίησίν σου και την τρέλλαν σου· δεν πρέπει να υποβάλλης την δύναμίν του εις δοκιμασίαν. Όταν βαδίσης την οδόν του καθήκοντος, επαναπαύου εις αυτόν μετά της μεγαλειτέρας εμπιστοσύνης. Και ο Ιησούς ούτε καν υπενίσσεται τον φαινομενικόν κίνδυνον τον οποίον διατρέχει. Ο κίνδυνος ο μη εκζητηθείς είναι η σωτηρία. Οι λόγοι του πειρασμού υπήρξαν ωσεί μία εκμυστήρευσις της ιδίας αυτού αδυναμίας. – «Βάλε σεαυτόν κάτω». Δεν είχε την δύναμιν να εκσφενδονίση εις το κενόν από του ιλιγγιώδους εκείνου ύψους Εκείνον, τον οποίον επροστάτευεν ο Θεός. Η εκ της Γραφής περικοπή ήτο αληθής, αν και διέτρεψεν αυτήν. Ουδείς πειρασμός, όσον μέγας και αν είναι,

έχει ως συνέπειαν αναπόφευκτον την αμαρτίαν. Διά πάντα πειρασμόν ο Θεός επιφυλάσσει και τα μέσα της σωτηρίας.

Νικηθείς εις την προσπάθειάν του εκείνην, όπως επωφεληθή της πείνης και διεγείρη την πνευματικήν υπερηφάνειαν, ο Σατανάς ηθέλησε να εκμεταλλευθή «την τελευταίαν αδυναμίαν των ευγενών πνευμάτων». Από υψηλού όρους, έδειξεν εις τον Χριστόν πάσας τας βασιλείας της οικουμένης και την δόξαν αυτών, και ως κοσμοκράτωρ, και ως βασιλεύς του κόσμου τούτου τας προσέφερεν όλας εις Εκείνον, όστις μέχρι τούδε είχε διαγάγει την ζωήν του χωρικού, την ζωήν του τέκτονος, ως αμοιβήν μιας λέξεως υποταγής, ως αμοιβήν αναγνωρίσεώς του υπό του Ιησού.

«Την βασιλείαν του κόσμου και την δόξαν αυτών».

«Υπάρχουν πολλοί οίτινες θα είπουν», λέγει ο Επίσκοπος Άνδριους, «ότι ουδέποτε πειραζόμεθα υπό του πόθου της Βασιλείας. Εν τούτοις ο Χριστός υπέκειτο εις τοιούτον πειρασμόν το πνεύμά του το μέγα, το πνεύμα του το υψηλόν δεν ήτο δυνατόν να αισθάνεται τον πειρασμόν των μικρών, των ευτελών πραγμάτων. Αλλά δεν συμβαίνει το αυτό και δι' ημάς, οίτινες εκτιμώμεν ολιγώτερον τους ιδίους εαυτούς. Έχομεν μικράς και ταπεινάς φιλοδοξίας· ο Σατανάς ημπορεί να μας αγοράση ευθυνά. Δεν ευρίσκεται εις την ανάγκην να μας συναρπάση μέχρι του ύψους ενός όρους. Το περύγιον είναι πολύ υψηλόν, μία κατωτέρα βαθμής δύναται κάλλιστα να εξυπηρετήση τους σκοπούς του Σατανά. Ας μη μας μεταφέρει μάλιστα έξω των οικιών μας· ας σταθώμεν εις το παράθυρόν μας ή εις την θύραν μας· αν μας προσφέρει ότι δυνάμεθα εκείθεν να ιδώμεν, θα υποκύψωμεν εις τον πειρασμόν· θα αποδεχθώμεν την προσφοράν και μάλιστα θα τον ευχαριστήσωμεν. Ολίγα χρήματα, έν ζεύγος υποδημάτων, έν φόρεμα, κάτι τι ευτελές, θα μας ρίψη γονυπετείς προ των ποδών του Διαβόλου.»

Αλλ' ο Χριστός edίδαξε, τι ωφελεί τον άνθρωπον εάν κερδίση τον κόσμον όλον και ζημιωθεί την εαυτού ψυχήν;

Έζη τότε εις άνθρωπος, διά τον οποίον δύναται να λεχθή άνευ υπερβολής, ότι edέσποζεν ολοκλήρου του κόσμου. Ο Ρωμαίος Αυτοκράτωρ Τιβέριος ήτο εκείνην την εποχήν ο κραταιότερος των συγχρόνων του, ο απόλυτος, ο μέγας παντοκράτωρ και μέγας δεσπότης παντός ό,τι ωραιότερον και πλουσιώτερον υπήρχεν εις τα βασίλεια της γης. Ουδείς φραγμός υπήρχεν εις την δύναμίν του, ουδέν όριον εις τον πλούτον του και εις τας ηδονάς του. Και διά να δίδεται μάλλον ελευθέρως εις την αχαλίνωτον απόλαυσιν των τρυφηλών οργίων του, έκτισεν ανάκτορον εις έν εκ των ωραιότερων μερών της επιφανείας της γης, υπό την σκιάν του κοιμωμένου ηφαιστείου, εις μίαν μαγευτικήν νήσον, υπό το γλυκύτερον κλίμα του κόσμου. Τι καλόν προέκυψεν εξ όλων τούτων; Ήτο, όπως αποκαλεί αυτόν ο Πλίνιος, «ο ομολογουμένως μάλλον τεθλιμμένος των ανθρώπων». Και εκείθεν από την οικίαν εκείνην των κρυπτομένων ατιμιών του, από εκείνην την νήσον, όπου είχε προσπαθήσει να εύρη την ευτυχίαν εις μίαν εγωιστικήν ζωήν πλήρη απολαύσεως και ηδονών, έγγραψε προς την δουλόφρονα και διεφθαρμένην Σύγκλητόν του: «Αν γνωρίζω τι να σας γράψω, ή τίνι τρόπω να σας γράψω, ή εν γένει τι να μη γράψω τώρα, οι θεοί και αι θεαί να με καταστρέψουν χειρότερον παρ' όσον αισθάνομαι ότι καταστρέφομαι καθ' εκάστην». Σπανίως ο κόσμος έσχε μεγαλειτέραν απόδειξιν ότι τα πλουσιώτερα δώρα του δεν είναι παρά χρυσός όστις κατατρίβεται εις κόνιν, και τα πλέον κολοσσαία οικοδομήματα της προσωπικής λαμπρότητος και του μεγαλείου είναι φραγμοί, τους οποίους η δυστυχία συντρίβει με την αυτήν ευκολίαν με την οποίαν τα κύματα του Ατλαντικού σαρόνουν ένα σωρόν άμμου εις την ακτήν.

Και πάντοτε εις τοιαύτην αμηχανίαν και εις τοιαύτην αγωνίαν καταλήγει η αμαρτωλός κατοχή του πλούτου, η συγκέντρωσις πάσης εξουσίας. Τοιαύτη είναι η αναλλοίωτος Νέμεσις της αχαλινώτου φιληδονίας. Δεν χρησιμοποιεί τους οφιοειδείς πλοκάμους των μυθολογουμένων Εριννύων. Η ένοχος και υπό τύψεων ταρασσομένη συνείδησις είναι το μόνον όργανον της εκδικήσεως· και «αν ο κόσμος όλος ήτο εις μέγας χρυσόλιθος», και αν ο

χρυσόλιθος ούτος ήτο αποκλειστικόν ημών κτήμα, πάλιν δεν θα ήρκει να μας παρηγορήση και να αντισταθμίση μίαν μόνον ώραν εσωτερικής βασάνου και αγωνίας.

Αλλ' ο κληρονομών την βασιλείαν των ουρανών δεσπόζει ευρυτέρων και αληθεστέρων κόσμων, και είναι απείρως ευτυχέστερος διότι είναι απείρως αγνότερος. Και εις την βασιλείαν ταύτην, από την οποίαν αποκλείεται ο «ακάθαρτος κόσμος» του Αγίου Αυγουστίνου, ο Σατανάς ουδεμίαν έχει επιρροήν και δύναμιν. Είναι η Βασιλεία του Θεού· και αφού ο άνθρωπος δεν δύναται να λάβη το παραμικρόν δώρον από τον Σατανάν χωρίς να υποβάλη την ψυχήν του εις την βάσανον της υποταγής, η απάντησις εις πάντα πειρασμόν του είναι η απάντησις του Χριστού: «Υπαγε οπίσω μου, Σατανά. Γέγραπται γαρ: «προσκυνήσεις Κύριον τον Θεόν σου και autώ μόνω λατρεύσεις».

Και ούτω ο Χριστός εξήλθε νικητής, χάρις εις εκείνην την αυταπάρνησίν του ήτις μόνη δύναται να εξασφαλίση την νίκην. Ο Σατανάς μάτην τον είχε πειράξει· μάτην επετέθη κατά του προσώπου του, κατά της φύσεως αυτού, κατά της δυνάμεως την οποίαν είχεν ο Χριστός να επικαλήται την εξ ύψους βοήθειαν. Ενικήθη. Αι στιγμαί μιας τόσο ευγενούς πάλης, στεφομένης υπό της νίκης, είναι αι γλυκύτεραι και ευτυχέστεραι εν τω βίω ενός ανθρώπου· είναι πλήρης εξάρσεως και ηδονής, ήτις δύναται να περιγραφή μόνον διά της γλώσσης των αγγέλων.

«Και συντελέσας πάντα πειρασμόν», λέγει ο Λουκάς, «ο διάβολος απέστη απ' αυτού», αν και ουχί οριστικώς, αλλά «άχρι καιρού», ή απλούστερον, μέχρις ου παρουσιασθή και πάλιν η κατάλληλος ευκαιρία. Μάτην είχεν εξαντλήσει όλους τους πειρασμούς του, πειρασμούς σαρκός, πειρασμούς οφθαλμού, πειρασμούς υπερηφανείας. Εν τέλει «απέστη απ' αυτού».

«Και ιδού άγγελοι προσήλθον και διηκόνουν autώ». Και ήτο μία ιδιαιτέρα ευχαρίστησις και μία ιδιάζουσα τιμή διά τα πνεύματα εκείνα τα στελλόμενα προς διακονίαν παντός κληρονόμου της σωτηρίας, να διακονούν τον Κύριον της Σωτηρίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ. Οι πρώτοι μαθηταί

Το Ευαγγέλιον του Ιωάννου. – «Ο αμνός του Θεού». – Ο Ανδρέας και ο Ιωάννης. – Σίμων. – Προσωπική επιρροή του Ιησού. – Φίλιππος. – Ναθαναήλ. – «Υπό την σκκήν».

Και αφού ενίκησε τον πειρασμόν και εξήλθε σόως και αμόλυντος εκ της μεγάλης εκείνης δοκιμασίας, ο Σωτήρ εγκατέλιπε την έρημον και επανέκαμψεν εις τας όχθας του Ιορδάνου.

Τα συνοπτικά Ευαγγέλια, άτινα περιγράφουν μόνον την εν Γαλιλαία διδασκαλίαν, χρονολογουμένην από της φυλακίσεως του Ιωάννου, παραλείπουν πάντα τα μεσολαβούντα γεγονότα και μνημονεύουν μόνον την αναχώρησιν του Ιησού εις Γαλιλαίαν (Ματ. 4, 12). Αλλ' εις τον τέταρτον Ευαγγελιστήν οφείλομεν την ωραίαν περιγραφήν των ημερών, αίτινες επηκολούθησαν αμέσως τον πειρασμόν του Σατανά. Ούτω η εν Ιουδαία διδασκαλία φέρεται υπ' αυτού το πρώτον εις φως. Ο Ιωάννης φαίνεται ως να είχε διαρκώς υπ' όψει το να μη αφηγηθή τίποτε εκ των όσων δεν είδεν ιδίοις όμμασι, και υπάρχουν σαφείς τινες ενδείξεις, ότι ο Ευαγγελιστής συνεδέετο ιδιαιτέρως με την Ιερουσαλήμ (Ιω. 19, 27 – 18, 16). Ο Ιωάννης ήτο αλιεύς το επάγγελμα, και δεν είνε απίθανον, αφού η Ιερουσαλήμ επρομηθεύετο μεγάλην ποσότητα ιχθύων εκ της λίμνης της Γαλιλαίας, να μετέβαινεν εκεί εις ωρισμένας εποχάς και να εβοήθη το πατέρα του και τον αδελφόν του εις τας εργασίας των. Ούτοι ως ιδιοκτήται ιδίου αλιευτικού πλοίου και προϊστάμενοι πολλών εμμίσθων εργατών, κατείχον προφανώς καλήν κοινωνικήν θέσιν. Όπως και αν έχη το πράγμα, ο Ιωάννης είνε ο μόνος Ευαγγελιστής, όστις εξιστορεί την προσχώρησιν των πρώτων Αποστόλων εις τας αρχάς του Ιησού, και αφηγείται μάλιστα όλα εκείνα τα επεισόδια μετά των λεπτομερειών και της γραφικής τρυφερότητος ανθρώπου εις την ψυχήν και εις την καρδίαν του οποίου αφήκαν βαθυτάτην εντύπωσιν.

Η εξ ιερέων και Λευιτών πρεσβεία του Συνεδρίου, περί ης εγένετο λόγος ανωτέρω, απεστάλη εις τον Βαπτιστήν την προτεραίαν της επανόδου του Κυρίου ημών εκ της ερήμου· και όταν ο Ιωάννης είδε την ακόλουθον ημέραν πλησιάζοντα τον Ιησούν, εμαρτύρησε δημοσία ότι Αυτός ήτο «ο Αμνός του Θεού ο αίρων την αμαρτίαν του κόσμου». Αν ο Βαπτιστής υπενόει τον αμνόν του Πάσχα, ή τον αμνόν της πρωινής και της εσπερινής θυσίας, αν η λέξις κόσμος είναι απλή εκδοχή της Ελληνικής λέξεως «λαός», αν αντελαμβάνετο την βαθείαν σημασίαν των λόγων του ή ωμίλει εξ απλής προφητικής εμπνεύσεως, – δεν δυνάμεθα να είπωμεν.

Όσον όμως σημαντική και αν ήτο η προφητεία του εκείνη, φαίνεται ότι την πρώτην ημέραν δεν επέφερεν άμεσόν τι αποτέλεσμα. Την επαύριον όμως ενώ ο Βαπτιστής «ειστήκει πάλιν» εν τω μέσω δύο μαθητών του, είδε τον Ιησούν περιπατούντα, και προσηλώσας επ' αυτού εκστατικόν και φλογερόν όμμα, ανεφώνησεν εκ νέου, ωσεί υπό ακουσίου τρόμου και θαυμασμού συσχεθείς: «Ίδε ο αμνός του Θεού!»

Οι λόγοι ούτοι ενείχον βαθυτάτην έννοιαν και ενεποίησαν μεγάλην αίσθησιν εις τους δύο μαθητάς του Ιωάννου, οίτινες ηκολούθησαν τον αντιπαρερχόμενον Ιησούν· Εκείνος ήκουσε τον θόρυβον των βημάτων, στραφείς δε και «θεασάμενος αυτούς ακολουθούντας», τους ηρώτησεν ηπίως: «τι ζητείτε;

Ήτο ήδη η αρχή της διδασκαλίας του· και οι μαθηταί του Βαπτιστού δεν ηδύναντο ακόμη να γνωρίζουν τις πράγματι ήτο· δεν είχαν ακούσει μέχρι τούδε τους γλυκείς λόγους, οίτινες έρρεον εκ του στόματός του· ήρχοντο προς αυτόν ίσως εξ απλής περιεργείας· εξ άλλου όμως δυνατόν να τους έφερε προς αυτόν μία ακαταμάχητος εσωτερική ώθησις.

Πόσον όμως βαθεία και πλήρης σημασίας είναι η ερώτησις του Χριστού. Είς από τους μεγαλειότερους αγίους της Δυτικής Εκκλησίας, ο Άγιος Βερνάρδος, συνείθιζε να προοιδοποιή εαυτόν διά της μεγάλης ταύτης ερωτήσεως: Ber! narde, ad quid venisti? – «Βερνάρδε προς

τίνα σκοπόν ήλθες ενταύθα;» Προκειμένου να εξετάση τις εαυτόν, προκειμένου ν' ανιχνεύση εντός της συνειδήσεώς του, δεν υπάρχει βαθύτερα ερώτησις· όλη όμως η σημασία της συνεκεντρώτου εις δύο απλές λέξεις: «Τι ζητείτε;»

Οι νεαροί Γαλιλαίοι δεν ηδύναντο βεβαίως πρώτην φοράν να εισχωρήσουν εις το βαθύ νόημα τον λόγων του Ιησού και ν' απαντήσουν καταλλήλως. Απεδείκνυν όμως η απάντησίς των την δίψαν ήτις τους εφλόγιζε να μάθουν και να φωτισθούν. «Διδάσκαλε», είπον (και ο τίτλος ο τιμητικός ον απένειμαν εις τον Ιησούν, εδείκνυν οπόσον βαθείαν αίσθησιν είχεν εμποιήσει εις αυτούς η παρουσία του) «πού μένεις;»

Πού έμενε δεν γνωρίζομεν. Ίσως εις μίαν προσωρινήν καλύβην, κατεσκευασμένην με κλάδους και φύλλα. Και ούτω φαίνεται ότι εστεγάζοντο και όλα εκείνα τα πλήθη άτινα είχαν συρρεύσει πανταχόθεν εις το βάπτισμα του Ιωάννου. «Λέγει αυτοίς, έρχεσθε και ίδετε.» Αι λέξεις ήσαν πάλιν απλούσταται, αν και απαντώνσιν εις χωρία εγκλείοντα βαθύτατα νοήματα. Τώρα όμως είχαν αποτέλεσμα πλέον ή άλλοτε αξιοσημείωτον. Ήλθον και είδον πού έμενεν ο Ιησούς, και επειδή ήτο τότε ωσει τετάρτη μετά μεσημβρίαν, έμειναν παρ' αυτώ την ημέραν εκείνην· και πιθανώς εκοιμήθησαν παρ' αυτώ την νύκτα εκείνην· και προτού ο ύπνος κλείση τα βλέφαρά των, εγνώριζον και ησθάνοντο εις τα μύχια της καρδιάς των ότι η βασιλεία των ουρανών είχεν έλθει, ότι αι ελπίδες των αιώνων τώρα είχαν πληρωθή, ότι ευρίσκοντο προ Εκείνου, τον οποίον επόθουν όλα τα έθνη, προ του Ιερέως του μεγαλειτέρου του Ααρών, του προφήτου του μεγαλειτέρου του Μωυσέως, του βασιλέως του μεγαλειτέρου του Δαβίδ, του αληθούς Αστέρος του Ιακώβ και Σκήπτρου του Ισραήλ.

Είς εκ των δύο εκείνων νέων, οίτινες τόσον ενωρίς προσεχώρησαν εις Χριστόν, ήτο ο Ανδρέας. Ο άλλος παρέλειψε το όνομά του, διότι ήτο ο αφηγούμενος το επεισόδιον, ο αγαπητός μαθητής, ο Ευαγγελιστής Ιωάννης. Ουδέν θαυμαστόν αν αι παραμικροτέραι λεπτομέρειαι, μέχρι και αυτής της ώρας της συναντήσεως, έμειναν εντετυπωμέναι εις την μνήμην του αλησιμόνητοι μέχρι γήρατος.

Πρώτη φροντίς του Ανδρέα ήτο να εύρη τον αδελφόν του Σίμωνα και να αναγγείλῃ εις αυτόν το μέγα «Εύρηκα». Ωδήγησεν αυτόν εις τον Ιησούν, και ο Ιησούς εμβλέψας προς αυτόν ζωηρώς με το υπέροχον εκείνο όμμα, όπερ εισέδνε μέχρι των μυχιωτέρων σκέψεων, εννοήσας δι' ενός μόνου βλέμματος όλην την αδυναμίαν του χαρακτήρος, αλλά και όλον το έκλαμπρον μεγαλείον του ταπεινού εκείνου αλιέως, είπεν εις αυτόν αποδούς όνομα, βραδύτερον έμελλε να επικυρωθή τόσον πανδήμως: «Συ ει Σίμων, ο υιός Ιωνά· συ κληθήσῃ Κηφάς·» δηλαδή: «Συ είσαι ο Σίμων, ο υιός της π ε ρ ι σ τ ε ρ ά ς· από τούδε και εις το εξής θα είσαι ως ο βράχος εις τον οποίον η περιστέρα κτίζει την φωλεάν της». Ο Ιησούς έπαιξε βεβαίως με την λέξιν, αλλά το λογοπαίγνιον ήτο συμβολικόν και βαθύτατον. Μόνον οι ανόητοι και οι αμαθείς θα ίδουν εις τούτο παρεκτροπήν από της αξιοπρεπειάς του Χριστού. Η κεκρυμμένη σημασία των λέξεων υπήρξε καθ' όλους τους αιώνας συμβολική διά τους Ιουδαίους, οίτινες εθεώρουν την γλώσσαν των όχι ολιγώτερον ιεράν των πολυτίμων λίθων των κοσμούντων τα στήθη του Ααρών. Η πεποίθησίς των επί την μυστικήν παντοδυναμίαν των ήχων, η δοξασία ότι αι λέξεις υπεδήλουν το πεπρωμένον ενός ανθρώπου και τον επί γης προορισμόν αυτού, ημπορεί να φανούν ανόητοι εις τους τυχόντας τεχνικής μορφώσεως, υπήρξαν όμως καθ' όλους τους αιώνας μεγάλοι φιλόσοφοι, οίτινες απέδωκαν εις αυτάς την πρέπουσαν σημασίαν.

Πώς συνέβη οι νέοι εκείνοι της Γαλιλαίας, – είς Ιωάννης τόσον φλογερός, αλλά και τόσον σκεπτικιστής, και είς Πέτρος τόσον ορμητικός εις τας συμπαθείας του, αλλά και τόσον δειλός εις τας αποφάσεις του, να προσπέσουν με έν μόνον βλέμμα, με μίαν μόνον λέξιν, εις τους πόδας του Σωτήρος! Πώς συνέβη, ώστε εις μίαν αιφνιδίαν αποκάλυψιν, εις ένα απρόοπτον κύμα εμπνεύσεων, ν' αναγνωρίσουν εν τω προσώπω του τέκτονος της Ναζαρέτ τον Μεσσίαν της προφητείας, τον Υιόν του Θεού, τον Σωτήρα του Κόσμου;

Αναμφιβόλως εκ των όσων περί Αυτού εμαρτύρησεν ο Ιωάννης, αλλ' ίσως και εκ μόνου του βλέμματός του. Επί του ζητήματος τούτου η παράδοσις ποικίλλει σημαντικώς· και αφού τόσοι ενέχει ενδιαφέρον, δεν είναι άσκοπον να ενδιατρίψωμεν ολίγον επ' αυτού.

Οι μελετήσαντες τας μεσαιωνικάς εικόνas του Χριστού παρετήρησαν βεβαίως, ότι τινές εκ τούτων είναι αισχρώς και απεχθώς βδελυραί, ενώ άλλαι παρουσιάζουν μίαν σύλληψιν του πλέον αιθερίου και πλέον ερασμίου ιδεώδους του ανθρωπίνου κάλλους. Πόθεν προήλθεν η περίεργος αύτη διαφορά;

Προήλθεν εκ των προφητικών χωρίων, άτινα ενομίσθησαν ότι υπεδείκνυν την εμφάνισιν του Μεσσίου καθώς και την ζωήν αυτού.

Η Εκκλησία των πρώτων χριστιανικών χρόνων, συνειθισμένη εις την υπέροχον τελειότητα με την οποίαν η γλυπτική περιέβαλε τας ωραίαις συλλήψεις των νεωτέρων θεών του Ολύμπου, και γνωρίζουσα εκτός τούτου την απαισίαν διαφθοράν την οποίαν ασκεί πάσα φιλήδονος φαντασία, έλαβεν ως ιδεώδες, διά να παραστήση το πρόσωπον του Χριστού, τας μελαγχολικάς εικόνas των προφητών Ησαΐα και Δαυίδ, εικόνas πασχόντων εξορίστων, ταπεινών και εξηντλημένων. Το κάλλος του, λέγει ο Κλήμης ο Αλεξανδρινός ήτο εν τη ψυχή του και εις τας πράξεις του, αλλά σωματικώς ο Ιησούς ήτο ταπεινός. Ιουστίνος ο Μάρτυς παριστά τον Χριστόν αιειδή, άδοξον, άτιμον. «Το σώμα του» λέγει ο Ωριγένης, «ήτο μικρόν και δυσειδές και αγενές.» «Το σώμα του», λέγει ο Τερτυλλιανός δεν είχε καμμίαν ανθρωπίνην ωραιότητα, και κατά πολύ ισχυρότερον λόγον ουδεμίαν ουρανίαν λαμπρότητα.» Ο εθνικός Κέλσιος, ως πληροφορούμεθα εκ του Ωριγένους, εποφελείτο της πατροπαραδότου ταύτης σωματικής ποταπότητος και ασχημίας διά ν' αποκηρύσση την εκ Θεού καταγωγήν του. Η άμιλλα αύτη όπως παριστάνεται ο Χριστός όσον το δυνατόν δυσειδέστερος, προέβη μάλιστα και περαιτέρω. Τον εφαντάσθησαν και λεπρόν ακόμη, αυτόν τον τόσοις θεραπεύσαντα λεπρούς.

Εξ αντιδράσεως αφ' ετέρου προς τας αηδείς ταύτας φαντασιοπληξίας, υπήρξαν πολλοί οίτινες υπεστήριζον ότι ο Ιησούς, ως προς το είδος το ανθρόπινον, αντικατώπτριζε πιστώως την γοητείαν της μορφής και το κάλλος του Δαυίδ, του μεγάλου προγόνου του· και ο Άγιος Ιερώνυμος και ο άγιος Αυγουστίνος επροτίμων να εφαρμόζουν εις αυτόν τας λέξεις των Ψαλμών: «Ωραίος κάλλει παρά τους υιούς των ανθρόπων.» Φυσικόν ήτο, αφού ελλείπουν θετικά αποδείξεις, ν' αποκτήση η γνώμη αύτη περισσοτέρας συμπαθείας, και να εμπνεύση όλας τας εκείνας τας περιγραφάς της ποιήσεως, τας πλήρεις μεγαλείου και συμπαθείας, και όλας εκείνας τας αναπαραστάσεις του Χριστού τας οποίας βλέπομεν εις τα μεγάλα ζωγραφικά έργα του Φρα Αντζέλικο, του Βερναρδίνου Λουίνη, του Λεονάρδου Βίντσι, του Ραφαήλ και του Τιτιανού.

Ανεξαρτήτως πάσης παραδόσεως δυνάμεθα ασφαλώς να πιστεύωμεν ότι ουδέν υπήρχε το δυσειδές ή το απεχθές, – ότι απεναντίας υπήρχε κάτι το ωραίον, ως λέγει ο Άγιος Ιερώνυμος, – εις το φθαρτόν περίβλημα όπερ ενέκλειε μίαν Αιωνίαν θεότητα και μίαν Άπειρον Αγιότητα. Παν αληθές κάλλος είνε «το μυστήριον της θεότητος», και συνείδησις τόσοι ακηλίδωτος, πνεύμα τόσοι αρμονικόν, ζωή τόσοι αγνώως ευγενής, δεν ηδύναντο παρά ν' αντανακλώνται εις τους τρόπους και εις το πρόσωπον του Υιού του Ανθρώπου. Ουδαμού ευρίσκομεν βεβαίως υπαινιγμόν τινα σχετικόν προς το θέλγητρον τούτο της μορφής, όπως ευρίσκομεν εν τη περιγραφή του νεαρού Αρχιερέως Αριστοβόλου, τον οποίον ο Ηρώδης εδολοφόνησεν· αλλ' αφ' ετέρου δεν ευρίσκομεν εις την γλώσσαν των εχθρών του και μίαν λέξιν ή ένα υπαινιγμόν όστις ηδύνατο να βασισθή επί της δυσμορφίας του Χριστού. Εκείνος περί του οποίου ο Ιωάννης εμαρτύρησεν ότι ήτο ο Χριστός, – Εκείνος, ον τα πλήθη μετά χαράς θα καθίστων Βασιλέα των, – Εκείνος, τον οποίον η αγία πόλις εχαιρέτισε διά θριαμβευτικών κραυγών ως Υιόν του Δαυίδ, – Εκείνος, τον οποίον υπηρετούν αι γυναίκες μετά τόσοι βαθείας ευλαβείας και τοιαύτης αφοσιώσεως, και ούτινος η μορφή επλήρωσεν εις μίαν τεταραγμένην εικόνα ονείρου την φαντασίαν μιας Ρωμαίας δεσποίνης με τρόπον και ενδιαφέρον, – Εκείνος,

όστις με δύο μόνον λέξεις ηνάγκασε τον Φίλιππον και τον Ματθαίον και πολλούς άλλους να καταλείπουν το παν και να τον ακολουθήσουν, – Εκείνος, ούτινος έν μόνον βλέμμα συνέτριψε την αγωνιωδώς μετανοούσαν καρδίαν του Πέτρου, – Εκείνος, προ της παρουσίας του οποίου οι κατελιγμένοι υπό δαιμονίων εθεραπεύοντο και εις την ερώτησιν του οποίου, εν αυτή τη κρίσει της αδυναμίας του, οι αγριώτατοι εχθροί του κατελήφθησαν υπό τρόμου και έπεσαν κατά γης εις μίαν στιγμήν καθ' ην η λύσσα των είχε κορυφωθεί, – δεν ηδύνατο να στερήται του προσωπικού μεγαλείου Προφήτου και Ιερέως. Όλα τα γεγονότα της ζωής του λαλούσι πειστικώς περί της δυνάμεως εκείνης του χαρακτήρος, και της καρτερικότητος και της αξιοπρεπείας και της ηλεκτρικής επιρροής, προσόντα τα οποία ουδείς δύναται να έχη, αν δεν είναι πεπροικισμένος με μεγάλα ανθρώπινα και πνευματικά δώρα. «Βεβαίως», λέγει ο Άγιος Ιερώνυμος, «φλοξ πυρός και λαμπρότης άστρου απήστραπτεν εκ του οφθαλμού του, και το μεγαλείον της θεότητος έλαμπεν εις το πρόσωπόν του». Η περιγραφή αυτή δύναται να θεωρηθή ακριβής· διότι η λέξις «θάμβος» είναι έκφρασις την οποίαν συχνάκις μεταχειρίζονται οι Ευαγγελισταί, όπως εκφράσουν το αποτέλεσμα όπερ είχαν η παρουσία του εις τους εχθρούς και φίλους του.

Η τρίτη ημέρα μετά την επάνοδον εκ της έρημου φαίνεται ότι κατηναλώθη υπό του Ιησού εις συζητήσεις μετά των νέων μαθητών του. Την επαύριον ηθέλησε να επιστρέψη εις Γαλιλαίαν, και καθ' οδόν συνήντησε και άλλον αλιέα, τον Φίλιππον τον από Βηθσαϊδά. Εξ όλων των Αποστόλων μόνος ο Φίλιππος είχε ελληνικόν όνομα, προερχόμενον ίσως εκ του τετράρχου Φιλίππου, αφού η συνήθεια του να δίδονται εις τα παιδιά τα ονόματα των βασιλευόντων ηγεμόνων ήτο κοινή. Αν το πράγμα έχη ούτω, ο Φίλιππος ήτο κατ' εκείνην την εποχήν τριάκοντα περίπου ετών. Πιθανώς το ελληνικόν τούτο το όνομα δεικνύει συγγένειαν με ελληνόφωνόν τινα πληθυσμόν, εκ των πολλών οίτινες ήσαν την εποχήν εκείνην ανάμικτοι με τους Γαλιλαίους εις τας όχθας της Γεννησαρέτ, και εις τούτο ίσως οφείλεται το γεγονός ότι οι Έλληνες, οίτινες επεθύμησαν να ίδουν τον Σωτήρα, κατά την τελευταίαν εβδομάδα του βίου του, επροτίμησαν ν' απευθυνθούν μάλλον εις αυτόν παρά εις άλλον τινά Απόστολον. Μία λέξις, μία μόνη πρόσκλησις: «Ακολουθεί μου», ήρκεσεν όπως συνδέση διά παντός με τον Ιησούν τον ευγενή και άδολον Απόστολον, τον οποίον κατά πάσαν πιθανότητα είχε γνωρίσει προηγουμένως.

Την ακόλουθον ημέραν προσετέθει και πέμπτος νεόφυτος εις τον άγιον και ευδαίμονα εκείνον όμιλον. Φλεγόμενος υπό του πόθου να διακοινώση την μεγάλην ανακάλυψιν, την οποίαν είχε κάμει, ο Φίλιππος εύρε τον φίλον του Ναθαναήλ εξασκών τοιουτοτρόπως το θειότατον προνόμιον της φιλίας, όπερ είνε το ν' ανακοινώμεν εις τους άλλους παν ό,τι θείον ησθάνθημεν και είδομεν ημείς αυτοί. Ο Ναθαναήλ εν τω καταλόγω των Αποστόλων εξομοιούται γενικώς και σχεδόν αδιαμφισβητήτως με τον Βαρθολομαίον· διότι «Βαρθολομαίος» είναι λέξις σύνθετος εκ του «Βαρ» και «θολμαί» και σημαίνει τον «υιόν του Θολμαί» και ενώ του Ναθαναήλ γίνεται μνεία υπό το όνομα τούτο μόνον εις έν χωρίον (Ιω. 21, 2) ο Βαρθολομαίος συνδέεται εν τω καταλόγω των Αποστόλων σχεδόν πάντοτε με τον Φίλιππον. Επειδή δε κατώκει εν Κανά της Γαλιλαίας, ο υιός του Θολμαί ηδύνατο να σχετισθή ευκόλως με τον νεαρόν αλιέα της Γεννησαρέτ. Και εν τούτοις ήτο τόσον μεγάλη η απομόνωσις εις την οποίαν είχε ζήσει μέχρι τούδε ο Χριστός, ώστε, μολονότι ο Ναθαναήλ εγνώριζε τον Φίλιππον, ήκουεν όμως πρώτην φοράν το όνομα του Ιησού. Το απλοϊκόν πνεύμα του Φιλίππου εφάνετο αρεσκόμενον εις την αντίθεσιν, ήτις υπήρχε μεταξύ του μεγαλείου της αποστολής του Χριστού και της ταπεινότητος της καταγωγής του. «Ον έγγραψε Μωυσής εν τω νόμω και οι προφήται, ευρήκαμεν». Και τις ήτο εκείνος τον οποίον ευρήκε; Κανείς νεαρός ηγεμών της δυναστείας του Ηρώδου; Νεαρός τις Ασμοναίος ιερέυς; Φωτεινόν τι πνεύμα εκ των σχολών του Ιλλήλ και του Σαμμαϊ; Όχι, ήτο μόνον «ο Ιησούς, ο υιός του Ιωσήφ, ο από Ναζαρέτ».

Ο Ναθαναήλ φαίνεται ότι ησθάνθη την αντίθεσιν. Ηννόησε την σημασίαν των λόγων του Φιλίππου. Ο Μεσσίας ευρέθη, και όμως ήτο από την Ναζαρέτ! Ήτο πιθανώς, όπως

λέγει και η παράδοσις, ο μάλλον ανεπτυγμένος των Αποστόλων. Και η απάντησίς του θεωρείται πλέον παροιμιώδης: «Εκ Ναζαρέτ δύναται τι αγαθόν είναι;» Ο Ναθαναήλ ίσως υπαινίσσεται την λέξιν «ναζόρα» εξ ης παράγεται το όνομα Ναζαρέτ, και ήτις σημαίνει: «άξιος περιφρονήσεως». Ίσως όμως και να ηγνεί ότι η Ναζαρέτ ήτο πόλις ασήμαντος και ταπεινή, κλεισμένη μέσα εις μίαν μικράν αγρίαν κοιλάδα. Και ο Φίλιππος, τέλειος πλέον μαθητής του Ιησού, απαντά εις τον Ναθαναήλ με τας ιδίας λέξεις του διδασκάλου του:

«Έρχου και ίδε».

Και σήμερον ακόμη, η ερώτησις – «Εκ Ναζαρέτ δύναται τι αγαθόν είναι;» – επαναλαμβάνεται συχνάκις, και η μόνη απάντησις – σχεδόν η μόνη δυνατή απάντησις, – είνε και τώρα, όπως ήτο τότε, «Έρχου και ίδε». Τότε εσήμαινε, έρχου και ίδε τον Λαλούντα ως ουδέποτε άνθρωπος ελάλησεν· έρχου και ίδε Εκείνον, τον ταπεινόν τέκτονα τον από Ναζαρέτ, όστις δεσπόζει των ψυχών πάντων τον προσεγγιζόντων αυτόν, αποκαλύπτων διά μόνης της παρουσίας του τα μυστικά των καρδιών, και σύρων όπισθέν του τους αμαρτωλούς εις μίαν φλογεράν λατρείαν· έρχου και ίδε Εκείνον, όστις αποπνέει την ακαταμάχητον γοητείαν αναμαρτήτου αγνότητος, το άψογον κάλλος θείας ζωής. «Έρχου και ίδε», είπεν ο Φίλιππος πεπεισμένος εν τη απλότητι της καρδιάς και της πίστεως αυτού, ότι βλέπων τις τον Ιησούν θα τον ανεγνώριζε και θα τον ηγάπα και θα τον ελάτρευεν. Υπό τοιαύτην σημασίαν, δεν δυνάμεθα βεβαίως σήμερον να είπωμεν «Έρχου και ίδε»· διότι αφ' ότου οι κυανοί ουρανοί εκλείσθησαν μετά το δράμα του Αγίου Στεφάνου και του Αγίου Παύλου, το ανθρώπινον σχήμα του Ιησού δεν ώφθη πλέον υπ' ουδενός. Δυνάμεθα όμως να είπωμεν το «έρχου και ίδε»· υπό άλλο πνεύμα, Έρχου και ίδε ένα ετοιμοθάνατον κόσμον αναζωογονηθέντα, ένα κόσμον παρηκμακότα όστις εγεννήθη, ένα γηραλέον κόσμον ανακτήσαντα σφρίγος της νεότητος· έρχου και ίδε την αγάπην εισχωρούσαν εις την ειρκτήν του καταδίκου, την ελευθερίαν αποδιδομένην εις τον σιδηροδέσμιον δούλον· έρχου και ίδε τους πτωχούς και τους αμαθείς και τους πολλούς χειραφετηθέντας διά παντός από την αφόρητον τυραννίαν των πλουσίων, των πεπαιδευμένων και των ολίγων· έρχου και ίδε νοσοκομεία και άσυλα φιλανθρωπικά, ορθούμενα εις αιωνίαν φιλανθρωπίαν παραπλεύρως των ερειπίων των κολοσσαίων αμφιθεάτρων, τα οποία άλλοτε εβάφοντο με ανθρώπινον αίμα· έρχου και ίδε την εξαγνισθείσαν οικογένειαν· έρχου και ίδε τα άντρα της χλιδής και της τυραννίας μεταβληθέντα εις γλυκείας και ευδαίμονας οικίας, τους αθέους εις πιστούς χριστιανούς, τους πολυθειστάς εις αγίους. Ναι, έρχου και ίδε τας μεγαλοπρεπείς πράξεις ενός μεγάλου δράματος εξακολουθούντος επί δεκαεννέα χριστιανικούς αιώνας· και όταν ιδήτε και μάθητε εν ευλαβεί ταπεινώσει ότι ακόμη και η φαινομένη Τύχη είνε κόρη της Προνοίας – «Ευνομίας τε και Πειθούς αδελφή και Προμαθείας θυγάτηρ», καθώς λέγει ο αρχαίος ποιητής Αλκμάν, όταν ακούσητε την φωνήν του Σωτήρος όστις ήλθε να ζητήση το απολωλός, τότε πιθανόν και σεις ν' αποβάλητε την αθλίαν έξιν της αμφιβολίας και ν' αναφωνήσητε ομού με τον καθαρόν και άδολον Ναθαναήλ «Ραββί, συ ει ο Υιός του Θεού, συ ει ο Βασιλεύς του Ισραήλ!»

Ο Χριστός, καθώς τον είδεν ερχόμενον, ανεγνώρισεν ότι η σφραγίς του

Θεού ήτο επί του μετώπου του, κα' είπεν:

«Ίδε αληθής Ισραηλίτης, εν ώ δόλος ουκ έστι». Πόθεν με γνωρίζεις; ηρώτησεν ο Ναθαναήλ. Τότε εδόθη η καρδιογνωστική απάντησις. «Προτού σε Φίλιππον φωνήσαι, όντα υπό την συκήν, ειδόν σε».

Έθιμον είχαν οι θεοσεβούντες Ιουδαίοι να μελετώσι το προσευχητάριόν των υπό δένδρον συκής. Τινές δε ενόμισαν ότι έχει τι το σημαντικόν η κλήσις του Αποστόλου από της σκιάς δένδρου το οποίον εσυμβόλιζε τα εβραϊκά έθιμα και την Συναγωγήν. Αλλ' εκ της όλης σκηνης οφείλομεν να φιλοσοφήσωμεν βαθύτερον ακόμη. Και εις το γεγονός τούτο ανευρίσκομεν και άλλην απερίγραπτον χροιάν πραγματικότητος, άλλο τεκμήριον της γνησιότητος και αξιοπιστίας του τετάρτου ιερού Ευαγγελίου.

Υπάρχουν στιγμαί καθ' ας η θεία χάρις κινεί βαθύτερον την καρδίαν μας. Εις τοιαύτην δε στιγμήν πρέπει να ευρέθῃ ὁ ἄδολος Ἰσραηλίτης καθὼς ἐκάθητο κ' ἐμελέτα καὶ προσηύχετο ἐν σιωπῇ ὑπὸ τὴν συκὴν. Καὶ τὴν χορδὴν ταύτην, τὴν μόνον εἰς καρδιογνώστην ορατὴν, ἐθίξεν ὁ Κύριος. Εἴαν τις εἰς παρομοίαν ευρέθῃ θέσιν, πῶς θὰ εθεώρῃ ζώντα ἄνθρωπον ὅστις θὰ του ἀπεκάλυπτεν ὅτι, τὴν δείνα ὥραν, ἀκαταλήπτως τὸν εἶδε κ' ἐμέτρησε τὰς συγκινήσεις τῆς ψυχῆς του; Τοιαῦται ἐξάρσεις καὶ συγκινήσεις, τοιαῦται μεταρσιώσεις εἰς τρίτον οὐρανόν, ὁπότεν ἡ ψυχὴ ἀγωνίζεται νὰ υπερβῇ τὰ ὅρια τοῦ χώρου καὶ χρόνου, υπάρχουν ἀναμφίλεκτα τεκμήρια καὶ γεγονότα ὅτι εἶναι ἐκ τῶν μεμαρτυρημένων παραδειγμάτων τοῦ βίου τοῦ Χριστιανικοῦ. Καὶ ἂν τις ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν ἐγνώρισέ ποτε τὸν παλμόν τούτον τῆς θείας ἀλλοιώσεως, ὅστις κτίζει καρδίαν καθαρὰν, καὶ πνεῦμα ἐ[[;]]ές ἐγκαινίζει, οὗτος μόνος θὰ ἐννοήσῃ τὸ ρίγος τῆς ηλεκτρικῆς συμπαθείας, τὴν ἠκονημένην αἰχμὴν τῆς ἰσχυρᾶς πεποιθήσεως, ἥτις διήλθεν ἐν ἀκαρεΐ τὴν καρδίαν τοῦ Ναθαναὴλ καὶ τὸν ἔκαμε νὰ κλίνη πάραυτα οἰονεὶ καρδίαν καὶ γόνυ καὶ ἔνθους ν' ἀναφωνήσῃ. «Ραββί, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ!»

Εἶναι τόσο δυσεύρετοι οἱ Ναθαναὴλ σήμερον! Ἡ ψυχὴ τοῦ φαίνεται νὰ υπήρξε μία ἀπὸ τὰς ψυχὰς ἐκεῖνας τὰς γαληνίους, τὰς ἐρημικάς, τὰς μελετητικάς, τῶν ὁποίων ἡ σφαῖρα τῆς υπάρξεως ἐγκεῖται ὅχι ἐδῶ, ἀλλ' ἐν τῇ γῇ τῶν εἰρηνοποιῶν καὶ τῶν πράεων. Οὐδέποτε δε, μέχρι τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τοῦ, ἐλησιμόνησε τὰς λέξεις ἐκεῖνας, αἵτινες ἐδείξαν ὅτι ὁ Κύριός τοῦ τὸν εἶχε δοκιμάσει καὶ τὸν εἶχε γνωρίσει. Οὐχὶ δε ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις ἐπληρώθη δι' αὐτόν καὶ τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους ἡ ὑπόσχεσις ὅτι, «Ἀπ' ἄρτι ὀψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεωγότα καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Ἀνθρώπου».

Ὁ τίτλος «ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου», τὸν ὁποῖον λαμβάνει ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς, εἶναι ὁ πρῶτος προσδιορισμὸς δι' οὗ περιγράφει τὸν εαυτόν Του. Ὡς Υἱὸν τοῦ Ἀνθρώπου, πρᾶον καὶ ταπεινόν τῇ καρδίᾳ, οἱ μαθηταὶ τοῦ ἠδύναντο μόνον νὰ μάθουν νὰ τὸν γνωρίζωσι, πρὶν βαθυμὸν φθάσωσι νὰ ἰδῶσιν αὐτόν ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Το πρώτον θαύμα

Ο Γάμος εν Κανά. – «Οἶνον ουκ ἔχουσιν». – Η απάντησις προς την Παρθένον. – Το θαύμα. – Χαρακτήρες τούτου και άλλων θαυμάτων.

«Τη τρίτη ημέρα (λέγει ο Ευαγγελιστής Ιωάννης) γάμος ἐγένετο εν Κανά της Γαλιλαίας». Γράφων εν πλήρει γνώσει και ζωηρά αναμνήσει παντός γεγονότος το οποίον συνέβη κατά τας θεσπεσίας εκείνας ημέρας, σημειοί τας χρονολογίας ως να ἦσαν τα γεγονότα ταῦτα τόσοσιν οικεία εις τους άλλους όσον και εις αυτόν. Η τρίτη ημέρα πρέπει να εννοηθή ως η τρίτη μετά την αναχώρησιν του Ιησού εις Γαλιλαίαν. Εάν ωδοιπόρει συντόνως ακολουθών την κοινήν οδόν, θα κατέλυε την πρώτην νύκτα εις Σιλώ ή Συχέμ, την δευτέραν εις Εγγανίμ, την τρίτην θα ἐφθάνεν εις Ναζαρέτ, και μη ευρίσκων εκεί την μητέρα Του και τους αδελφούς Του (ήτοι τους οικείους Του (4)), θα ηδύνατο εις μίαν και ημίσειαν ώραν ακόμη, να φθάση εις Κανά εν καιρῷ, διά να παρευρεθῇ εις τον γάμον.

Εἶναι γνωστόν ότι αι τελεταί αὗται, ἤρχιζαν περί την ἀμφιλύκην της εσπέρας, εν Παλαιστίνη, ως και εν Ελλάδι, ὠδήγουν δε την νύμφην, και οψιαιότερον ακόμη, την νύκτα, βαθύπεπλον, ἀνθοστεφή, και λαμπροστόλιστον. Προεπέμπετο με λαμπάδας, με ἄσματα και με χορούς εις την οικίαν του γαμβρού. Συνωδεύετο υπό νεανίδων της κόμης, και ο νυμφίος ἤρχετο εις προὔπαντήσιν της μετά των νεαρῶν φίλων του. Η παράδοσις λέγει, ότι παράνυμφος ἦτο ο Ναθαναήλ ἀλλ' η παρουσία της Παρθένου, ἐπίτηδες μεταβάσης ἰσως, φαίνεται να δεικνύη ότι ο γαμβρός ή η νύμφη ἦτο εκ των συγγενῶν των. «Ἐκλήθη δε και ο Ιησοῦς και οι μαθηταί Αυτοῦ εις τον γάμον». Η χρήσις του ἐνικού ἰσως σημαίνει ότι οι μαθηταί ἐκλήθησαν προς χάριν του, όχι Αυτός προς χάριν ἐκείνων. Το ότι η Παρθένος ἔλαβε προφανῶς ἐξάρχουσιν θέσιν εις τον γάμον, και προστάττει τους υπηρετούντας με τόνον ἐξουσίας. («Ὅ,τι ἀν λέγη ὑμῖν ποιήσατε») πιθανόν καθιστά ότι ο γάμος ἦτο ἐνός των ἀνεψιῶν της, των υἱῶν του Ἀλφαίου, ή των θυγατέρων του Ιωσήφ, εις τας οποίας η παράδοσις ἀποδίδει ὀνόματα Εσθήρ και Θάμερ. Ο δε Ιωσήφ εἶχεν ἀποθάνῃ, ως φαίνεται εκ της ἀκρας σιωπῆς των Ευαγγελιστῶν, οἵτινες, μετά την πρώτην ἐπίσκεψιν του δωδεκαετοῦς Χριστοῦ εις Ἱεροσόλυμα, δεν μνημονεύουν πλέον το ὄνομά του.

Εἴτε ἐπτά ημέρας διήρκεσεν ο γάμος, ὅπως παρά τοις ευπόροις εἶθιστο, εἴτε τρεῖς μόνον, ὅπως ἦτο συνηθέστερον, αἴφνης ο οἶνος ἔλειπεν. Ὅστις γνωρίζει πόσον ιερὰ και πλουσία εἶναι η φιλοξενία ἀνά την Ἀνατολήν, και πόση μεγάλη η φιλοτιμία των ἀγόντων χαράν ή εορτάς κατ' οἶκον, ἐκεῖνος μόνον δύναται κατανοήσῃ την λύπην και την στενοχωρίαν εις ἣν ἐυρέθησαν τότε οι νεόνυμφοι και οι οικεῖοι των. Εἰς την Ἀνατολήν το ἔχουν αὐτό ως δυστύχημα και ὄνειδος.

Δυνατόν η αἰτία της ἐλλείψεως ταύτης του οἴνου να ἦτο η παρουσία του Ιησού και των πέντε συντρόφων του. Η πρόσκλησις ἐγένετο κυρίως διά τον Ιησοῦν μόνον, ο δε νεαρός νυμφίος δεν θα ἤξευρεν ότι ἀπό τεσσάρων ημερῶν ο Ιησοῦς εἶχεν ἀποκτήσῃ πέντε μαθητάς και ἀκολουθούς. Εἶναι πιθανόν ότι δεν εἶχε γείνη πρόσθετος προμήθεια διά την ἀύξησιν ταύτην των δαιτυμόνων. Ούτε εἶναι πιθανόν ότι, ἀπό μακράν πορείαν ἐννεήκοντα μιλίων ἐλθούσα, η συνοδία του Ιησού συνεμορφώθη με το ἰουδαϊκόν ἔθιμον, και ἔφερε μεθ' αὐτῆς τροφάς και ἀσκούς οἴνου.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, η μήτηρ του Ιησού θα εἶχεν ἰδιαιτέρον λόγον διά να του εἴπῃ. «Οἶνον ουκ ἔχουσιν». Η παρατήρησις ἦτο βεβαίως εὐστοχος και σκόπιμος. Κανείς δεν εἴξευρεν, ως εἴξευρεν η Παναγία, ποῖος ἦτον ο Υἱός της· και ὁμως ἐπὶ τριάκοντα ἔτη, καθ' ἃ ἐπερίμενεν εν ὑπομονῇ την φανέρωσίν Του, τον ἐβλεπε να μεγαλόνῃ καθώς μεγαλόνουν τα ἄλλα παιδιὰ· ἐξῇ εν πραότητι και ταπεινώσει και χάριτι και ἀναμαρτήτῳ σοφία, ως νεόφυτον

δένδρον ενώπιον του Θεού, πλην κατά τα άλλα όμοιος με τους άλλους νέους, υπερέχων μόνον κατά το άκρως άσπιλον. Αλλά τώρα ήτο τριακοντούτης, και η φωνή του μεγάλου Προφήτου, εκ της φήμης του οποίου αντήχει το έθνος, τον είχε κηρύξει τον επηγγελμένον Χριστόν. Ηκολουθείτο δημοσία υπό μαθητών, οίτινες τον ανεγνώριζον ως Διδάσκαλον και ως Κύριον. Ιδού υπήρχεν εδώ μία δυσχέρεια να θεραπευθή, μία καλωσύνη να γείνη, μία έλλειψις ν' αναπληρωθή. Δεν ήλθεν ακόμη η ώρα του; Ποίος ημπορεί να είπη τι ηδύνατο να κάμη αν ήθελε, και αν το ήξευρε συμφέρον; Δεν ηδύνατο τάχα να διατάξη στρατιάν φαιδρών αγγέλων, ως εκείνην ήτις εκήρυξε την εν σπηλαίω γέννησίν Του, να έλθωσι και μεταβάλωσι το ταπεινόν τούτο γαμήλιον συμπόσιον εις ουρανίαν σκηνήν;

Ισχυρά ήτο η πίστις της Παρθένου, καθαροί οι σκοποί της, εκτός ίσως της τόσον φυσικής εκείνης επιθυμίας του να ίδη τον υιόν ενώπιόν της τιμώμενον, καθά παρετήρησεν ήδη ο ιερός Χρυσόστομος. Και η ώρα του υιού Της σχεδόν είχε έλθη, αλλ' ήτο αναγκαίον τώρα και εισάπαξ να δείξη προς αυτήν ότι από τούδε δεν ήτο μόνον Ιησούς ο Υιός της Μαρίας, αλλ' ο Χριστός ο Υιός του Θεού. Και το έδειξε με αποφασιστικόν τρόπον.

«Τι εμοί και σοι, γύναι;» Αι λέξεις φαίνονται τραχείαι και απότομοι, αλλά τούτο οφείλεται εν μέρει εις τους τρόπους μας και εν μέρει εις τας νεωτέρας μας γλώσσας. Το «γύναι» ήτο τόσον αβρόν και ευλαβές εις την Αραμαϊκήν γλώσσαν, εις ην ωμίλει πιθανώς ο Κύριος. Και επί του Σταυρού ακόμη είπε το «Γύναι, ιδού ο υιός σου». Και το «τι εμοί και σοι,» είναι κατά γράμμα μετάφρασις κοινής Αραμαϊκής φράσεως (μαχ λι βελάκ), η οποία λύει μεν το ζήτημα και κόπτει τον λόγον, αλλ' όμως μετέχη αβρότητας και φιλοφροσύνης. Η δε φιλοφροσύνη αύτη θα επετάθη ακόμη διά του τόνου και του βλέμματος του Ιησού, διό και η Παρθένος, χωρίς ποσώς να προσβληθή ή να λυπηθή, εστράφη προς τους διακονούντας και είπεν: – Ό,τι σας λέγη κάμετε.

Εκεί ήσαν υδρίαι λίθιναι έξ κείμεναι, διά την ανάγκην του συνήθους λουτρού και της καθαριότητος των ποδών και των χειρών, όπως είθιστο μετά πάσαν οδοιπορίαν και προ του δείπνου εν τη Παλαιστίνη. Αι υδρίαι αύται εχωρούσαν ανά μετρητάς δύο ή τρεις, τουτέστιν ως δεκαπέντε γαλλόνια. Ο Ιησούς διέταξε τότε τους υπηρέτας·

– «Γεμίσατε τας υδρίας ύδατος». Και τας εγέμισαν ως επάνω. Είτα ο Ιησούς διέταξε ν' αντλήσουν εκ του περιεχομένου και να το φέρουν εις τον αρχιτρίκλινον, ήτοι τον συμποσίαρχον. Ο άνθρωπος, άμα εγεύθη το ύδωρ το οποίον είχε μεταβληθή εις οίνον, τω παντοδυνάμω πνεύματι του Χριστού, και δεν ήξευρε πόθεν τούτο – μόνον οι υπηρέται το ήξευραν, οι οποίοι είχαν γεμίσει οι ίδιοι τας υδρίας, και πάλιν οι ίδιοι εκένωσαν εκ των υδριών εις αγγείον μικρότερον – εστράφη προς τον νυμφίον και του λέγει ευθύμως: – Κάθε άνθρωπος βάλλει πρώτον τον καλόν οίνον, και όταν οι καλεσμένοι μεθύσουν, τότε τον χειρότερον· συ όμως εφύλαξες τον καλόν οίνον τελευταίον.

Τούτο ήτο το πρώτον σημείον, ή το πρώτον θαύμα του Ιησού. Πόσον απλούν και πόσον θεσπεσίως γαλήνιον! Η μέθοδος του θαύματος, όπερ είναι πολύ θαυμασιώτερον από τας συνήθεις ιάσεις των αρρώστων, υπερβαίνει την ημετέραν κατάληψιν· και όμως δεν έγινε με πομπήν ούτε με επίδειξιν. Υπήρξαν εις τας ημέρας ταύτας της απιστίας άνθρωποι οίτινες μωρώς και αλαζονικώς ηξίωσαν ότι ο Υιός του Θεού ώφειλε να κάμη τα θαύματά του ενώπιον σοφών και επιστημόνων, εάν ήθελε να Τον πιστεύσωμεν. Αλλά πρώτον ο Υιός του Θεού δεν έχει ανάγκην να Τον πιστεύσωμεν, κ' έπειτα οι σοφοί και επιστήμονες του κόσμου τούτου δεν είναι ως τίποτε ενώπιόν Του. Η δε πίστις των χριστιανών εις τον Υιόν του Θεού θα ήτο ακόμη ακλόνητος, και αν δεν είχε ευδοκήσει να κάμη θαύματα, καθώς δεν έκαμεν ο Ιωάννης. Τα θαύματα του Χριστού υπήρξαν θαύματα απευθυνόμενα ουχί εις ψυχράν και λεπτολόγον περιεργίαν, αλλ' εις στέργουσαν και ταπεινήν πίστιν. Υπήρξαν τα σημεία της θείας αποστολής Του· αλλά το κυριώτερον τέρμα των ήτο η ανακούφισις των ανθρωπίνων κακοπαθειών, η ανάδειξις ιεράς τινος αληθείας, ή, ως εις την παρούσαν περίστασιν, η αύξησις της θεμιτής

και αθώας χαράς. Ἐν αφανές χωρίον, πτωχικός γάμος, οικία πενιχρά, ταπεινών αγροτών ομήγυρις, παρέστησαν εἰς ἓν των μεγίστων δειγμάτων της θείας παντοδυναμίας.

Το θαύμα εἶνε θαύμα, και παραδεχόμενοι αυτό, αναγκαίως παραδεχόμεθα υπερφύες τι. Τι το ὄφελος, και πώς το θαύμα γίνεται καταληπτότερον, αν υποθέσωμεν μετά του Ολοσχάουζεν ὅτι το γενόμενον ἦτο επιτάχυνσις των ενεργειών της φύσεως; ἢ μετά του Νεάνδρου, ὅτι αι δυνάμεις του ὕδατος εμαγνητίσθησαν προς τας του οίνου; οι μετά του Λάγγε, ὅτι αι δαιτυμόνες ἦσαν εἰς κατάστασιν υπερφυσικῆς εξάρσεως; ἢ μετά του Μπάουρ, του Κάιμ και άλλων ὅτι το θαύμα ἦτο κάπως μόνον παραπλήσιον, ὄχι πραγματικόν; Ὅσοι ευρίσκουν λυσιτελές να εκφέρουν τοιαύτας υποθέσεις, ας το κάμνουν· εἰς ημάς φαίνονται δυσμήχανοι και ανωφελείς. Ωφέλει τις να πιστεῦῃ ἢ ν' ἀπιστή· άλλον μέσον ὅρον δεν βλέπομεν. Η λέξις Φύσις ποῖαν ἔννοιαν ἔχει, αν δεν εμπερικλείῃ την ιδέαν του δημιουργοῦ της; Εἴαν ἀπλῶς αναγνωρίσωμεν το γεγονός, το οποίον μας διδάσκει η επιστήμη, ὅτι η ἀπλουστάτη και στοιχειωδεστάτη ἐνέργεια των νόμων της φύσεως εἶνε ἀσυγκρίτως υπερτέρα της κατανοήσεως και της υψίστης νοημοσύνης μας· εἴαν μόνον πιστεύσωμεν ὅτι η πρόνοια του Θεοῦ δεν εἶνε ἀφηρημένη ιδέα, ἀλλά ζῶσα και φιλόστοργος μέριμνα υπέρ της ζωῆς του ἀνθρώπου· τέλος, εἴαν εισάπαξ πιστεύσωμεν ὅτι ο Χριστός ἦτο ο μονογενὴς Υἱὸς και Λόγος του Θεοῦ, ο ἐλθὼν ἵνα ἀποκαλύψῃ και φανερώσῃ τον Πατέρα Του εἰς την ἀνθρωπότητα, τότε τίποτε δεν ὑπάρχει εἰς τα θαύματα τα ἱστορούμενα ἐν τοῖς Ευαγγελείοις το οποίον να προσβάλῃ την πίστιν μας. Οφείλομεν να θεωρούμεν τα θαύματα του Χριστοῦ ὡς πηγάζοντα ἀπ' αὐτὴν την ὑπαρξιν και την ἀποστολὴν Του, φυσικῶς και ἀφεύκτως, ὅπως αι ἀκτίνες ἀπὸ τον ἥλιον. Ἦσαν ὄχι ἀπλῶς τέρατα, ἢ δυνάμεις, ἢ σημεῖα, ἀλλ' ἦσαν ἐ ρ γ α, κατὰ την λέξιν του Ευαγγελιστοῦ Ἰωάννου, τα συνήθη και ἀφευκτα ἔργα Εκείνου του οποίου αὐτὴ η ὑπαρξις ἦτο το υψηλότατον πάντων των θαυμάτων. Ἦτο ἀναμάρτητος, και τούτο ἦτο θαύμα μέγιστον, περισσότερον ἢ ὅσον η πλάσις του κόσμου. Εἶπέ τις των φιλοσόφων ὅτι δύο πράγματα τον εξέπληττον· οι ἑναστροὶ οὐρανοὶ και ο ἠθικός νόμος ο ἐν αὐτοῖς· ἀλλ' εἰς ταῦτα προσετέθη τρίτη πραγματικότης η πλήρωσις του ἠθικοῦ νόμου η ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ. Ἦλθε Θεὸς ἐπὶ της γῆς, και ὡς Θεὸς ἐπράξεν.

Υπάρχουσι δε δύο χαρακτήρες του πρώτου τούτου θαύματος ἀξιοσημεῖωτοι.

Ο εἰς τούτων εἶνε το ἀνθρωπιστικόν και το κοινωνικόν του θαύματος. Η ἀποστολή Του εἶνε χαράς και εἰρήνης ἀποστολή. Δεν επιβάλλει την ἀσκησιν και σκληραγωγίαν, αν και την δέχεται ἐν μετανοίᾳ και συντριβῇ προσφερομένην, ἀλλ' επιτρέπει την ἀθῶαν χαράν· δεν επιτάσσει την ἀναγκαστικὴν ἀγαμίαν και ἀγνείαν, αν και την ἀναγνωρίζει εἰς ὅσους δέδοται, ἀλλ' ἐγκρίνει τον ἱερόν δεσμόν του γάμου. Διὰ την ἰδίαν πείναν του δεν ἠθέλε να μεταβάλῃ τους λίθους εἰς ἄρτους, και προς χάριν των άλλων μεταβάλλει το ὕδωρ εἰς οἶνον. Το πρώτον θαύμα του Μωυσέως υπῆρξε το να μεταβάλῃ τον ποταμὸν ἀνόμου ἔθνους εἰς αἷμα. Το πρώτον του Ἰησοῦ το να γεμίσῃ τας υδρίας ἀκάκου οἰκογενείας με οἶνον.

Ο ἕτερος χαρακτήρ εἶνε το συμβολικόν του θαύματος. Καθὼς ὅλα σχεδόν τα θαύματα του Χριστοῦ, μετέχει ἐλέους, ἐμβλήματος, και προφητείας. Ο κόσμος ἀποδίδει πρῶτον ὅ,τι καλὸν ἔχει και εἶτα ὅλην την υποστάθμην και την πικρίαν. Ἀλλ' ο Χριστὸς ἦλθε να μετατρέψῃ ὅλα τα χθαμαλότερα εἰς τα πλουσιώτερα και γλυκύτερα, τα βάρη του Μωσαϊκοῦ νόμου εἰς τον τέλειον νόμον της ἐλευθερίας, το βάπτισμα του Ἰωάννου εἰς βάπτισμα ἐν Ἀγ. Πνεύματι και πυρί, την λύπην και την μόνωσιν εἰς συμβίωσιν ἀρμονικὴν, την θλίψιν και τον στεναγμόν εἰς ἐλπίδα και εὐλογίαν, και το ὕδωρ εἰς οἶνον. Και οὕτω η κατὰ Θεὸν πολιτεία την οποίαν ο Χριστὸς ἐκόσμησε κ' ἐκάλλυνε διὰ της Παρουσίας Του και του πρώτου θαύματός Του ἐν Κανά της Γαλιλαίας προεικονίζει την μυστικὴν ἑνώσιν του Χριστοῦ και της Εκκλησίας Του· και το κοινόν στοιχεῖον το οποίον θαυμασιῶς μετέβαλεν εἰς οἶνον ἀποβαίνει τόπος της ζωῆς μας μεταμορφωμένης κ' ἐξευγενιζομένης διὰ των προσδοκιῶν της οὐρανίου ευφροσύνης· τύπος του οίνου τον οποίον Εκείνος θα πῖῃ καινόν μεθ' ἡμῶν ἐν τη βασιλείᾳ του Πατρός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Σκηνογραφία της Γαλιλαίας

Η κοιλάς του Ιορδάνου και η Τιβεριάς Θάλασσα. – Καλλονή της Γεννησαρέτ. – Η τοπογραφία. – Η σημερινή ερήμωσις και η αρχαία Πολυανθρωπία. – Η προφητεία του Ησαΐου. – Η διδασκαλία του Χριστού. – Τοποθεσία της Καπερναούμ.

Το πρώτον θαύμα του Χριστού εν Κανά ήτο σημεῖον ὅτι ἦλθεν, ὄχι διὰ να καλέσῃ τοὺς μαθητάς Του ἔξω του κόσμου καὶ τῶν συνήθων καθηκόντων Του, ἀλλὰ διὰ να κάμῃ τοὺς ἀνθρώπους ευτυχεστέρους, ευγενεστέρους, ἀγαθωτέρους ἐν τῷ κόσμῳ. Καὶ υπήρχε τι το σημαντικόν εἰς τὸν τόπον τὸν ὁποῖον ἐξέλεξεν ὡς τὴν σκηνὴν τῆς πρώτης διδασκαλίας του. Ὁ Ἰωάννης εἶχε κηρύξει εἰς τὰς ἐρήμους τὰς παρά τὴν Νεκρὰν θάλασσαν. Ἡ φωνὴ του ἀντήχησεν εἰς τοὺς κρημνοὺς καὶ τὰς φάραγγας. Ἡ πόλις ἡ πλησιεστέρα εἶχε κτισθῇ ἐναντίον ἀρχαίας ἀράς υπαρχούσης, καὶ ὁ δρόμος εἰς αὐτὴν ἔφερε διὰ τῆς «Ὀδοῦ αἱματος.» Ὅλα γύρω του ἀπέπνεαν πνοὴν ἐρημίας καὶ πένθους, καὶ ἀνεκάλουν φοβερὰς ἀναμνήσεις ἀνόμου καὶ θεηλάτου φυλῆς. Παρά τὰ ὕδατα ἐκεῖνα τὰ μολύβδινα καὶ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸν χαλκοῦν εἶχε κηρύξει τὸ βάπτισμα τῆς μετανοίας. Ἀλλ' ὁ Χριστός, ἐν μέσῳ τῆς φαιδράς συνοδίας τῆς Μητρὸς Του καὶ τῶν συγγενῶν Του καὶ τῶν Μαθητῶν Του, ἐξέλεξεν ὡς πρῶτον κέντρον τῆς διδασκαλίας Του μίαν λαμπρὰν καὶ πολυάσχολον πόλιν, τῆς ὁποίας αἱ μαρμάριναι οἰκοδομαὶ κατωπτρίζοντο εἰς διαυγὴ θάλασσαν.

Ἡ μικρά αὕτη πόλις ἦτο ἡ Καπερναοῦμ. Ἠγείρετο ὑπὸ τὰς ομαλὰς κατωφερείας τῶν λόφων τῶν πυρικυκλούντων ἐπίγειον παράδεισον. Εἰς κανέν ἄλλο μέρος ἐν Παλαιστίνῃ δὲν υπήρχον δένδρα καὶ κήποι οἷοι ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Γεννησαρέτ. Αὐτὸ τὸ ὄνομά τῆς σημαίνει «κήπος ἀφθονίας», καὶ τὰ ἀναρίθμητα ἄνθη ἀνθούσιν ἐπὶ τινος κοιλάδος ἥτις εἶνε «ομοία τὴν ὅσιν με σμάραγδον». Ἡθέλησε βεβαίως ὁ Χριστός ἵνα ἡ διδασκαλία του, ἡ ἀνοίγουσα τοὺς ὀρίζοντας τῆς ἀγαθότητος καὶ τοῦ ἐλέους εἰς τὸν κόσμον, ἀρχίσῃ κηρυττομένη εἰς τόπους τερπνοὺς.

Ὁ περιηγητὴς σήμερον, καθὼς ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν κοιλάδα τῶν Περιστερῶν, καὶ ρίπτει τὸ πρῶτον ἀπληστον βλέμμα εἰς τὴν Γεννησαρέτ, θα ἴδῃ μικρὰν λίμνην, ομοιάζουσαν με κινύραν τὸ σχῆμα, δεκατριῶν μιλίων τὸ μήκος, ἔξ δε τὸ πλάτος. Κατὰ τὴν ἀπωτέραν ἢ ἀνατολικὴν ὄχθην ἐκτείνεται πρασίνη λωρίς, πέραν τῆς ὁποίας υψοῦται εἰς ἐννεακοσίους πόδας ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς λίμνης, σειρά ἐρήμων λόφων διατρήτων με χαράδρας, χωρὶς δένδρον ἢ χωρίον ἢ ἶχνος καλλιεργείας, τὸ ἄσυλον ὅπου ὁ Κύριος ἡμῶν συχνὰ ἐπεζήτηί τὴν ἀναψυχὴν τῆς μονώσεως μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ λίμνη, με τὰ στίλβοντα κρυσταλλώδη νερά τῆς, κεῖται εἰς τὸν πυθμένα μεγάλῃς λεκάνης, ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους πόδας κατωτέρω τῆς ἐπιφανείας τῆς Μεσογείου. Ἐντεῦθεν ὁ πνιγρὸς καύσων ἐκεῖ. Αἱ ὄχθαι εἶνε τώρα ἐρημοὶ. Ἐξαιρέσει τῆς μικρᾶς καὶ φθινούσης πολίχνης τῆς Τιβεριάδος, καὶ τοῦ χωρίου Μετζέλ τῶν ἀρχαίων Μαγδάλων, δὲν ὑπάρχει κατωκημένον μέρος εἰς τὰς πάλαι ἀνθούσας ὄχθας τῆς· ἐν ἄθλιον καὶ ὑπόσαθρον πλοιάριον ἀντικατέστησε τὸν πάλαι ποτὲ στολίσκον. Καὶ τούτο δεικνύει τὴν φυγοπονίαν καὶ ἀναλγησίαν τῶν σημερινῶν κατοίκων, διότι τὰ οψάρια εἶνε ἀκόμη ἀφθονα εἰς τὴν λίμνην. Ἀλλ' οἱ φυσικοὶ χαρηκτῆρες ἀκόμη μένουσιν. Ἡ λίμνη κεῖται ἀμετάβλητος, ὡς ὀπάλιον σμαραγδοκόλλητον, ἀναμέσον τῶν πρασίνων λόφων· τὰ ὕδατα εἶνε ἀκόμη τὸσον ωραία ἐν τῇ διαυγείᾳ τῶν, ὡς ὅτε ὁ Πέτρος ἔρριπτε τὰ δίκτυα εἰς αὐτά, καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐνέβλεπεν εἰς τὰ κρυστάλλινα βάθη τῶν· τὸ φῶς τοῦ ἡλίου περιλούει ἀκόμη τὸν τόπον, καὶ ὁ ἀήρ εὐωδιάζει ἀπὸ φυσικὰ ἀρώματα, καὶ ἡ τρυγὼν μορμυρίζει εἰς τὰς κοιλάδας, καὶ ὁ πελεκάν ἀλιεύει εἰς τὰ ὕδατα· καὶ ὑπάρχουν φοῖνικες καὶ πρασινίζοντες κάμποι καὶ ρεύματα καὶ αμαυροὶ ερειπίων σωροί. Καὶ ὅ,τι ἔχασε κατὰ τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν δραστηριότητα,

εκέρδισε κατά την σεμνότητα και το ενδιαφέρον. Και αν παν ίχνος ανθρωπίνης κατοικίας εξέλειπεν εκ των πέριξ της, και αν ο θως και η ύαινα ωρύοντο μόνον επί των ερειπίων των Συναγωγών όπου edίδαξεν ο Χριστός, ακόμη το γεγονός ότι Εκείνος την εξέλεξεν ως την σκηνήν της ενάρξεως της διδασκαλίας Του θα μεταδίδη έννοιαν ιερότητος και περιπαθείας εις τα ερημικά της ύδατα μέχρι συντελείας των αιώνων.

Πολύ εκπαιγλότερα και ωραιότερα ήτο εις τους χρόνους της Παρουσίας Του η λίμνη και το τοπίον εκείνο. Ο Ιώσηπος, αφού περιγράφει μετά θαυμασμού τας καλλονάς της, συμπεραίνει ότι αι ώραι του ενιαυτού εφάινοντο να ερίζωσι περί της κατοχής της, και ότι η φύσις την είχε πλάσει ως πρότυπον και ως δείγμα. Οι δε Ταλμουδισταί είχαν παροιμίαν – ήτις είνε πολύ αληθεστέρα ή όσον φαντάζονται – ότι «ο Θεός είχε πλάσει επτά θαλλάσσας εις την γην της Χαναάν, αλλά μίαν μόνον, την θάλασσαν της Γαλιλαίας, εξέλεξε διά τον εαυτόν του.»

Όχι δε μόνον διά την καλλονήν της, αλλά διά το κεντρικόν της θέσεως και το πολυάνθρωπον, η χώρα ήτο θαυμασίως προσηρμοσμένη διά το υπόργημα εκείνο δι' ου επληρώθη η παλαιά προφητεία του Ησαΐου, ότι η «γη Ζαβουλών και γη Νεφθαλίμ, πέραν του Ιορδάνου, Γαλιλαία των εθνών», έμελλε να ιδή φως μέγα, και «οι κατοικούντες εν χώρα και σκιά θανάτου, φως λάμψει επ' αυτούς». Επειδή ο Χριστός έμελλε να είνε και σωματικώς παρών ακόμη επί της γης «φως εις αποκάλυψιν εθνών,» όσον και «δόξα λαού Ισραήλ». Το μικρότερον χωρίον της Γαλιλαίας τότε, μαρτυρεί, ο Ιώσηπος, είχαν υπέρ τους δεκαπεντασχίλους κατοίκους. Ήτο δε ο λαός φιλόπονος και εργατικός, κ' εκαλλιέργει παν πλέθρον της ευκάρπου εκείνης γης. Τέσσαρες οδοί ήγον εις τας όχθας της λίμνης. Η μία έφερε διά της κοιλάδος του Ιορδάνου εις την δυτικήν όχθην· η δευτέρα, διασχίζουσα γέφυραν προς μεσημβρίαν της λίμνης, διήρχετο διά της Περαίας, κ' έφθανε μέχρι της Ιεριχούς, η τρίτη απέληγεν εις την παραλίαν της Μεσογείου, και η τετάρτη διήκε διά των ορέων της χώρας Ζαβουλών εις Ναζαρέτ, και είτα διά της πεδιάδος Εσδραελών εις Σαμάρειαν και Ιεροσόλυμα. Κατά τους χρόνους του Χριστού, η Γαλιλαία ήτο κέντρον δραστηριότητος δι' εθνικούς και Ιουδαίους, και περί τα τετρακισχίλια πλοίαρια διέπλεον τας όχθας της λίμνης. Διασχίζων τις την λίμνην, τον ποταμόν, ή τα όρη, έφθανεν εις Σαμάρειαν εις Συρίαν και εις Φοινίκην. Η πόλις Τιβεριάς, την οποίαν Ηρώδης ο Αντίπας έκτισεν ως πρωτεύουσαν της Γαλιλαίας, ονομάσας αυτήν επί τω ονόματι του τότε βασιλεύοντος Τιβερίου Καίσαρος, ηυξήθη και ανεπτύχθη μετά θαυμαστής ταχύτητος, και μετέδωκε το όνομά της εις την λίμνην. Αν και ο Χριστός δεν εισήλθεν ίσως ποτέ εις τας οδούς της (επειδή εκτίσθη επί της τοποθεσίας παλαιών τάφων, απηγορεύετο εις τους Ιουδαίους να εισέρχωνται άνευ αυστηρού καθαρισμού), μακρόθεν θα είδε πολλάκις τας επάλξεις της και την Χρυσήν Οικίαν του Αντίπα. Καθ' όλον το μήκος των οχθών της Γεννησαρέτ, Ιουδαίοι και εθνικοί ήσαν αλλοκότως αναμεμιγμένοι, και ο άγριος Άραψ της ερήμου διηγκωνίζετο με τον υπερόπτην Ρωμαίον και με τον πανούργον Έλληνα.

Παρήλθον αι ημέραι της ησύχου μονώσεως εις Ναζαρέτ, και βίος εργασίας, περιπλανήσεως, κηρύγματος, ιάσεων και αγαθοεργίας έμελλε τώρα ν' αρχίση. Ολίγας μόνον ημέρας έμειναν εις Καπερναούμ, αλλ' η διατριβή αύτη έμελλε να είνε το υπόδειγμα δι' όλον το λοιπόν της επιγείου ζωής Του. Θα εκήρυττεν εις την Συναγωγήν, την κτισμένην υπό Ρωμαίου εκατοντάρχου, και τα έργα της αγάπης Του θα εγίνοντο γνωστά εις πάσης φυλής ανθρώπους. Θα εγίνετο γνωστόν εις όλους ότι ο νέος εγερθείς Προφήτης ήτο ανόμοιος με τον μέγαν Πρόδρομόν Του. Ήλθε να διδάξη ότι ο Θεός δεν ήτο ιδέα αφηρημένη, πόρρω αφεστώσα και συγχεομένη εις το κυανούν, αλλ' ήτο ο Πατήρ πάντων, «εν ω ζώμεν και κινούμεθα και εσμέν», και ότι δεν αρέσκεται εις ολοκαυτώματα και θυσίας, αλλ' εις έλεον και δικαιοσύνην και αγάπην και ταπεινώσιν.

Εν ω δε τοιαύτη ήτο η σημασία της ζωής του Χριστού εις την ερατεινήν εκείνην χώραν, είνε παράδοξον ότι η ακριβής τοποθεσία της Καπερναούμ, «της ιδίας πόλεως», κατά τον Ματθαίον, ήτις υπήρξε μάρτυς τοσούτων θαυμάτων Του, και τοσαύτας ήκουσεν εκ των

μεγάλων αποκαλύψεών του, έμεινε μέχρι τούδε αβέβαιος. Δύο χωρία ερίζουσι περί τούτου το Χαν Μινυέ και το Τελ Χουμ, αλλ' εις ποίαν εκ των δύο θέσεων έκειτο η πόλις;

Εις εμέ αι αξιώσεις του Τελ Χουμ φαίνονται ευλογώτεραι. Εκεί σώζονται τα ερείπια αρχαίας Συναγωγής, ενώ εις Χαν Μινυέ δεν σώζεται σχεδόν τίποτε, ειμή ερείπια ερειπίων. Αλλά πού να ήτον η οικία του Πέτρου, ήτις ήτο και οικία του Ιησού; Αλλ' επληρώθη και ενταύθα του Χριστού η προφητεία: «Και συ, Καπερναούμ, η μέχρις ουρανού υψωθήσα, έως άδου καταβιβασθήση· ει αι δυνάμεις αι γενόμεναι εν σοι εγένοντο εν Σοδόμοις, έμενον αν έως της ημέρας ταύτης».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Ο Ιησούς το Πάσχα

Εἰς τα Ἱεροσόλυμα. – Οἱ πωλούντες καὶ οἱ αγοράζοντες ἐν τῷ ναῷ.
– Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ Ἰησοῦ. – Διατί δὲν ἐτόλμησαν ν' ἀντισταθῶσι. –
«Καταλύσατε τὸν ναὸν τούτον». – Ἡ ἐκ τῶν λόγων ἐντύπωσις καὶ τὸ βαθύ της
ἐννοίας των.

Ἡ διατριβὴ τοῦ Ἰησοῦ εἰς Καπερναοὺμ υπήρξε λίαν βραχεία, καὶ δὲν εἶνε ἀπίθανον ὅτι ἀπλῶς περιέμενε τὴν ἀναχώρησιν τῆς μεγάλης συνοδίας τῶν προσκυνητῶν οἵτινες ἡτοιμάζοντο ν' ἀπέλθωσιν εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τὴν εορτὴν.

Οἱ τρεῖς εὐαγγελισταὶ σιωπῶσι περὶ πάσης ἐπισκέψεως τοῦ Χριστοῦ διὰ τὸ Πάσχα ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ Πάθους Του· καὶ μόνον ὁ Ἰωάννης μνημονεῖ τὸ πρῶτον τοῦτο Πάσχα ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ κηρύγματος τοῦ Χριστοῦ. Τὸ κυριώτερον συμβεβηκὸς τοῦ χαρακτηρίσαν τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην ἦτο ἡ ἔξωσις ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῶν πωλούντων καὶ τῶν αγοράζόντων καὶ τῶν κολλυβιστῶν καὶ ἀργυραμοιβῶν. Ἀλλ' ἡ πλεονεξία καὶ τὸ φιλοχρήματον τῶν Ἰουδαίων ἦτο τόσο ἐπίμονον κακόν, ὥστε ὁ Χριστὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ ἐκ δευτέρου τὴν πράξιν, καὶ τοῦτο τέσσαρας ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάθους Του.

Γνωρίζομεν πόσον πλήθος συνέρρεεν εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν κατὰ τὴν ἐνιαύσιον μεγάλην εορτὴν. Καὶ σήμερον ὁ περιηγητὴς ὅστις ἐπισκέπτεται τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐν καιρῷ τοῦ Πάσχα δὲν δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὰς πύλας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Τάφου χωρὶς νὰ διέλθῃ ἐν μέσῳ πλήθους πραγματευτῶν πωλούντων μικροὺς σταυροὺς, κομβολόγια καὶ πλείστα ἄλλα πράγματα, οἵτινες πληροῦσιν ὅλον τὸν πέριξ χώρον. Ἀλλὰ τότε οἱ Ἰουδαῖοι πραγματευταὶ δὲν ἐπώλουν μόνον μικρὰ ἀντικείμενα, ἀλλὰ βους καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς. Οἱ ἀργυραμοιβοὶ ἦσαν σχεδὸν ἀναγκαῖοι ἐκεῖ. Διότι εἴκοσιν ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάσχα οἱ ἱερεῖς ἤρχιζον νὰ εἰσπράττουν τὸν παλαιὸν ἱερόν φόρον τοῦ ἡμίσεως σεκέλ, τὸν ὁποῖον ὤφειλε νὰ πληρῶνῃ παρὰ Ἰσραηλῆτις πτωχὸς ἢ πλούσιος, δὲν ἦτο δὲ νόμιμον νὰ πληρῶνεται ὁ φόρος οὗτος εἰς ἓν τῶν διαφόρων νομισμάτων τῶν συρρεόντων ἐθνικῶν, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ πληρῶνεται εἰς ἀργυροῦν ἐγγώριον νόμισμα. Ὅθεν οἱ κολλυβισταὶ εὗρισκον μέγα συμφέρον εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν ταύτην.

Αἱ στοαὶ καὶ τὰ πρόθυρα τοῦ Ναοῦ εἶχον γεμίσει ἀπὸ τοὺς κολλυβιστάς τούτους μετὰ τὰς τραπέζας των, ἀπὸ τοὺς πραγματευτάς καὶ ζωεμπόρους. Καὶ ἦτο ἐκεῖ ἡ εἰσοδος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ὑψίστου. Ὁ ναὸς ὅστις ἔπρεπε νὰ εἴναι οἶκος προσευχῆς δι' ὅλα τὰ ἔθνη, ἐβεβηλώθη καὶ ἐξέπεσεν εἰς τόπον ἐνθα ὁ μυκηθμὸς τῶν βοῶν, ἡ βρηχὴ τῶν προβάτων, καὶ ἡ βαβὴλ τῶν πολλῶν γλωσσῶν καὶ ὁ κωδωνισμὸς τῶν νομισμάτων καὶ ὁ κλιγμὸς τῶν πλαστιγγῶν καὶ ζυγαριῶν (τῶν ὅχι πάντοτε δικαίων ἰσως) πρέπει νὰ ἠκούοντο εἰς τὰς γείτονας αὐλὰς, διαταράσσοντα τὸ ἄσμα τῶν Λευιτῶν καὶ τὰς προσευχὰς τῶν ἱερέων!

Εμπλησθεὶς δικαίως περιφρονήσεως πρὸς τὴν ἀσέβειαν ταύτην, φλέγων ἐξ ἀκαθέκτου καὶ ἀγίας ἀγανακτήσεως, ὁ Ἰησοῦς, εἰσερχόμενος εἰς τὸν ναόν, κατεσκεύασε μαστίγιον ἀπὸ τὰ βρῦα τὰ κείμενα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους· καὶ καταρχὰς ἀπεδίωξε τὰ πρόβατα καὶ τοὺς βους, καθὼς καὶ τοὺς οδηγούντας αὐτά. Εἶτα ἐλθὼν πρὸς τὰς τραπέζας τῶν ἀργυραμοιβῶν τὰς ἀνέτρεψε μεθ' ὅλων τῶν σωρῶν τῶν νομισμάτων, ἀφήσας τοὺς κτήτορας νὰ κύπτωσι καὶ ν' ἀναζητῶσι τὰ χρήματά των. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκείνους οἵτινες εἶχον τοὺς κλωβούς των περιστερῶν εἶπε: Πάρετε τὰ ἀπὸ δω! δικαιολογήσας τὴν πράξιν τοῦ μόνου διὰ τῶν λέξεων: «Μὴ ποιήτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου.» Καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ ἰδόντες τὸν ἐνθεὸν τούτον θυμὸν, ἀνεμνήσθημεν τότε τοῦ στίχου τοῦ Δαυΐδ τοῦ Προφήτου καὶ βασιλέως, «Ὁ ζήλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με».

Διατί ὅλον αὐτὸ τὸ πλήθος δὲν ἀντεστάθη; Διατί οἱ πλεονέκται ἐκεῖνοι καὶ ἄρπαγες ἠρκέσθησαν εἰς πεπνιγμένους μορμυρισμούς καὶ ταπεινοφώνους ἀράς; Διατί, θα

ερωτήσωμεν, ο Σαούλ υπέφερε να τον αψηφήση ο Σαμουήλ κατέμπροσθεν του ιδίου στρατού του; Διὰτί ο Δαυΐδ υπήκουσεν εντελώς εις τας προσταγὰς του Ιωάβ; Διὰτί ο Αχαάβ δεν ετόλμησε να συλλάβη και τιμωρήσῃ Ηλιού;

&Διότι η αμαρτία εἶνε αδυναμία&- διότι δεν υπάρχει εις τον κόσμον τίποτε ευτελέστερον ἐνόχου συνειδήσεως, τίποτε τόσο ἀκαταμάχητον ὅσον το ἀνερχόμενον κύμα θεοειδούς ἀγανακτήσεως κατὰ παντός του χαμερπούς και του πονηροῦ. Πῶς ἠδύναντο οὖν οὗτοι βέβηλοι ἐκεῖνοι και ρυπαροὶ πλεονέκται, συνειδότες ὅτι κακῶς ἐποίουν, ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τας ἀστραπὰς των οφθαλμῶν ἐκείνων των ἀνημμένων ἐν θεῖᾳ ὀργῇ; Ἡ κακία οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν δύναται νὰ σταθῇ πρὸ του ὑψωμένου βραχίονος τῆς ἀρετῆς. Ὅσον ευτελεῖς και διεφθαρμένοι ἂν ἦσαν οὗτοι χρηματολάτραι οὗτοι Ἰουδαῖοι, ἠσθάνοντο εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς των ὅτι ὁ Υἱὸς του Ἀνθρώπου εἶχε δίκαιον.

Ἀκόμη και οὗτοι ἱερεῖς, οὗτοι Φαρισαῖοι και οὗτοι Λευῖται και οὗτοι γραμματεῖς, ὅσον και ἂν κατεβιβρώσκοντο ὑπὸ τῆς τυπολατρίας και τῆς ἐπάρσεως, δεν ἠδύναντο νὰ καταδικάσῃ μίαν πράξιν, ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελεσθῇ ὑπὸ τινος Νεεμίας ἢ Ἰούδα του Μακκαβαίου, και ἦτο σύμφωνος πρὸς τὰς ἀρίστας παραδόσεις των. Ἀλλ' ὅταν ἔμαθον τὴν πράξιν ταύτην, ἢ εἶδον αὐτήν, και ἔλαβον καιρὸν νὰ συνέλθωσιν ἀπὸ τον θαυμασμόν και τὴν ἐκπληξίν των, ἦλθον πρὸς τον Ἰησοῦν, και μὴ τολμώντες νὰ καταδικάσωσιν ὅ,τι ἐπραξε ἐν συγκεκριμένῃ ἀγανακτήσει, του ἐξήτησαν σημεῖον ὅτι εἶχε δικαίωμα νὰ πράττῃ οὕτω.

Ἡ ἀπάντησις του Κυρίου, ἀκατάληπτος εἰς αὐτοὺς, τοὺς ἀφῆκεν ἐμβροντήτους ἐν θυμῷ και καταπλήξει. «Καταλύσατε, εἶπε, τον Ναὸν τούτον, και ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν».

Καταλύσατε τον Ναὸν τούτον! «τον ναὸν διὰ τον ὁποῖον βασιλεὺς υπερέχων ἐν πλούτῳ και μεγαλοπρεπείᾳ, οἷος ὁ βασιλεὺς Σολομὼν, ἐδαπάνησεν ὅλους τοὺς θησαυροὺς του, και οὕτω μόνον κατέστησεν ἀνεκτὴν εἰς τοὺς Ἰουδαίους τὴν ἀφόρητον τυραννίαν του· τον Ναὸν διὰ τὴν οἰκοδόμησιν του ὁποῖου χίλια ἄμαξα ἐχρηιάσθησαν και δεκακισχίλιοι ἐμισθώθησαν τεχνίται, και χίλιοι ἱερεῖς ἐν ἱερατικαῖς στολαῖς ἐεργάσθησαν διὰ νὰ καταθέσωσι τοὺς λίθους τοὺς ὁποῖους οὗτοι τεχνίται εἶχον πελεκήσῃ ἤδη· τον Ναὸν, ἐνὶ λόγῳ, ὅστις ἦτο θαῦμα του κόσμου! Οὗτος ἐκτίζετο ἐπὶ 46 ἔτη και ἀκόμα ἦτον ἀτελείωτος· και αὐτὸς ὁ ἀγνωστος Γαλιλαῖος νεανίας τοὺς ἐκάλει νὰ τον κατεδαφίσῃ, και Αὐτὸς θὰ ἦτον ἱκανὸς τον ἀνεγείρῃ εἰς τρεῖς ἡμέρας! Τοιαύτην κατὰ γράμμα ἐρμηνείαν ἔδωκαν, και οὐδ' ὑπώπτευσαν τὸ μυστήριον τὸ ὑποκρυπτόμενον εἰς τοὺς λόγους του νεαροῦ Γαλιλαίου.

Πόσον ἀνεξάλειπτος ἔμεινεν ἔκτοτε ἡ ἐντύπωσις των λόγων ἀποδεικνύεται ἐκ του ὅτι, τρία ἔτη ὕστερον, τὴν μαρτυρίαν ταύτην μάλιστα ἐπεκαλέσθησαν ἐναντίον του Ἰησοῦ οὗτοι κατήγοροί Του, και οὗτοι ψευδομάρτυρες, οὗτοι διαστρέψαντες τοὺς λόγους του ὡς ἐξῆς: «Δύναμαι καταλύσαι τον Ναὸν τούτον» ἐνῷ ὁ Ἰησοῦς οὐδέποτε εἶπεν ὅτι Αὐτὸς θὰ κατέλυε τον Ναὸν. Ἀλλ' ἡ διαστροφή αὕτη συνέφερεν εἰς τοὺς σκοποὺς των ἐχθρῶν Του, ὅπως τον παραστήσωσιν εἰς τοὺς κρατούντας ὡς στασιαστήν. «Εἰς τὸν ναὸν τούτον (προσθέτει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης) περὶ του Ναοῦ του ιδίου σώματος». Καὶ μόνον μετὰ τὴν ἀνάστασίν Του ἐνόησαν οὗτοι μαθηταὶ τὴν σημασίαν των λόγων Του. Καὶ οὐδὲν παράδοξον τούτο, ἐπειδὴ ἦσαν λόγοι βαθυτάτης ἐννοίας. Μέχρι τούδε ὑπῆρξε μόνον εἰς τὸν Ναὸν του ἀληθοῦς Θεοῦ, και οὗτος χειροποίητος. Ἀπὸ τούδε τὸ Πνεῦμα του Θεοῦ κατῴκει ἐν νῶνι οὐκ ἐν χειροποιήτῳ, ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ Σώματι του Υἱοῦ του Θεοῦ ὅστις ἐγένετο σὰρξ. Οὗτος ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, τρία ἔτη ὕστερον, και ἀπὸ τότε εἰς τοὺς αἰῶνας τὸ Ἅγιον Πνεῦμα του Θεοῦ ἐμελλε νὰ προτιμᾷ ὑπὲρ πάντα ναὸν τὴν ευθείαν και καθαρὰν καρδίαν. Πᾶς δὲ χριστιανὸς ἐμελλε νὰ εἶναι, εἰς τὸ θνητὸν σῶμα του, ναὸς του ἁγίου Πνεύματος.

Οὐδὲν προσβλητικώτερον εἰς τὸ παχὺν, εἰς τὸ φαρισαϊκὸν πνεῦμα, τὸ προσκολλώμενον εἰς τὰ υλικά, οὐδὲν ἀντιπαθέστερον τῆς ὑψηλῆς ταύτης ἀληθείας, ὅτι ὁ καθηγιασμένος ναὸς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα δεν θὰ ἦτο πλέον του λοιποῦ ὁ προνομιοῦχος τόπος ἐν ᾧ οὗτοι ἄνθρωποι θὰ ἐλάτρευον τον Πατέρα. Καὶ ὁμως θὰ ἠδύναντο, ἂν ἤθελον, νὰ λάβωσιν ἀσθενή τινα ἐννοίαν των ὑπὸ του Χριστοῦ λεχθέντων. Πρέπει νὰ ἐγνώριζον ὅτι διὰ τῆς φωνῆς

του Ιωάννου Αυτός είχε κηρυχθή ο Μεσσίας· πρέπει να κατενόησαν τι τους είπεν ύστερον ότι εν τω τόπω τούτω υπήρχε τις μείζων του Ναού· πρέπει να εμελέτησαν την έκφρασιν ενός των ραββίνων των, την σχετιζομένην με την προφητικήν γλώσσαν του Δανιήλ ότι ο Άγιος των Αγίων ήτο Αυτός ο Μεσσίας.

Υπάρχει δε μία βαρυσήμαντος ένδειξις ότι εισέδυσαν κάπως εις την έννοιαν των λόγων του Ιησού. Κατά την μεγάλην εκείνην ημέραν καθ' ην ο Ιησούς έκειτο νεκρός εν τω λιθίνω τάφω, αυτοί προσήλθον εις τον Πιλάτον και είπον αυτόν: «Κύριε, εμνήσθημεν ότι εκείνος ο πλάνος είπεν έτι ζων, «Μετά τρεις ημέρας εγείρομαι». Λοιπόν δεν υπάρχει που ίχνος ότι ο Ιησούς είπε ποτέ τοιούτους λόγους ευκρινώς προς αυτούς· και αν δεν το ήκουσαν από τον Ιούδαν, ή από την φήμην, τουτέστιν, αν το «εμνήσθημεν» δεν είνε κατάφωρον ψεύδος, δεν ηδύναντο ν' αναφέρονται εις άλλην περίστασιν ειμή εις αυτήν. Και ότι το ήκουσαν παρά τινος των Αποστόλων ήτο λίαν απίθανον· διότι οι Απόστολοι με τας βραδείας καρδιάς των δεν είχαν εννοήσει την ρήσιν του Ιησού. Πώς τότε συνέβη οι Φαρισαίοι και ιερείς να εννοώσι καλλίτερον από τους ιδίους μαθητάς Του ό,τι έλεγεν ο Κύριος; Επειδή δεν ήσαν καθώς οι Απόστολοι απονήρευτοι, άδολοι και απλοϊκοί άνθρωποι, και επειδή, με όλην την γνώσιν και την διορατικότητά των, αι καρδίαι των ήσαν ήδη πλήρεις του μίσους και της αποστροφής ήτις απέληξεν εις τον φόνον του Χριστού, και ήτις απέρριψε την ενοχήν του αίματος Του επ' αυτούς και επί τα τέκνα αυτών.

Αλλ' υπήρχεν ακόμη και άλλη έννοια την οποίαν ενείχον αι λέξεις, όχι βεβαίως ολιγώτερον απεχθής εις τας προλήψεις των, αλλ' ουχ' ήττον πλήρης νουθεσίας, και εναργεστέρα εις την αντίληψίν των. Ο Ναός ήτο η καρδιά του όλου Μωσαϊκού συστήματος, το στραταρχείον, ούτως ειπείν, της όλης λευιτικής τελετουργίας. Βεβηλούντες τον ναόν εκείνον, και ανεχόμενοι να βεβηλούται ούτος – ανεχόμενοι Εκείνον τον οποίον ήθελον απλώς να θεωρούν ως πτωχόν Γαλιλαίον διδάσκαλον να κατορθοί την αποκάθαρσιν εκείνην του Ναού την οποίαν, είτε εκ νωθρότητος, είτε εξ ιδιοτελείας, ούτε ο Καϊάφας, ούτε ο Άννας, ούτε ο Ιλλήλ ούτε ο Σαμμαϊ, ούτε ο Γαμαλιήλ ούτε ο Ηρώδης είχαν ριψοκινδυνεύσει επιχειρήσωσι – δεν κατέστρεφον οιονεί τον Ναόν εκείνον, δεν κατέλυν το σύστημα, δεν εμαρτύρουν δι' αυτών των πράξεών των ότι δι' αυτούς η αληθής σημασία του είχε παρέλθη; Τελειώσατε λοιπόν, θα ηδύνατο να τους είπη, προφητεύων άμα και παρέχων αυτοίς άδειαν, τελειώσατε άνευ αναβολής το έργον τούτο της διαλύσεως· εις τρεις ημέρας εγώ, ως Λυτρωτής εγηγεμένος, θ' ανορθώσω κάτι καλλίτερον και μεγαλείτερον όχι υλικόν Ναόν, αλλά ζώσαν Εκκλησίαν. Τοιαύτην έννοιαν φαίνεται να ενείδεν εις λόγους τούτους ο Άγ. Στέφανος. Τοιαύτην έννοιαν αναπτύσσει εις πολλά χωρία των επιστολών η απaráμιλλος λογική του Παύλου. Αλλ' εις αυτήν την έννοιαν και εις πάσαν άλλην ήσαν κωφοί, και αμβλείς και τυφλοί. Φαίνεται δε ότι απήλθον από του Ιησού σιωπηλοί, αλλά σκυθρωποί, φιλύποπτοι και οργίλοι.

Ποία μεγάλα έργα ετέλεσε τότε ο Ιησούς δεν δυνάμεθα να είπωμεν. Επίστευσάν τινες εις Αυτόν, αλλ' αι καρδίαι των ήσαν ψυχραί και νωθραί και ψευδείς ακόμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ο Νικόδημος

Χαρακτήρ του Νικοδήμου. – Οι μαθηταί του Ιησού βαπτίζουσι. – Τα παράπονα των μαθητών του Ιωάννου. – Γενναία και θλιβερά απάντησις.

Πάσα αίρεσις ή σύστημα ανθρώπων δυνατόν να συνίσταται κατά το πλείστον από αλαζόνας φανατικούς και ισχυρογνώμονας ψευδευλαβείς, αλλά θα είνε παράδοξον αν δεν ευρίσκωνται μεταξύ αυτών και εξαιρέσεις· παράδοξον αν δεν υπάρχουσι και ευαίσθητοι ή ειλικρινείς άνθρωποι μεταξύ αυτών. Και μεταξύ των αρχόντων, των γραμματέων, Φαρισαίων, και των πλουσίων μελών του Συνεδρίου, ο Χριστός εύρε τους πιστεύοντας και τους ακολουθούντας. Ο πρωιμώτατος και επισημώτατος τούτων ήτο ο Νικόδημος, πλούσιος άρχων, Φαρισαίος, και μέλος του Συνεδρίου.

Εντοσούτω φυσική τις δειλία φαίνεται εις παν ό,τι τα Ευαγγέλια λέγουσι περί του Νικοδήμου· δειλία ήτις δεν δύναται να κατανικηθή εξ ολοκλήρου ούτε υπό της ειλικρινούς επιθυμίας να γνωρίση και να φιλιωθή μ' Εκείνον τον οποίον εγνώριζεν ως προφήτην, καίτοι δεν τον ανεγνώρισε παρευθύς ως τον επηγγελμένον Μεσσίαν. Ούτω αι ολίγαι λέξεις τας οποίας παρενέβαλε διά να περιστείλη την άδικον μανίαν των συναδέλφων του ερείδονται προφυλακτικώς επί γενικής αρχής, και δεν ελέγχουσιν ένδειξιν της ιδίας πίστεώς του εις τον Γαλιλαίον, τον οποίον η αίρεσίς του μισεί και καταδιώκει. Και όταν ακόμη η δύναμις της αγάπης του Χριστού, η φανερωθείσα επί του Σταυρού, κατέστησε τολμηρούς τους δειλοτάτους των μαθητών, ο Νικόδημος δεν προέρχεται εις το μέσον με τα λαμπρά δώρα της ιδίας στοργής Του εωσότου το παράδειγμα εδόθη υπό άλλου εφαμίλλου του κατά την κοινωνικήν τάξιν και τον πλούτον.

Ο Νικόδημος ήλθε διά νυκτός προς τον Ιησούν. Επεθύμει να γνωρίση καλλίτερον τον νεαρόν Γαλιλαίον προφήτην ον ανεγνώριζεν ως διδάσκαλον θεόπεμπτον· αλλά δεν ήθελε να εκθέση την ιδίαν αξιοπρέπειάν του επισκεπτόμενος αυτόν δημοσία. Ο δε τρόπος των ερωτήσεών του ήτο μάλλον πλάγιος, και ωμίλει δι' εισηγήσεων και υποδηλώσεων προς τον Ιησούν.

Ο κύριος είδε βαθέως εις την καρδίαν αυτού, και αποφεύγων πάσαν διατύπωσιν και παν προοίμιον, τον εξέπληξε διά της απαντήσεως: «Εάν μη τις αναγεννηθή, ου δύναται ιδείν την βασιλείαν του Θεού». Ο μαθητής μου οφείλει να είναι ιδικός μου ψυχή και καρδιά, άλλως δεν είναι μαθητής μου παντάπασιν.

Ο Κύριος δεν ωμίλει περί σαρκικής γεννήσεως, αλλά περί της πνευματικής εκείνης αναγεννήσεως, ήτις οφείλει να είναι γέννησις δι' ύδατος και πνεύματος, τουτέστι κάθαρσις άμα και ανακαίνισις, εξωτερικόν σύμβολον και εσωτερική χάρις, θάνατος τη αμαρτία και νέα γέννησις εις δικαιοσύνην.

Ο Νικόδημος ηδύνατο μόνον ν' απαντήση δι' εκφράσεως δυσπίστου εκπλήξεως. Εθνικός δυνατόν να είχεν ανάγκην νέας γεννήσεως διά να γείνη δεκτός εις την Ιουδαϊκήν κοινωνίαν· αλλ' αυτός, τέκνον του Αβραάμ, Ραββίς και ζηλωτής φύλαξ του νόμου, ηδύνατό ποτε να έχη τοιαύτην ανάγκην; Πώς γίνεται;

Συ είσαι ο διδάσκαλος του Ισραήλ ηρώτησεν ο Κύριος, και δεν γνωρίζεις ταύτα; Συ είσαι το τρίτον μέλος του Συνεδρίου, ο σ α κ ά μ, ήτοι ο σοφός, και όμως δεν γνωρίζεις το πρώτον και απλούστερον μάθημα της μύσεως εις την βασιλείαν των ουρανών; Εάν η γνώσις σου είναι τόσον σαρκική, τόσον περιορισμένη, εάν ούτω προσκόπτεις επί του ουδού, πώς δύνασαι να εννοήσης τας βαθυτέρας εκείνας αληθείας, τας οποίας Εκείνος μόνον όστις κατήλθεν εξ ουρανού ήλθε να αποκαλύψη;

Ο Σωτήρ εξηκολούθει ν' αποκαλύπτει εις τον διδάσκαλον τούτον του Ισραήλ πράγματα μεγαλείτερα και υψηλότερα ακόμη. Και το «υψωθῆναι δει τον Υιόν του Ανθρώπου» είναι ἅμα και κυριολεκτικόν (= σταυρωθῆναι) και μεταφορικόν, ἥτοι δοξασθῆναι. Και πῶς ο Θεός ἐξεδήλωσε την αγάπην Αυτοῦ πέμψας τον Υιόν Αυτοῦ τον Μονογενή, ουχί ἵνα κρίνῃ τον κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τον κόσμον· και την απολύτρωσιν πάντων διὰ της πίστεως της εις Αυτόν· και την καταδίκην την μέλλουσαν να πέσῃ ἐπὶ ἐκείνους οἵτινες οικειοθελῶς απορρίπτουσι τας ἀληθείας τας οποίας ἤλθε να διδάξῃ.

Ταῦτα ἦσαν τα μυστήρια της βασιλείας των ουρανῶν, και ταῦτα πρέπει να εισηλθον βαθέως εις την ψυχὴν του προληπτικοῦ Φαρισαίου. Μετά πραότητος δε ἤλεγξεν ο Χριστός και τον φόβον ὅστις ἔκαμε τον ἐπίσημον τούτον ραββῖνον να ζητῇ την σκέπην της νυκτός προκειμένου περί πραγμάτων τα οποία ἔπρεπεν εις το φῶς της ἡμέρας και δημοσία και ἀφόβως να κηρυχθῶσι.

Ποια ἄλλα διδάγματα ἐκηρύχθησαν και πόσα ἐγένοντο σημεῖα κατὰ το πρῶτον τούτο Πάσχα, δεν λέγουν οἱ Ευαγγελισταί. Ευρὼν πείσμονα και τυφλὴν ἀντίστασιν, ο Κύριος ἀπῆλθε μετὰ των μαθητῶν Του εις την Ιουδαίαν, ὡς φαίνεται, παρὰ τας ὄχθας του Ιορδάνου, διότι ἐκεῖ ο Ιωάννης ο Ευαγγελιστὴς μας λέγει, ὅτι οἱ μαθηταί Του ἤρχησαν να βαπτίζωσι. Οἱ θεολόγοι συνεζήτησαν μετὰ λεπτολογίας ὁποῖον ἦτο το πρῶτον τούτο βάπτισμα, το ὁποῖον φαίνεται να υπῆρξε προεικόνισμα του μέλλοντος Μυστηρίου, ἐπιτραπέν, ὅχι διαταχθέν ὑπὸ του Χριστοῦ.

Ιωάννης ο Βαπτιστὴς εξηκολούθει ἀκόμη το βάπτισμα της μετανοίας. Μεθ' ὅσα και ἀν ελογομάχησαν οἱ θεολογούντες, το βάπτισμα του Ιωάννου, ὅπως και το των μαθητῶν του Χριστοῦ, πρέπει να θεωρῆται ὡς σύμβολον μετανοίας και καθαρότητος. Ὅστις δε φρονεῖ ὅτι ἡ μετάνοια εἶνε «ἡ νεωτέρα ἀδελφὴ της αθωότητος», και ὅτι δι' ὅλους τους ἀμαρτήσαντας εἶνε αὕτη ο σκοπὸς και το ἔργον της ζωῆς, δεν θα ἐκπλαγῇ ὅτι το πρῶτον κήρυγμα του Ἰησοῦ, ὡς του Ιωάννου, υπῆρξε. «Μετανοεῖτε, ἥγγικε γὰρ ἡ βασιλεία των ουρανῶν».

Ο ἀσὴρ του Ιωάννου, ὅστις ἔλαμψεν εις το λυκαυγὲς της Ευαγγελικῆς ἀναγεννήσεως, ἤρχισε ν' αμαυροῦται ἤδη. Το πνεῦμα του, ἐν ἄκρα ταπεινώσει και πραότητι, υπετάγη εις το θέλημα του Θεοῦ. Εἶχε μεταβῇ εις Αινῶν, ἐγγὺς της Σαλήμ, περί της θέσεως της οποίας οἱ γεωγράφοι δεν συμφωνοῦσιν. Ολίγοι ἀκόμη ἤρχοντο εις το βάπτισμά του, πολὺ δε περισσότεροι συνέρρεον εις το βάπτισμα των μαθητῶν Χριστοῦ. Ἡ ἀγεννὴς ζηλοτυπία, ἥτις δεν ἠδύνατο να ἐπισκοτίσῃ την φωτισμένην ψυχὴν του Βαπτιστοῦ, εὔρεν ἑτοιμον χώρον εις τας καρδίας των οπαδῶν του. Κάποιος Ιουδαῖος φιλόνομος τους εἶχεν ἐνοχλήσει δι' ἐρίδος περί καθαρισμοῦ, ἐκεῖνοι δε εἶπον προς τον διδάσκαλόν των:

– «Ραββί, ἰδοὺ ὅς ἡν μετὰ σου πέραν του Ιορδάνου, περί ου και ἐμαρτύρησας, βαπτίζει, και πάντες προς αὐτόν, ἐρχονται».

Ἡ παράλειψις του ὀνόματος, ο τόνος οργῆς, ὅλα ἐμφαίνουσι την ἀντιζηλίαν εις την παρατήρησιν ταύτην. Ἡ ἀπάντησις του Ιωάννου υπῆρξε γενναία και ἀξία αὐτοῦ. «Εκεῖνον δει αὐξάνειν, ἐμέ δε ἐλαττούσθαι». Δεν ἦτον αὐτός ο Νυμφίος, ἀλλ' ο φίλος του Νυμφίου. Δεν ἦτον το φῶς, ἀλλ' ο λύχνος. Ο ἥλιος της Δικαιοσύνης, ο Υἱὸς του Θεοῦ, εἶχεν ἀνατεῖλῃ ἤδη, και μόνον ὅστις πιστεύσῃ εις Αυτόν θα ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'. Η Σαμαρείτις

Επάνοδος του Ιησού εις Γαλιλαίαν. – Το φρέαρ του Ιακώβ. – Η συνδιάλεξις μετά της γυναικός. – Ιερουσαλήμ και Γαριζέν. – Αποκάλυψις του Μεσσίου.

Ο φιλόνικος Ιουδαίος όστις τόσον βαθέως συνεκίνησε τους μαθητάς του Ιωάννου δυνατόν να ήτο είς των εξοχόντων Φαρισαίων· και ο Κύριος τάχιστα εγνώρισεν ότι επετήρουν τας κινήσεις του με εχθρικών όμμα. Η προς τον Ιωάννην έχθρα των εγένετο βαθυτέρα έχθρα προς Αυτόν. Ακούσας δε ο Χριστός ότι ο Ιωάννης συνελήφθη υπό Ηρώδου του Αντίπα και εβλήθη εις την φυλακήν, απήλθεν εκ της Ιουδαίας και ανεχώρησε πάλιν εις την Γαλιλαίαν.

Εκκινήσας λίαν πρωί, εστάθη μετά πολλάς ώρας εις τα εγγύς της πόλεως Συχάρ προς αναψυχήν, όπου ήτο το φρέαρ του Ιακώβ. Ήτο μεσημβρία, και ο Κύριος ημών κεκμηκώς εκάθισε παρά το φρέαρ. Οι μαθηταί Του, ίσως τα δύο ζεύγη των αδελφών (Πέτρος και Ανδρέας, Ιάκωβος και Ιωάννης), και μετ' αυτών ο Φίλιππος και Βαρθολομαίος, είχαν απέλθη ν' αγοράσωσι τροφάς εις την πόλιν· και πεινών και διψών, Εκείνος όστις έφερεν όλας τας ασθενείας μας, εκάθισε κουρασμένος, περιμένων αυτούς. Τότε η μοναξία Του διεκόπη διά της εμφανίσεως μιας γυναικός. Τον Μάιον κατά την μεσημβρίαν εν Παλαιστίνη ο καύσων δυνατόν να είνε σφοδρός, αλλά δεν είνε και τόσον υπερβολικός ώστε να εμποδίζη την έξοδον από της οικίας και την σύντομον πορείαν· και η γυνή αύτη, ή κατά τύχην, ή διότι δεν ήτο καλής φήμης, και ήθελε ν' αποφύγη την ώραν καθ' ην αι γυναίκες όλης της πολίχνης θα συνέρρεον εις το φρέαρ, ήρχετο ν' αντλήση ύδωρ.

Ο Κύριος ήτο διψασμένος και κουρασμένος, κατά το ανθρώπινον, και η παρουσία της θα τον ηυχάριστησε, διότι «άντλημα ουκ είχε, και το φρέαρ ην βαθύ». Η σκηνογραφία της χλοεράς κοιλάδος με τους αστάχυς και τα μεγάλα δένδρα, αι μεγάλαι αναμνήσεις του Ιακώβ και του Ιωσήφ, του οποίου ο τάφος ευρίσκετο εκεί πλησίον, του Ιησού του Ναυή και του Γεδεών, ενέπνεον και παρείχον αφορμήν εις μελέτας. Η γειτνίασις των δύο ορέων, δεξιόθεν και αριστερόθεν, του Γαριζίν και του Γεβάλ, διηγούντο ολόκληρον ιστορίαν. Εις το πρώτον των δύο τούτων ορέων προσεκύνουν οι Σαμαρείται, καθώς οι Ιουδαίοι εις Ιερουσαλήμ, και επί των δύο αι φυλαί του Ισραήλ ανά έξ, απήγγειλαν το πάλαι τας περιφήμους ευλογίας και τας αράς: «Ευλογημένος ει εν πόλει, και ευλογημένος ει εν αγρώ», κτλ.

Ο Κύριος είπε προς την γυναίκα: «Δος μοι ύδωρ πειν».

Πας όστις εταξείδευσεν εις την Ανατολήν γνωρίζει πόσον πρόθυμος και φιλόφρων είνε η απάντησις. Ο ελεεινός Φελλάχος και ο άξεστος Βεδουίνος φαίνεται αισθανόμενος μεγάλην ευχαρίστησιν να υπακούση εις την εντολήν του παρ' αυτώ μεγάλου προφήτου, και να δώση ύδωρ εις τον διψώντα. Και όμως τόσον θανάσιμος ήτο η έχθρα και αντιζηλία μεταξύ Ιουδαίων και Σαμαρειτών, ώστε η αίτησις έκαμε την γυναίκα να εκπλαγή μόνον. Η ενδυμασία του Ιησού, ως και ο τρόπος καθ' ον επρόφερε την φράσιν «Τενί λιστόθ» (δος μοι να πλώ), έδειξαν αυτή ότι Εκείνος ήτο Ιουδαίος, Ιουδαίοι δε και Σαμαρείται «ου συγχρώνται», τουτέστι δεν συγκοινωνούσι προς αλλήλους.

Μετά πραότητος είπεν αυτή ο Κύριος, ότι, εάν είξευρε την δωρεάν του Θεού, και τις ήτον ο λέγων αυτή δ ο ς μ ο ι π ι ε ί ν, αυτή θα του εξητούσε, κ' εκείνος θα της έδιδεν ύδωρ ζων. Εκείνη εκύτταξε το φρέαρ, εκατόν πόδας βαθύ, και άντλημα Αυτός δεν είχε. Πόθεν λοιπόν είχε το ύδωρ το ζων; Μήπως Συ είσαι μεγαλείτερος από τον πατέρα ημών Ιακώβ, όστις έσκαψε το φρέαρ τούτο και έπιεν εξ αυτού;

Ο πατήρ σας Ιακώβ έπιεν εκ του φρέατος τούτου και απέθανε· το ύδωρ, το οποίον θα δώσω Εγώ, όστις πίνη, δεν θα διψήση εις τον αιώνα. – Κύριε, δος μοι από το ύδωρ αυτό, διά να μη διψώ, και να μην έρχομαι καθημερινώς εις το φρέαρ.

Ο Κύριος είπεν αυτή: Ύπαγε, φώνησόν σου τον άνδρα. Αυτή ηναγκάσθη τότε ν' απαντήσει ότι δεν είχεν άνδρα. Και ο Κύριος, επιβεβαιών την εξομολόγησίν της, έδειξεν ότι γνωρίζει ως καρδιογνώστης το μυστικόν του εκκελυμένου βίου της: «Αληθώς είπας ότι ουκ έχεις άνδρα· πέντε γαρ έσχες, και νυν ον έχεις ουκ έστι σου ανήρ».

Είδε τότε εκείνη ότι Προφήτης ήτο ενώπιόν της, αλλά συγχρόνως έδειξε την κορυφήν του όρους Γαριζέν, και λέγει προς αυτόν: «Οι πατέρες ημών εν τω όρει τούτω προσεκύνησαν, και ημείς λέγετε ότι εν Ιερουσαλήμ εστιν ο τόπος όπου δει προσκυνεί».

Εν συγκρίσει προς την νόθον λατρείαν των Σαμαρειτών ο Ιουδαϊσμός ήτο αγνός και αληθής. Αλλ' όμως παρά τούτο εξέφερε προς αυτήν την ισχυράν και αξιομνημόνευτον πρόρρησιν ότι έρχεται ώρα ότε οι αληθινοί προσκυνηταί, ούτε εν τω όρει τούτω ούτε εν Ιερουσαλήμ, αλλ' εν παντί τόπω προσκυνήσουσι τω Πατρί εν πνεύματι και αληθεία.

Βαθέως τότε συνεκινήθη εκείνη, και είπεν ότι, όταν έλθη, ο Μεσσίας, θα διδάξη πάντα ταύτα· και ο Κύριος είπε τότε την απλήν και φοβεράν αλήθειαν: «Ο λαλών σοι Εγώ ειμι».

Η γέννησίς Του απεκαλύφθη το πρώτον διά νυκτός εις ολίγους ταπεινούς και αφανείς ποιμένας· η πρώτη πλήρης και σαφής υπ' Αυτού αναγγελία του αξιώματός Του ως Μεσσίου εγένετο πλησίον ερημικού φρέατος εν μεσημβρία και προς αφανή εκ Σαμαρείας γυναίκα. Και προς την πτωχήν ταύτην, την αμαρτωλόν και αμαθή ξένην εξηνέχθησαν λόγοι αθανάτου σημασίας, προς τους οποίους όλαι αι μέλλουσαι γενεαί έμελλον να τείνωσι τα ώτα με συνεχομένην πνοήν και γονυκλινείς.

Τις θα επενόει, τις θα εφαντάζετο απλώς πράγματα τόσον ανόμοια με τους λογισμούς των ανθρώπων όπως αυτά;

Κ' εδώ η συνδιάλεξις διεκόπη· διότι οι μαθηταί, και μεταξύ αυτών κ' εκείνος όστις τα διηγείται, επέστρεψαν προς τον διδάσκαλόν των. Μακρόθεν είδον και εσκανδαλίσθησαν. Αυτός ο Ιουδαίος, αυτός ο Ρεββί, να ομιλή με γυναίκα, και μάλιστα Σαμαρείτιδα και αμαρτωλήν! Και όμως δεν ετόλμησαν τίποτε να είπουν ούτε να Τον ερωτήσουν. Το αίσθημα του μεγαλείου Του, η αγάπη και η πίστις ην μόνη η παρουσία Του ενέπνευε, επεσκίαζον πάσαν περιέργειαν.

Εν τω μεταξύ η γυνή έτρεξεν εις την πολίχνην και διηγήθη πάντα όσα ήκουσε. Δεύτε ίδετε καρδιογνώστην. Μήτοι ούτος εστιν ο Χριστός;

Οι Σαμαρείται έτρεξαν έξω της πόλεως, κ' ενώ ούτοι επλησίαζον, οι μαθηταί προέτρεπον τον Κύριον να φάγη, διότι παρήλθεν η μεσημβρία, και είχε κουρασθή πολύ. Αλλ' η πείνα εθεραπεύθη εν τη εξάρσει του κηρύγματός Του. Έχω βρώμα φαγείν, είπεν, ό υμείς ουκ οίδατε. Τάχα δεν ενόησαν ότι από παιδός δεν είχε τραφή με άρτονμόνον; Αι Γραφαί των ήσαν πλήρεις ζωντανών μεταφορών, και όμως δεν ηδύναντο να εξαρθώσιν εις ανωτέραν έννοιαν, και η μόνη ερμηνεία των ήτο ότι κάποιος Του έδωκε να φάγη. Πόσον σκληρόν πρέπει να ήτο δι' Αυτόν το να ευρίσκη συνεχώς μεταξύ των ιδίων εκλεκτών Του τοιαύτην ανικανότητα εις το κατανοείν! Αλλά δεν είχεν ανυπομονησίαν Αυτός ο πρᾶος και ταπεινός τη καρδία. «Εμόν βρώμα, είπεν, ίνα ποιώ το θέλημα του Πέμπσαντός Με, και τελειώσω Αυτού το έργον».

Η συνομιλία των ελθόντων τότε Σαμαρειτών τους έπεισε πολύ βαθύτερον ή όσον η διήγησις της γυναικός ότι Αυτός ήτον ο Σωτήρ του Κόσμου. Ευμενώς δεχθείς την αίτησίν των έμεινε παρ' αυτοίς μετά των μαθητών Του επί δύο ημέρας. Η δε διδασκαλία των δύο τούτων ημερών μεγάλως συνετέλεσεν εις την ύστερον επιστροφήν των Σαμαρειτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Ουδείς προφήτης εν τη εαυτού πατρίδι

«Οι ίδιοι αυτόν ου παρέλαβον». – Μία ιουδαϊκή Συναγωγή. – Ο λόγος του Ιησού. – Η μανία των Ναζαρηνών. – Διαφυγή του Ιησού και αναχώρησις από την Ναζαρέτ.

Μέχρι τούδε ηκολουθήσαμεν την χρονολογικήν οδηγίαν του κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, εδώ δε διά πρώτην φοράν συναντώμεν το δύσκολον ζήτημα περί της ορθής χρονολογικής τάξεως των συμβεβηκότων εν τω κηρύγματι του Κυρίου.

Πληθὺς συγγραφέων εἰς ὅλα τα χριστιανικά ἔθνη ἀφιέρωσαν ἔτη, τινὲς ἐξ αὐτῶν ὅλην τὴν ζωὴν των, εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, καὶ ἀκόμη το ζήτημα μένει ἄλυτον. Το ἐπ' ἐμοί, θα προσπαθῶ να διηγηθῶ τα γεγονότα κατὰ τὴν τάξιν ἐκείνην ἣτις φαίνεται ἡ πιθανώτερα.

Ἡ θεία ἔμπνευσις ἣτις ὠδήγει τοὺς Ευαγγελιστάς εἰς τὴν διήγησιν τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ ἦτο ὁποία ἤρχει διὰ να τοὺς καταστήσῃ ικανοὺς να εἰπῶσι παν ὅ,τι ἀναγκαῖον διὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐεξίαν των ψυχῶν μας, ἀλλὰ πόρρω ἀπέχουσα τοῦ να εὐχαριστήσῃ τὴν περιέργειάν μας ἢ καὶ το ἱστορικόν ενδιαφέρον μας. Ἐνταῦθα δε ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἔνδειξις ὅτι οἱ λογισμοὶ μας πρέπει να προσκολλώνται εἰς τὸ πνευματικόν μάλλον ἢ τὸ υλικόν· εἰς τὸν Χριστόν ὅστις ζῇ εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ εἶναι μαζύ μας πάντοτε πολλῶ μάλλον παρά εἰς τα ἐξωτερικά συμβάντα τῆς ἀνθρωπίνης ἐκείνης ζωῆς ἣτις, κατὰ τὴν θείαν βουλήν, υπῆρξε τὸ ὄργανον τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Ευαγγελιστὴς Ἰωάννης μας λέγει ὅτι, μετὰ διήμερον διατριβὴν ἀναμέσων των ἀνοικτοκάρδων Σαμαρειτῶν τῆς Συχάρ, ὁ Ἰησοὺς ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, διότι Ἀυτὸς ἐμαρτύρησεν ὅτι προφήτης οὐ τετίμηται ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Προσθέτει δε ὅτι, ὅτε ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, οἱ Γαλιλαῖοι Τὸν ἐδέχθησαν, καθὼ ἰδόντες ὅλα ὅσα ἐπραξεν ἐν Ἱερουσαλὴμ κατὰ τὴν εορτὴν. Καὶ λέγει, εὐθύς ὕστερον, ὅτι ὁ Ἰησοὺς ἦλθε πάλιν εἰς Κανά τῆς Γαλιλαίας ὅπου ἐθεράπευσε τὸν υἱὸν τοῦ ἀρχόντος.

Ὁ σκοπὸς τοῦ Ἰωάννου δὲν ἦτο να ἐνδιατρίψῃ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἐν Γαλιλαίᾳ, ἣτις ἱστορήθη ἤδη ὑπὸ τὸν συνοπτικόν, τουτέστι τὸν τριῶν ἄλλων Ευαγγελιστῶν. Ἀπὸ τὸ Ευαγγέλιον τοῦ Λουκά λαμβάνομεν τὴν πληρεστέραν γνῶσιν περὶ τῆς περὶ πρώτης δημοσίας πράξεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα τοῦ.

Φαίνεται ὅτι ὁ Ἰησοὺς δὲν διηυθύνθη ἀπὸ Συχάρ εἰς Ναζαρέτ. Καθ' ὁδὸν ἐδίδασκεν συνεχῶς, ἐν μέσῳ τοῦ γενικοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς ἀποδοχῆς, εἰς τὰς Συναγωγὰς τῆς Γαλιλαίας. Οὕτω ἐφθασεν εἰς Ναζαρέτ, καὶ κατὰ τὸ σῶνηθες αὐτῷ ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, εἰσήλθεν εἰς τὴν Συναγωγὴν ἐν Σαββάτῳ.

Υπῆρχε μόνον μία Συναγωγή εἰς τὴν πόλιν, καὶ πιθανῶς ὡμοίαζε καθ' ὅλα, ἐκτὸς κατὰ τὸ πενιχρόν τῆς προσόψεως καὶ τῆς κατασκευῆς, πρὸς τὰς Συναγωγὰς των ὁποίων βλέπομεν τὰ ερείπια εἰς Τελ Χουμ καὶ Ἰρβίδ. Ἦτο ἀπλῶς ὀρθογώνιος στοὰ μετὰ τινος ἐκ στύλων προπυλαίου, με τὸ ἀγιαστήριον βλέπον πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐδώλια υπῆρχον ἀπὸ τὴν μίαν πλευράν διὰ τοὺς ἄνδρας, ἀπὸ τὴν ἄλλην, ὀπίσθεν δρυφάκτου, διὰ τὰς γυναῖκας, αἵτινες ἐκάθηντο ἐκεῖ βαθύπεπλοι. Εἰς ἓν ἄκρον υπῆρχε τὸ ὁμοίωμα τῆς κιβωτοῦ, τὸ ὁποῖον περιέκλειε τὰς Ἱεράς Γραφάς· καὶ εἰς τὸ πλάγιον υπῆρχε τὸ ἀναλόγιον διὰ τὸν ἀναγνώστην ἢ κήρυκα. Εἰς τὰς πρώτας ἑδρας ἐκάθηντο οἱ πρεσβύτεροι, προεξῆρχε δε αὐτῶν ὁ ἀρχισυνάγωγος, καὶ κατώτεροι τὸν βαθμὸν υπῆρχον ὁ βιβλιοφύλαξ, ὁ ἱεροφύλαξ καὶ οἱ διάκονοι τῆς Συναγωγῆς.

Ἡ ἀκολουθία καὶ ἡ προσευχή ἡ ἐν τῇ Συναγωγῇ ὡμοίαζε με τὴν των προτιςταντικῶν ἐκκλησιῶν των ἡμερῶν μας. Μετὰ τὰς προσευχάς, δύο περικοπαὶ ἀνεγινώσκοντο πάντοτε, μία ἀπὸ τὴν Πεντάτευχον καὶ μία ἀπὸ τοὺς Προφῆτας. Ἐπειδὴ δε δὲν υπῆρχον χειροτονημένοι

λειτουργοί όπως διεξάγωσι τας ακολουθίας, διότι το αξίωμα των ιερέων και των Λευιτών ήτο όλως διάφορον εν Ιερουσαλήμ, τα αναγνώσματα ταύτα ηδύναντο όχι μόνον να γείνωσιν από πάντα αρμόδιον όστις θα εξήτει άδειαν από τον αρχισυνάγωγον, αλλ' ο αναγινώσκων ηδύνατο και να προσθέση το σχόλιόν του.

Η ανάγνωσις της περικοπής της εκ των βιβλίων του Μωυσέως φαίνεται να είχε τελειώσει όταν ο Ιησούς ανέβη τας βαθμίδας του αναλογίου. Ο βιβλιοφύλαξ τότε ενεχείρησεν Αυτώ τον τόμον ή κύλινδρον, εφ' ου ήτο γεγραμμένη η προφητεία του Ησαΐου, και ο Κύριος ήρχισε ν' αναγινώσκη το γνωστόν κεφάλαιον.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.